

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB
EGIDA CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

**Consiliul consultativ al revistei
de cultură Tribuna:**

Nicolae Breban
Andrei Marga
Adrian Miroiu
Gaetano Mollo
(Universitatea din Perugia)
Ilie Pârvu
Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman
(manager / redactor-șef)
Ioan-Pavel Azap
Ani Bradea
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu
Aurica Tothăzan
Tehnoredactare:
Mihai-Vlad Guță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca,
str. Universității nr. 1
Tel. (0264) 59. 14. 98
Fax (0264) 59. 14. 97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

**Responsabilitatea asupra conținutului
textelor revine în întregime autorilor**

semnal

Alexandru Sfârlea

„Tristețea aspră ca o cămașă de forță”

Mihai Marian
în timp ce tu
Editura Charmides, Bistrița, 2022

„**N**iciun poet nu poate scrie un poem, fără să amintească, într-un anumit fel, de un alt poem” și: „Calitatea canonului vine din ciudățenie, din idiosincrazie, din originalitate” - zice regele neincoronat - Harold Bloom - al teoretizărilor literare, al calificativelor, verdictelor și supozițiilor impregnate, de cele mai multe ori, de... imuabilitate.

Nu știi dacă dl. N. Manolescu - atunci când a făcut, cu mare osteneală, acele liste de poeți pe placul dumisale - a ascultat, un sunet măcar, din spusele celui amintit mai sus. Nu prea, mai degrabă nu, întrucât altele îi erau... comprehensibilitățile empatică. De ani și ani de zile. Dar să-i urez obiectivitate sporită în... listomanie și să trec la ale mele, adică acest volum al poetului Mihai Marian.

Din capul locului țin să spun că acesta a urmărit, cu cerbie și pasionalitate (ca să exagerez nițel) punerea în practică a preceptelor bloom- iene. Mă rog, așa mi se pare. Mai ales „stranietatea ca singularitate” și puterea de invenție. Se vorbește-n draci despre transumanism și punerea la colț a poeziei care scoate în față sensibilitatea și emoția. Omul modern, cică, trebuie stors de atributele intrinseci care-l deosebesc de stanele de piatră. Doar că (v-ați prins, nu-i așa?) bezmeticii și arierății - și nu doar literari - nu trebuie lăsați să aibă câștig de cauză. Revin. Cred că ceea ce Ovidiu Nimigean afirmă pe coperta a patra a volumului În timp ce tu: „Poezia lui Mihai Marian se va încărca existențial abia ca experiență a limitei (heideggerian vorbind - n.m.) (...) își dobândește greutatea ontologică și se redeschide spre interogație” - nu face decât să propună celor cu mintea deschisă spre revelarea esenței ființiale - acea devenire întru sine - primatul autenticității celei mai intime cu putință. Adică ceea ce acest poet încearcă să facă în creația sa - călătorind cu areostatul singularității - de la un teoretician literar al excepționalității „deductibile” în poezie, la filosoful care a „legiferat” echilibristica între *das Man* și *Das sein*, statuând, intrinsec, și fenomenologia.

Cel puțin la asta mă duce gândul când citesc - încercând să nu fiu apofantic - cuvinte-mpoezite, să zic așa, care-l fac, hmm... cum să zic, aproape brutal canonic (cum ar fi zis, poate, H. Bloom) pe poetul din Buzău: „(...) pentru că ne-am întâmplat o clipă pe lume, / pentru că am acceptat să fim misionarii / unei spaime care crește și se smucește. / vom exista veșnic doar pentru că am existat. / carnea noastră prezentă nu știe asta, dar o află târziu, / prin nuanțe și dezamăgiri, / prin nucleii de releu din talamus, / care, în spațiul afin, / alcătuiesc timpul fără timp și spațiul fără spațiu (...)” (*trupurile reci*). Dar și: „în orice direcție aș merge, peste tot este o negură / densă, solidă ca smoala. / și nu știu dacă asta / este chiar lumea mea interioară cu totul. / sau / doar peretele, interfața care desparte punctul / de plecare, de o altă lume poate mai / luminoasă, mai caldă, prin care se poate pași / cu mai mare ușurință.

„Listații” lui N.M. citesc cu buzele umflate așa ceva și-nghit în sec, pe săturatelea. Din păcate, energizările poeticești, acel cumul dens și reactiv se lasă

descoperite / identificate în destul de puține alte locuri, dar aflăm acele „pepite” aurifere care (re)confirmă faptul că ne aflăm în prezența unui poet autentic: „afecțiunea cuiva, sinistră ca o celulă / de condamnat politic”; „ce știu eu e că pentru cei din lumea visului / lumea reală e cel mai neverosimil tărâm, (...) ce știu eu e că mintea mea e un câine înghețat / care se ascunde prin scări de bloc și / tremură de fiecare dată când se deschide o ușă”; „îmi spun cu ochii închiși, / pumnii strânși, banda adezivă care îmi ține / trupul laolaltă, / nu vor schimba nimic, / voi rămâne hibernând aici la marginea galaxiei, / în timp ce tu...”; „discursul interior la timp pentru toți ceilalți, / dar prea târziu pentru cel care vrea să se arunce / din el însuși”; „în deșertul palmei, pe linia vieții, / un fir subțire de sânge / este granița dintre lumină și întuneric. „il privesc încercând să-mi deghizez atenția / în indiferență. / e dus pe gânduri și / pentru că i-am observat / chipul fisurat și măsluit, mă ia și mă duce cu sine, / mă plimbă printre modestele noastre transcendente” (...) Etc.

Poetul Mihai Marian își dovedește pe alocuri și acea abilitate accentuat inventivă, de a pune titluri unor poeme ce au (titlurile) doar vagi legături cu textul în sine, cum e, de pildă, *Houston, we have a problem*, unde „singurătatea / (...) / este sau nu / influențată de aselenizare / sau mișcările gâtului”, sau *fallschirmjager*, ramura de parașutiști a Luftwaffe - ului german, înainte și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial („mai întins și mai verde decât oricare alt cer văzut / vreodată / iar parașutistul care se prăbușește din el / mai trage un ultim rând de gloanțe în timp ce moare”). Mai cred și că, ușor ostentativ, M.M. întinde și alte capcane cititorului mai puțin versat în „tehnologia” actului poeticesc, căruia bineînțeles că-i surâde șarmant și provocator ideea nu doar a ambiguității de rigoare, ci și aceea a unui ermetism căruia i se dă frâu liber. Chiar dacă „nu se teme de confesivul exilat în obsolescență de experimentele poetice recente”.

Sunt sigur că, în deplinătatea maturității sale poetice, grăbindu-se încet (precum autorul *Cărții- alcool*), poetul Mihai Marian ne rezervă și alte inubliabile surprize.

Ștefan Pelmuș

Bolta, 100x100 cm

Ilustrația numărului:
Ștefan Pelmuș, *Eva și Inorogul*, 51x41cm

Mircea Arman

Tribuna 500

Iată-ne ajunși la numărul 500 al revistei *Tribuna*, în noul format căpătat odată cu venirea la direcția acesteia a subsemnatului. E un motiv de bucurie dar și de satisfacție faptul că această revistă, care la 1 ianuarie 2013 era încă una oarecare, a devenit cea mai importantă revistă de cultură din România și singura revistă cu o activitate, impact și distribuție naționale și internaționale. Desigur, responsabilitatea era una uriașă întrucît vorbim despre o revistă care anul viitor va sărbători 140 de ani de existență și pentru care Ioan Slavici a făcut în două rinduri pușcărie.

Noua direcție a revistei *Tribuna* a înțeles, dintr-un bun început, rolul acesteia și a militat, așa cum cu multă rigoare am arătat încă de la primele numere, că singura condiție a publicării este valoarea și nu interesele, găștile literare, „spiritul de turmă” și punerea în aplicare a vechiului dicton juridic roman *do ut des*. Acest lucru i-a deranjat pe unii mediocri și îi deranjează în continuare (cui îi pasă, însă?), dar alții au înțeles din plin ce se întâmplă cu vechea revistă a lui Ioan Slavici și și-au reconsiderat pozițiile. Ceea ce este amuzant este faptul că nu cei cu care am intrat în polemici sunt cei mai încrîncenați (aș spune că ei au reconsiderat lucrurile și au acceptat valoarea), ci liota de mediocrități și veleitari care nu și-au găsit și nu își vor găsi locul în această publicație a elitei culturale românești, așa cum e și firesc, întrucît nu poți fi reprezentat internațional de nulități culturale și valori calpe.

Nu am aruncat aici cu vorbe goale. Distribuția foarte bine pusă la punct, atât națională cît și internațională, calitatea materialelor publicate, a colaboratorilor și, nu în ultimul rînd, ținuta grafică și ideea de a publica în fiecare număr un artist plastic (idee pastșată după noi de multe publicații românești în spiritul unei penibile lipse a spiritului de respect față de ideile altora, care, nu-i așa? pot fi furate în voie...) fac din *Tribuna* cea mai importantă instituție culturală a țării. Realizările noastre naționale nu mai au nevoie de nici un fel de prezentare iar cele internaționale, ilustrate pe pagini întregi de către *Suddeutsche Zeitung*, *Münchener Merkur*, *Corriere della Sera*, *Il Resto del Carlino*, ca să le numesc doar pe cele mai importante, publicații cu tiraje zilnice între 160.000 și 600.000 de exemplare, depășesc cu mult realizările tuturor ICR-urilor noastre, dovadă peremptorie că nu banii aruncați aiurea ci valoarea, priceperea și dăruirea, dar și înțelegerea și susținerea fără echivoc ale Consiliului Județean Cluj și ale diriguitorilor acestuia fac diferența.

Nu este lipsit de interes să amintim aici și *Editura Tribuna* care, de la venirea subsemnatului la conducerea ei, scoate anual în jur de zece cărți și albume, cărți și albume cunoscute, premiate național (Academia Română, Premiul Ion Petrovici pentru *Metafizica greacă* scrisă de subsemnatul) și internațional (*Premiul pentru cea mai buna carte străină apărută în Italia în anul 2022*, la Editura Morlacchi U.P., Colonna

Zetema, *La Struttura dell' immaginativo umano* de Mircea Arman, editură la care nu a mai publicat nici un autor român, în afara lui Emil Cioran și a lui Mircea Eliade).

Nu e puțin lucru ca o cultură mare cum este cea italiană să recunoască, printr-un comitet de profesori ai Universității din Perugia și ai altor universități din întreaga lume care colaborează îndeaproape cu editura *Morlacchi Editore University Press*, și să acorde un asemenea premiu, ce-i drept unei cărți pe care ei înșiși au revizuit-o „inter pares”, așa cum este cartea subsemnatului *La struttura dell' immaginativo umano*, Morlacchi, *Collana Zetema di ricerca filosofica*, Perugia, 2021 și căreia, de la început, nu i-au adus nici un fel de observație.

Revenind la planul național, o notorietate absolută au căpătat în decursul anilor *Conferințele Tribuna*, *Zilele Tribuna* și *Concursul Național de literatură „Ioan Slavici”*, manifestări de anvergură națională și internațională care au debutat odată cu preluarea mandatului de manager de către subsemnatul. Aici au ținut conferințe oameni de mare calibrul ai culturii române, academicieni, profesori universitari, miniștri, scriitori consacrați dar și somități ale artei și culturii internaționale. Acestea sunt fapte de mare importanță culturală și nu vorbe!

Ceea ce este necesar să înțelegem este faptul că orice națiune mică nu poate să rămînă în istorie decît prin faptele ei culturale, de aceea națiunile mici sunt obligate să finanțeze masiv cultura. Istoria ne învață o lecție de neuitat: anume că au existat mari imperii și uriașe puteri militare și economice care din lipsa culturii au dispărut. Nu amintim aici decît hitiții și mitanii despre care, din lipsa unei culturi dezvoltate, nu mai știm nimic, iar ei ca popoare și civilizații uriașe s-au prăbușit în neantul uitării. Pentru că, vorba lui Oswald Spengler, nu orice mare civilizație este și o mare cultură. Acest lucru a fost înțeles și de către mine și de către finanțatorii și patronii instituției noastre, o dovedesc sutele de recenzii superlative pe care publicații mainstream din țara noastră și din străinătate le-au făcut în decursul anilor, mai ales din 2016 și pînă în prezent.

Dacă vrem ca spiritul și identitatea românească să dăinuie în timp, pînă la sfîrșitul istoriei, atunci trebuie să se înțeleagă, de către politicienii de la nivel central, faptul că este obligatorie finanțarea corespunzătoare atît a culturii înalte, de valoare, cu care putem să ieșim în lume, cît și a oamenilor de cultură care trăiesc la nivelul ultim al sărăciei din cauza unei salarizări mizerabile, în unele cazuri sub nivelul unui vidanjor sau femeie de serviciu. Cultura se face prin oameni, iar obiceiul de a cinsti și lăuda un om de cultură pe care în timpul vieții l-ai lăsat să moară de foame e unul absolut hilar și rușinos, cu atît mai mult cu cît adevărata cultură care rămîne în timp, cea scrisă și artele plastice, uneori muzica, este și cea mai prost plătită, în ciuda faptului că cei 100 sau 200 de oameni de cultură angrenați în acest tip de activitate nu înseamnă nimic față

Mircea Arman

de un buget precum cel al țării noastre și că salariile lor ar putea fi crescute la limita decenței. Nu văd, și ca jurist, de ce un judecător sau procuror, care odată cu pensionarea vor deveni niște bieți anonimi, au un aport și o importanță socială mai mare decît un scriitor care duce spiritul românesc în eternitate și face posibilă dăinuirea neamului românesc. Se vede că acest lucru nu îl înțelegem deși ar trebui să o facem. În mod bizar și inimaginabil regimul comunist a înțeles acest banal lucru, o spune unul care a luptat activ pe străzile capitalei în 1989 și care a refuzat orice fel de recompensă pentru asta. Acest lucru îl pot demonstra cu acte și martori.

La împlinirea a 500 de numere ale seriei noi a revistei *Tribuna*, țin să mulțumesc și colaboratorilor noștri, celor care au rubrici permanente, celor puțini, ce-i drept, care se implică activ în elaborarea ei și care au un aport semnificativ de colaboratori și materiale număr de număr. Nu îi mai amintesc aici pentru a nu stîrni animozități în cazul în care, fără voie, voi uita pe cineva.

Desigur, noi am reușit să facem acte de cultură de înaltă ținută și, nu încetăm să subliniem acest lucru, nimic nu putea fi realizat fără sprijinul necondiționat al Consiliului Județean Cluj, al conducătorilor acestuia, Av.dr. Alin Tișe, Ing.dr. Vakar Istvan Valentin și Ing. Marius Mînzat, care au avut flerul, dispoziția și încrederea de a finanța revista și editura *Tribuna* astfel încît acestea să devină extrem de cunoscute pe plan internațional, să aibă abonamente pe aproape toate continentele și să așeze spiritul românesc acolo unde îi este locul.

Repet, prin deschiderea culturală demonstrată, prin sprijinirea necondiționată a actelor de cultură ale *Tribunei*, de la tipărirea revistei și cărților, la albume și expoziții realizate pe plan național și internațional, conducerea *Consiliului Județean Cluj* a făcut pentru cunoașterea culturii române în străinătate ceea ce nu au reușit toate I.C.R.-urile la un loc, fapt absolut remarcabil și istoric pentru care trebuie îndelung felicitată.

De asemenea, urez revistei *Tribuna* viață lungă și o menținere constantă în fruntea culturii scrise românești. ■

Viorel Igna

Elogiul Intellectului (II)

Religia creștină afirmă că viața umană nu se sfârșește odată cu viața pământească, cuprinsă între naștere și moarte; afirmă că conduita omului în această viață va decide de viața sa viitoare, dincolo de moarte, deoarece omul va avea dincolo de moarte soarta pe care i-a rezervat-o conduita sa morală din timpul vieții. Mai precis: creștinismul afirmă că omul va învia la sfârșitul lumii, adică atunci când voința lui Dumnezeu va pune sfârșit istoriei umane. Cum poate fi concepută continuitatea dintre viața pământească, întreruptă de moarte și viața celor înviați?, se-ntreabă Sofia Vanni Rovighi¹. Înțelegerea acestei credințe în Înviere poate foarte bine să fie alăturată doctrinei despre Suflet care s-a afirmat în lumea greacă cu Platon. Conceptul de *psyché*, principiu înțeles până atunci mai mult sau mai puțin ca un principiu material, este conceput de Platon ca fiind o realitate diferită de corpuri, asemănătoare lumii ideilor, preexistentă corpului și nemuritoare. Este suficient să ne gândim la dialogul *Phaidon*, scrie Sofia Vanni Rovighi. Concepția platoniciană despre Suflet este acceptată în general de Părinții Bisericii, în mod particular de către Sfântul Augustin, care în ce privește această temă este maestrul de neînlocuit al Evului Mediu latin. La moartea omului moare numai corpul, dar rămâne Sufletul, care este o substanță independentă de corp, chiar dacă inițial a fost unită cu acesta. Definiția augustiniană a sufletului este de fapt: *substantia quaedam rationis particeps regendo corpori accommodata* (*De quantitate animae*, XIII, 22). „Sufletul va continua să trăiască după moartea corpului pe care îl va relua odată cu Învierea.”

Odată cu cunoașterea operei lui Aristotel *Despre Suflet*, acest fapt a produs un adevărat

cutremur în ce privește această concepție și putea să fie încă și mai cutremurătoare, dacă înainte de traducerea ei, n-ar fi fost cunoscută interpretarea pe care a făcut-o Avicenna, în lucrarea sa *Despre suflet* sau *Liber sextus naturalium*³. Avicenna de fapt i-a învățat pe medievali⁴, continuă Sofia Vanni Rovighi, cum se poate să fii aristotelic și să crezi în nemurirea personală. I-a învățat introducând o concepție neoplatonică despre om într-o perspectivă aristotelică, folosind termeni aristotelici pentru a exprima o concepție platoniciană⁵.

În lucrarea *Despre suflet* Aristotel a definit sufletul ca o formă sau o *entelechia* proprie corpului (în traducere latină *actus primus corporis physici potentia vitam habentis - De anima*, II, 412a, 2728, ceea ce înseamnă că a făcut din Suflet principiul determinant și specificant al corpului, nu o substanță distinctă de ea. Unui suflet astfel conceput era dificil să-i atribui o viață independentă de corp, și de fapt, *Despre suflet* conține în mare parte o biologie filozofică și o fenomenologie despre sensibilitate, o doctrină despre suflet ce poate fi asemănată cu cea din dialogul *Phaidon*. Dar în anumite capitole din cartea a patra se vorbește de acea parte a sufletului care cunoaște și reflectează (*fronei*), lăsând neclar faptul dacă este ea separată sau nu, și, pentru a explica cunoașterea, se face distincție între un intelect activ și un intelect pasiv (*pathetikos*), de care am vorbit înainte.

Temistius (secolul al IV-lea d. I. Hr.) afirmă că intelectul activ este parte a sufletului omenesc, dar nu se înțelege bine dacă el crede că există un intelect activ singular al omului⁶ sau un singur „intelect activ pentru toți oamenii”⁷. Dacă trecem de la greci la arabi, comentează Sofia Vanni Rovighi, aflăm că Avicenna afirmă că în om există o substanță care se deschide spre obiectele inteligibile

Ștefan Pelmuș

Adam, Eva și Inorogul, 110x90 cm

și pe care le primește în sine (*Despre suflet*, V, cap. 2), de aceea putem identifica această substanță cu Intellectul în potență de care vorbește Aristotel; numai că Avicenna îl interpretează ca pe o substanță care este în om, dar care este lipsită de corporalitate și independentă de corp (afirmație ce ni se pare platoniciană) și care demonstrează această independență de principiul intelectual al corpului bazându-se pe anumite caractere ce aparțin obiectului inteligibil și pe capacitatea pe care o are intelectul de a se cunoaște pe sine însuși.

Obiectul inteligibil este indivizibil, este abstract a *quantitate designata et ubi et a situ* ivi p. 93 și urm., care are o infinitate potențială. Cunoașterea de sine exclude că activitatea intelectuală se realizează prin intermediul unui organ corporal, deoarece acesta ar face posibilă o diferențiere între actul înțelegerii obiectului și obiectul însuși⁸.

Avicenna conchide că sufletul omenesc, întrucât este capabil de cunoaștere intelectuală, nu este sădit în corp și nu-și are ființa prin intermediul corpului, ci este legat de corp printr-o *affectio*, care face să aibă grijă de corp și să-l guverneze.⁹

Putem observa, ne spune gânditoarea italiană, că suntem foarte apropiați de psihologia augustiniană, ce se explică prin faptul că izvorul este același: filozofia neoplatonică. Dar lucrarea *Despre suflet* al lui Avicenna s-a prezentat ca o parafrază aristotelică: se înțelege deci că latinii din secolul al XIII-lea s-au folosit de ea pentru a-l asimila pe Aristotel. Avicenna nu s-a limitat să afirme independența sufletului rațional de corp: a afirmat că totul a început prin Creație: a fost creată în același moment cu corpul, același corp pe care trebuie să-l țină sub control (*Despre suflet*, V, cap. 3) astfel că fiecare om își are sufletul său, care însă nu moare odată cu corpul.

Intellectul omenesc, conchide Sofia Vanni Rovighi, care este în potență și care înțelege, așa cum am văzut, aparține fiecărui om în parte, nu trece la acțiune, adică nu cunoaște în mod efectiv, dacă nu prin intermediul unei cauze pe care o posedă intrinsec în acțiunea însăși a cunoașterii; această cauză este *intelligenza agens*, o inteligență separată, unică pentru întreaga specie umană, ce iluminează sufletele noastre¹⁰.

Imaginile sensibile nu fac decât să pregătească sufletul omenesc în vederea primirii noțiunilor universale, abstracte prin natura lor materială (conf. Cap. 5). *Intelligenza agens* este aceeași inteligență care coordonează lumea sublunară și care este dătătoare de forme, fie materiei, cât și inteligenței noastre.

Ștefan Pelmuș

Cronos, 35x28 cm

Unui comentator care nu l-ar fi parafrazat pe Aristotel, comentează Sofia Vanni Rovighi, ci ar fi analizat textul periodic, așa cum a făcut Averroes, o asemenea interpretare nu i-ar fi părut deloc posibilă. Averroes a menținut în ce-l privește pe Alexandru din Afrodisia o interpretare spirituatistică a activității intelective umane, cu riscul de a o depersonaliza. Greșeala lui Alexandru din Afrodisia era, după Averroes, aceea de a considera definiția aristotelică a sufletului ca un act prim al corpului, aplicat în mod univoc, adică cu aceeași semnificație, sufletului vegetativ, senzitiv și intelectual; ea se aplică însă în mod echivoc numai părții intelective a sufletului; mai precis, intelectului în potență, pe care Averroes l-a numit *material*, deoarece este în potența tuturor noțiunilor inteligibile, și este material ca fiind un *lucus a non lucendo*. Aceasta deoarece este în mod absolut necorporal și independent de corp, nu este forma corpului omenesc, ci este o substanță separată, unică pentru întreaga specie umană.

Sofia Vanni Rovighi remarcă în acest punct diferența fundamentală care apărea unui creștin sau chiar unui musulman între cele două doctrine ce aparțineau lui Avicenna și Averroes: adică faptul de a afirma existența unui unic Intellect agens, care pentru Avicenna însemna să admitiți ca unic și separat principiul care iluminează mințile noastre; a afirma că unic și separat este intelectul posibil înseamnă că unic și separat este principiul pentru care omul este un subiect cunoscător.

Individul singular, cu forma sa substanțială care este un suflet senzitiv, nu este decât un animal mai perfect decât alte animale, care în actul cunoașterii intelective, este atins de intelectul posibil separat, unicul care este spiritual și nemuritor, în timp ce individul singular moare pentru tot ceea ce reprezintă el. De aici, conchide Sofia Vanni Rovighi, creștinii ortodocși puteau să urmeze doctrina lui Avicenna, dar a accepta ca adevărată teoria lui Averroes te pune în afara ortodoxiei¹¹.

Pentru a da spațiu acestei polemici s-a format în Universitatea din Paris, între 1265 și 1270, un curent averroist¹², împotriva căruia au polemizat teologii, și datorită faptului că în timp ce discutau problemele filozofice, lumea din jur, trăgea concluzii la repezeală, ca acel soldat de care vorbește nobilul italian Guglielmo di Tocco¹³, care fiind interogată dacă vrea să-i fie iertate păcatele, a răspuns: dacă este salvat sufletul Sfântului Petru mă voi salva și eu, dat fiind faptul că suntem toți Unu.

Printre cei mai cunoscuți polemiciști era Bonaventura da Bagnoregio¹⁴ și alți franciscani și nu în ultimul rând Sfântul Toma din Aquino, care era dominican, care chiar dacă au adoptat un stil diferit în exegezele lor au adoptat un stil pur teologic, scrie Sofia Vanni Rovighi¹⁵; iar semnarea erorilor împotriva credinței la care ducea averroismul, așa cum a făcut Bonaventura, mai ales în *Collationes in Hexaemeron*, a fost un fapt remarcabil; cu un stil mai filozofic Sfântul Toma, în lucrarea sa *Contra Gentiles*, și în mod special în *Despre unitatea intelectului*, a încercat să demonstreze că teoria lui Averroes este greșită nu numai în plan teoretic, ci și în acela al exegezei aristotelice, bazându-se pe interpretările altor comentatori, dar mai ales pe cele ale lui Temistius.

Aici putem observa o altă diferență fundamentală între Sfântul Toma și *Doctorul Seraphicus* în polemica antiaverroistică în jurul anului 1270. Lucrarea lui E-H Weber este edificatoare din acest punct de vedere. Pentru Bonaventura averroismul este consecința logică a doctrinei lui Aristotel, iar pentru Sfântul Toma era o interpretare greșită a lui Aristotel. Cine dintre cei doi are dreptate? Sofia Vanni Rovighi nu se pronunță, dar

Ștefan Pelmuș

Eva Totem (2), 100x100 cm

datorită influenței lui E-H Weber este mai aproape de Bonaventura, dar în același timp afirmă că Sfântul Toma, ca un fidel discipol al lui Albert cel Mare, a încercat să valorizeze „noua” filozofie, pe când Bonaventura a indicat numai „capcanele” la care te poate purta aristotelismul; Bonaventura era un interpret pe linia augustiniană și care face trimitere la Platon¹⁶. Prin intermediul iluminării Revelației, *intelectul agens* este în măsură să înțeleagă reflexul divin al adevărilor pămâtenne trimise de intelectul pasiv, ca niște reflexe palide ale adevărilor eterne pe care Dumnezeu le gândește prin intermediul Fiului (Logos-ul) sau *Nous*-ul de care am vorbit la început. În acest fel cunoașterea este retrimisă la izvoarele ei, la Lumina adevărului revelat.

Note

- 1 Sofia Vanni Rovighi, *Introduzione a Tommaso DAquino*, Editori Laterza, Bari, 1995.
- 2 op. cit., p. 83.
- 3 Ivi, p. 83.
- 4 Comentează S. V. Rovighi: După ce am citit un număr discret de texte din secolul al XIII-lea despre nemurirea sufletului pot să spun: le era cunoscută tuturor medievalilor din secolul al XIII-lea, nu mai puțin sfântului Toma cât și Franciscanilor, chiar dacă Toma a modificat cât era posibil în sens aristotelic doctrina lui Avicenna. Despre părțile cele mai importante ale lucrării lui Avicenna *Despre suflet* părțile a IV-a și a V-a există în limba italiană o excelentă ediție critică a lui S. Van Riet, cu o Introducere de G. Verbeke.
- 5 Cfr. Lui G. Verbeke, *Le De anima d'Avicenne. Une conception spiritualiste de l'homme*, in Avicenna Latinus, Liber *De anima seu Sextus de naturalibus*, Louvain-Leiden.

- 6 La fel interpretează și Sfântul Toma în *De unitate intellectus*, așa cum am văzut în polemica împotriva lui Averroes, Cfr. G. Verbeke, *Thémistius et le De unitate intellectus de saint Thomas*, in *Thémistius*, Commentaire, cit. prop 39- 62.
- 7 Sofia Vanni Rovighi, op. cit. p. 84-85.
- 8 Cfr. Temistius, op. cit. pp. 93 și urm.
- 9 Ivi p. 101.
- 10 Aceasta este o aplicație a principiului aristotelic: „*omne quod movetur ab alio movetur*”, „*tot ce este mișcat este mișcat de altul*”.
- 11 Comentează Sofia Vanni Rovighi: a accepta ca adevărată, deoarece există dubiul ca cei care se numesc averroști latini, cum a fost Sigerus de Brabantia, fiind creștini, au reținut ca fiind adevărată teoria lui Averroes, sau au reținut-o numai o exactă interpretare a lui Aristotel, care pentru ei era întruparea filozofiei.
- 12 Sofia Vanni Rovighi face trimitere la F. Van Steenberghe, *Siger de Brabant d'après ses oeuvres inédites*. II: *Siger dans l'histoire de l'aristotelisme*, Louvain, 1931-42 consideră că cea mai adecvată denumire ar fi aceea de aristotelism heterodox sau radical. A se vedea de același autor, *La philosophie au XIII-e siècle*, Louvain -Paris 1966.
- 13 Guglielmo di Tocco, în *Prietenul adevărului. Viața și opera lui Toma din Aquino*, EDS, Bologna, 2017.
- 14 Edouard-Henry Weber, *Dialogue et dissensions entre Saint Bonaventure et Saint Thomas DAquin a Paris (1252-1273)*, Prefață de Y. Congar, Librairie Philosophique, Paris, 1974.
- 15 Sofia Vanni Rovighi, op. cit., p. 88
- 16 Cfr. Sofia Vanni Rovighi, Introducere la Toma din Aquino, op. cit. p. 89

Temeiuri ale gândirii occidentale după Anton Dumitriu (II)

...cu Faust am fost împreună în momentele profund dramatice ale vieții. Fiindcă Faust nu se arată – ca și Mefistofeles – decât atunci când te îndârjești împotriva destinului, atunci când îți închipui că nimic nu e valabil și că trebuie să apelezi la imposibil pentru a găsi soluția existenței tale și a problemelor ei. Atunci Faust îți este prieten bun și tovarăș de drum, pe suișul greu al calvarului, împărțându-ți cu tine tot zburciumul din afară și dinăuntru.

Anton Dumitriu

Pe bună dreptate se va fi întrebat Anton Dumitriu, cu nedisimulată și sinceră mirare, de ce oare, într-o epocă în care dominația raționalismului era covârșitoare, Johann Wolfgang von Goethe – titanul de la Weimar – a ales un subiect atât de bizar pentru opera sa capitală? În acele vremuri, credința că se poate ajunge la Adevărul suprem exclusiv prin folosirea logicii era considerată ca fiind sorgintea unică a întregii cunoașteri umane;¹ însuși Immanuel Kant va ceda fascinației pe care știința triumfătoare

contemporană lui o exercita cu persuasiune și va proclama idealismul său transcendent. Ca atare, pentru mult timp, actul intuitiv² suveran prin care spiritul concepe va fi exclus cu desăvârșire și marele gânditor german va retrograda metafizica tradițională la statutul de simplă disciplină în cadrul filosofiei speculând despre existență. Goethe, însă, fuseseră în tinerețea sa, adept al mișcării *Sturm und Drang* care, cum se știe, avea o orientare diferită față de iluminism și raționalismul riguros și, astfel, aflat sub această influență, el va fi mai apropiat de spiritul tradițional și de gândirea bazată pe o analogie de factură ezoterico-sapientială (pp. 504-506).

Încă de la început și, desigur, cu intenția vădită de a-l acomoda cât mai repede pe cititor cu problematica subtilă pe care intenționa să o expună, Goethe va explica, în prologul la *Faust*, resurtele motivaționale care l-au animat, precum și orizonturile către care își va derula, în continuare, întreaga sa expunere. În mod inspirat și, de altfel, foarte sugestiv, el folosește o admirabilă punere în scenă a unei discuții care se desfășoară ca un alert schimb de replici între cele trei personaje simbolice, anume alese spre a sugera o teorie despre

ierarhizarea intelectului având rațiunea poziționată în centrul acestei reprezentări, ca margine abisală – iraționalul – iar la polul celălalt, supra-raționalul ce se extinde cutezător prin intelectie și contemplare înspre însuși Marele Demiurg care gândește și întreține întregul dans cosmic.³

Cei trei protagoniști ai discuției respective sunt directorul teatrului – decidentul specializat în ale concretului, puternic dominant de gândirea sa materialistă, de pragmatism și de eficiență (obținerea de câștig), poetul – în postura sa de mic demiurg, copărtaș la Creația divină – animat de idealismul său pur și mereu preocupat de cum îi va fi receptată opera în postumitate și, în fine, bufonul simpatic – acel actor comic – straniu și obraznic – jucând aici rolul de nebun-înțelept și, deopotrivă, de om ludic fără nicio cenzură în exprimarea sa colorată, ghidat infailibil în viața de iraționalul său instinctiv dublat de un *common sense* natural al adaptării la realitate. În finalul discuției, poetul și directorul teatrului vor conveni asupra faptului că, în esența sa cea mai profundă, opera *Faust* va reprezenta drama lumii în timp ce personajul central îl va simboliza pe căutătorul însetat de cunoaștere și de putere care, vulnerabil fiind din cauza limitărilor sale pe care, însă, le ignoră, nu se va da în lături de la nimic pentru a-și atinge scopul luciferic.

Ca exeget al operei semnate de către ilustratorul gânditor german, Anton Dumitriu a insistat asupra analogiei dintre mitul lui Iov și povestea lui Faust – ambii expuși ispitei satanice; în egală măsură, a insistat de asemenea și asupra problematicii Răului ca principiu necesar și determinant în devenirea omenirii. Faust și Iov sunt personaje complexe aflate în căutarea sensului existenței cu feluritele sale provocări și cu întrebările privind divinitatea și natura umană. Iov este pus la încercare de către Dumnezeu; el își acceptă cu resemnare, însă, întreaga suferință dar păstrează nealterată credința și astfel devine un model de rezistență, integritate și încredere în dreptatea divină. La rândul său, Faust este savantul însetat de cunoaștere, care simte că viața lui nu are sens din moment ce nu a reușit să pătrundă și să înțeleagă profunzimea realității; din această revoltă a intelectului față de neputința și limitarea sa se va naște ideea pactului cu diavolul și, astfel, vor apărea conflictele morale și consecințele neașteptate ale faptelor umane săvârșite cu voie sau fără de voie. Prin invocarea inedită a paralelei dintre Faust și Iov, Anton Dumitriu subliniază prezența unor teme universale și a unor provocări existențiale inerente condiției umane. Ambele personaje explorează aspecte profunde ale existenței și caută sensul și înțelegerea în mijlocul oceanului de incertitudine generat de contradicțiile omniprezente.

Dintotdeauna, când omul și-a dat seama de incognoscibilitatea lui Dumnezeu și de incomensurabilitatea spațio-timpului, pe cale de consecință, a descoperit invariabil două posibile poziționări în raport cu aceste condiționări majore. Prima dintre opțiuni, cea tradițională și, cumva, în firea lucrurilor, cea care a conferit sens vieții omului și, deopotrivă, stabilitate privind construcția societală, a reprezentat-o recunoașterea fără rezerve a ordinii celeste ca fiind un dat divin și, drept urmare, încadrarea cu evlavie în această rânduială de rang supralumesc; cea de-a doua, nimic altceva decât o ignorare sau negare a ordinii universale, a fost întotdeauna și va fi de-a pururi, o trufașă răzvrățire a omului împotriva lui Dumnezeu, un nihilism infatuit și luciferic hărăzit a proclama și a pune în practică insolite reprezentări utopice care, prin însăși natura lor, produc crize existențiale, instabilitate și o enormă suferință în plan uman.

Pentru a descrie cele două aspecte fundamentale ale fiirii umane, Friedrich Nietzsche utilizează termenii *suflet faustic* (occidental) și *suflet apolinic* (oriental); prima sintagmă este asociată cu dorința omului de a-și depăși limitele – de a căuta cunoașterea și puterea cu orice preț – iar cea de-a doua desemnând o stare de armonie și pace lăuntrică dimpreună cu înalte idealuri estetice și concordanța cu ordinea celestă. Diferența fundamentală dintre cele două abordări este dată de atitudinea intelectului față de Ființă (atocprinzătoarea existență), față de ordinea firească existentă în om și natură și față de Principiul existențial suprem – Cauza cauzelor, Temelia realității. Și totuși: *Stigmatul cel grav care apasă asupra întregului destin faustic este absența conștiinței de Sine sau, în prelungirea ei, absența [...] oricărei căutări de Sine. Tocmai aceasta i-ar putea face tragicul, se va replica: das Verlorensein, pierderea conștiinței de Sine.* (Noica, pp. 175-176)

Goethe îl prezintă pe Faust-ul său ca pe un individ profund însetat de cunoaștere care, la un moment dat, realizează că limitările sale sunt o barieră de netrecut în raport cu aspirația la o mai profundă înțelegere a realității; în calitatea sa de căutător fervent al cunoașterii depline, el se vede drastic plafonat și se simte ireversibil blocat într-o stare de stagnare și plafonare. În disperare de cauză dar și pentru a depăși această limitare pe care o considera de nesuportat, Faust se iluzionează să creadă că un pactul cu diavolul i-ar putea asigura puteri supranaturale și i-ar putea aduce, inclusiv, o multdorită transcendere a condiției umane.

După Anton Dumitriu, efectul cel mai important rezultat în urma stării de adâncă nemulțumire pe care o trăiește Faust constă în atitudinea de frondă a intelectului împotriva lui însuși. Tocmai de aceea, subliniind cu precădere acest imbold primar care declanșează acțiunea neobișnuită a eroului goethian în a găsi un sens al vieții, autorul român fixează eselui său referitor la această problematică un titlu sugestiv – *Faust și rebeliunea inteligenței*. Treptat, în sufletul faustic se trezește o forță nebănuită și, la umbra acesteia, își face cuib acolo o aspirație de nestăpănit într-o cunoaștere supremă și dorință acerbă de stăpânire a lumii și de dominare a naturii; toate acestea, prin însăși natura lor neobișnuită, stărnesc și întrețin în Faust motorul tranzacțional și tentația luciferică.

Zbuciumul interior îl aduce pe Faust la limita rezistenței sale ființiale; înainte de a se arunca imprudent în brațele lui Satan cu gândul că va găsi pe această cale cheia reușitei, eroul goethian a mai întrevăzut o variantă de acțiune la care va apela de îndată, în disperare de cauză, anume magia, ocultismul. În toate străvechile spiritualități, a existat o înțelepciune sacră ce răzbate până la noi sub o formă mai mult sau mai puțin explicită; în acest areal se înscrie și tradiția ezoterico-sapientială care, timp de milenii, a funcționat în Europa; cu toate că a fost îndelung prigunit de către biserică, ezoterismul era încă viu și operativ în perioada modernă și părea că deține o cunoaștere deosebită după care, asemenea lui Faust, tânjeau toți căutătorii de Lumină. În realitate însă, ocultismul și, în genere, toate spiritualismele moderne s-au dovedit a fi grave rătăcirii; totuși, personajul goethian se va autoiluziona lamentabil și, în focul căutărilor sale, va fi copleșit de taluzul de mâl al ocultismului morbid, impregnat de miasme cu pretenții de balsam, superstiții revoluate, speculații filosofico-teologice și practici dintre cele mai ciudate.

Povestea lui Faust, cel care l-a inspirat pe Goethe – savantul cuprins de neliniște în fața

Ștefan Pelmuș

Eva și Inorogul, 110x90 cm

insuficienței științei sale – nu este o ficțiune, în totalitatea sa, căci a existat în realitate un astfel de personaj care ulterior a devenit erou unei prime opere literare intitulată *Historia von D. Johann Faustus* și tipărită în anul 1587. În secolele care au urmat, trama doctorului vrăjitor a inspirat numeroși creatori care au insistat, rând pe rând, asupra diferitelor nuanțe vizând, cu deosebire, aspectele de ordin etic și pe cele decurgând din expiația răvășitoare cauzată de rătăcirile lui Faust. Goethe este ultimul mare literat care, fascinat de legenda savantului magician intrat în legendă pentru că și-a vândut sufletul, revine asupra cazului și, de altfel, epuizează genial această problematică în sensul că de la publicarea operei sale nu mai apărut nimic semnificativ în această materie ci doar exegeze dintre cele mai interesante.

Goethe parcurseseră și el, asemenea lui Faust, ceea ce s-ar putea numi, generic vorbind, calea științifică și se convinseseră, prin experimentare nemijlocită, de failibilitatea metodei și deșertăciunea acestei abordări. *De aceea se și apropie cu mare înțelegere, chiar surprinzătoare pentru epoca lui, de concepția celor antici, pentru care soluția existenței umane nu consta într-o explicație abstractă, ci dintr-o operațiune efectivă de transformare a omului* – spune Anton Dumitriu având în vedere, cu siguranță, dimensiunea transmutațională a metafizicii tradiționale (p. 506). Goethe parcurseseră, de asemenea, calea ocultismului și a înțeles la propriu faptul că abordarea în sine nu este altceva decât o jalnică rătăcire sub aspect cognitiv.⁴ Pe de altă parte, el credea cu tărie că sensul vieții omenești este productivitatea și poate că această convingere a constituit mare lui eroare din moment ce productivitatea este doar un simplu indicator strict cantitativ, fără vreo latură calitativă.⁵ Pe cale de consecință, *Die Tat* – fapta este decisivă pentru viața omului, spune Goethe și astfel, prin aceasta, el pune acțiunea înaintea cunoașterii, contrar preceptelor metafizice.

Cele trei episoade pe parcursul cărora are loc perfectarea pactului cu diavolul sunt de un dramatism aparte. Încă de la început, Mefisto se prezintă la o primă întâlnire declarându-se, fără ocolișuri și false pudori, ca fiind principiul răului și spiritul negării, al neantului întuneric din care, la începuturi, se va fi născut Lumina. La plecare, observând un simbol al ordinii universale – pentagrama din pragul ușii – diavolul va cere ca aceasta să fie ștearsă; Faust interpretează această solicitare ca pe o slăbiciune care, în caz de

negociere, i-ar fi putut aduce un avantaj competitiv. La cea de-a doua întâlnire, diavolul insistă în ispitirile sale și, de astă dată, îi propune lui Faust să-l însoțească într-o călătorie prin lume întru cunoaștere și cucerirea de puteri, la care eroul goethian are o răbufnire de revoltă față de statutul care i-a fost hărăzit și față de imensa insatisfacție născută din deșertăciunea unor cunoștințe mereu carente și purtătoare de eroare. La capătul acestor violente imprecății și blasfemii are loc, pecetluirea cu sânge a onerosului legământ în cadrul căruia Faust consimte să-și vândă sufletul în schimbul promisiunii că va primi vigoarea tineretii, mult râvnita cunoaștere și puterile lumesti după care tânjea el cu atâta ardoare (pp. 510-512). Ca termen final al contractului, este prevăzut acel moment când Faust va solicita expres ca timpul să-i fie oprit, adresându-i-se clipei: *Rămâi dar! ești atât de frumoasă!*

Peripețiile care urmeză, derulate sub pecetea puterilor satanice și parcurse la propriu de către Faust, au fost grupate de Goethe în două secțiuni: *Faust I* – adunând călătoriile concepute spre a ilustra cunoașterea universului psiho-uman și *Faust II* – în cadrul căreia periplul eroului vine să contureze o posibilă cunoaștere a lumii – *die grosse Welt*. La finalul acestui avânt neobișnuit, Faust se va considera vindecat de setea cunoașterii însă prețul pe care urma să-l plătească se dovedește a fi covârșitor; el înțelege, în cele din urmă, că Dumnezeu rămâne veșnic în lumină și în centrul Creației, diavolului îi este dat să hălăduiască prin întunericul de necuprins iar omul, asemenea lui Ianus bifrons, va avea de-a pururi o față îndreptată către lumină (bine, frumos și adevăr) și cealaltă către întuneric (eroare, aparență și suferință). Într-un adânc miez de noapte, apăsător de regretele faptelor săvârșite sub pecetea jurământului, Faust va înțelege că singura lui salvare este să se dedice binelui general. De la acest moment al elucidării sale, el va munci cu abnegație în folosul semenilor pe care-i vrea liberi într-o lume pe deplin eliberată din chingile condiționărilor stupide și ale împilării nimicitoare.

La ceas de bilanț – retrospectiva vieții – Faust este mulțumit să constate măreția celor înfăptuite de el și, cu un justificat entuziasm, va înălța muncii un imn de preamărire, tot așa cum, în compania tradițională, calfele glorificau și ele efortul comun pus în slujba umanității. În esență, *decus in labore* (devotat muncii) a însemnat dintotdeauna un îndemn la colaborare efectivă vizând realizări mărețe care să se înscrie în planul celest și în ordinea universală. Desigur, un asemenea demers presupune o înțelegere superioară a sensului vieții; pentru toate acestea, într-un moment de extaz, Faust rostește ca pe o opțiune, cumva, formula de încheiere a pactului: *Rămâi clipă, ești atât de frumoasă!* – și prin aceasta, el se refugiază definitiv în legendă. Mefisto, însă, nu va obține trofeul, potrivit pactului și nu va putea lua cu el în abisurile întunericului sufletul celui care într-un moment de rătăcire i-a jurat supunere pentru că, în chiar acea clipă supremă a morții lui Faust, corul îngerilor va intona un cântec de slavă prin care, astfel, se proclamă mântuirea lui.

După ce a produs o atât de mare suferință în juru-i, prin gândirea și faptele sale de sfidare la adresa Legii celeste, mântuirea lui Faust pare, în esență, un act de miraculoasă clemență divină. Cu toate acestea, Goethe sugerează o motivare a acestei mântuirii și, cumva, o porțiță de salvare pentru omul. *Să lucrezi ca alții să se elibereze și în aceasta constă propria ta eliberare!* – conchide

Andrei Marga

Cunoașterea lumii trăite

Anton Dumitriu ca un elogi adus remediei pe care Goethe îl propune la cea mai persistentă angoasă a vieții omului. Evadarea din imperiul fantasmelor nu se va realiza rămânând o umbră inertă în fața realității; în schimb, un spirit viu, adevărat, mereu aflat în slujba Binelui general, un spirit care arde nu doar pentru individualitatea dominată de dorințele egoiste, va păstra mereu deschisă ușa realizării spirituale supreme.

Dintr-o anumită perspectivă, modelul faustic poate fi considerat ca reprezentativ pentru omul occidental și aceasta se explică prin impactul unor condiționări socio-istorice între care cele mai importante sunt: renașterea și umanismul, iluminismul și raționalismul, revoluția industrială și progresul tehnic, secularizarea și preponderența ateismului. Mișcarea renașteristă a adus cu sine o schimbare semnificativă privind modul în care omul își reprezenta lumea și pe el însuși, a promovat redescoperirea și revalorizarea potențialului uman, cunoașterea empirică și gândirea analitică; s-a trecut astfel de la viziunea tradițională centrată pe transcendență și credință, la o abordare orientată către cunoașterea umană. La rândul său, iluminismul a pus accentul pe rațiune, cunoaștere științifică și emancipare intelectuală; gânditorii din aceea epocă au promovat ideea că progresul material și cunoașterea pot fi realizate prin rațiunea, efort individual și cercetare științifică. Revoluția industrială care s-a derulat în secolul al XIX-lea și progresul tehnic decurgând din acest avânt fără precedent au avut un impact semnificativ asupra modului în care omul occidental înțelege să se raportează la lume și astfel s-a consolidat credința în puterea umană de a controla și transforma mediul natural și pe cel societal prin intermediul științei și tehnologiei. În fine, procesul de secularizare și ateismul tot mai virulent au slăbit influența religiei și a transcendentului asupra gândirii și valorilor umane.

Bibliografie

- Dumitriu, Anton – *Cartea întâmplărilor admirabile*, Ed. Univers, 1981, reeditată în volumul *Eseuri*, Ed. Eminescu, 1986;
- Goethe, Johann Wolfgang von – *Faust*, Ed. Humanitas, 2015;
- Noica, Constantin – *Despărțirea de Goethe*, Ed. Humanitas, 2000.

Note

- 1 Această convingere era un corolar al ideologiilor anterioare – umanismul susținând poziționarea centrală a omului în raport cu natura și ateismul propovăduind eliminarea fermă a oricărui implicații de ordin suprauman.
- 2 Intelecția ca instrumentul mental unic, specializat sub toate aspectele în investigarea principiilor prime.
- 3 Ca simplu joc de cuvinte având, însă, relevanța sa, dacă în loc de *rațiune* va fi folosit termenul *conștiință* atunci în aval se va afla *inconștientul* iar în amonte, *supraconștientul*.
- 4 În anul 1780, Goethe a fost inițiat ca francmason (ulterior a devenit membru al Ordinului Illuminati, sub numele de Abaris) și se dovedește a fi intens preocupat de cunoașterea alchimiei, hermetismului și cabalei.
- 5 *Materia signata quantitate!* – va spune mai târziu René Guénon.

Am publicat monografiile de autori și citez frecvent autori de referință din varii domenii. La rândul meu sunt întrebat care este, dincolo de toate, punctul meu de vedere. De asemenea, unii cititori mă întreabă – cel mai recent la o lansare de carte în București – despre unitatea publicațiilor mele, care abordează subiecte pe o gamă întinsă, cu documentare actuală. Nu-mi place să vorbesc despre mine, dar, în scopul clarificărilor, sunt nevoit să o fac.

Încerc să articulez ceva dincolo de opinii - o concepție organizată, căci doar procedând sistematic se ajunge la adevăr. Răspund însă întrebărilor mărturisind că lucrez la articularea unei vederi asupra lumii trăite plecând de la dificultățile, dilemele și perspectivele vieții de azi. Prin "lumea trăită" am în vedere de la sine înțelesul vieții omești, dat de echiparea noastră anatomo-fiziologică în confruntarea cu mediul inconjurător. Ca să-l parafrazez pe Husserl, calculul zborurilor cosmice este pentru fiecare dintre noi doar acolo, când și atât timp cât suntem preocupați de aceste zboruri, dar lumea trăită este pentru noi continuă, căci suntem oarecum prinși înăuntrul ei.

Dacă este să o fac cât mai intuitivă și examinabilă de oricine atunci aș spune că intuiția simplă a concepției mele este că reflexivitatea conduce viața. Bunăoară, suntem copleșiți azi de cunoștințe, de presiuni și solicitări ce vin continuu din toate direcțiile, dar capacitatea noastră de reflecție, adică de a raporta ceea ce este la noi înșine, individual și comunitar, stă oarecum la baza acțiunilor noastre ca oameni.

Psihologic, „reflecția” este capacitatea de a avea o privire autonomă asupra proceselor aparatului nostru cognitiv și volițional. Gnoseologic, ea este capacitatea de a ne ridica la o privire integrativă asupra cunoașterii de care dispunem și de a relativiza, la nevoie, chiar privirea integrativă de la un moment dat. Aș spune mai mult, și mai energic, că reflecția ne permite să stabilim ceea ce este rațional, dar și să-l completăm și să-l corectăm.

Reflexivitatea este și antidot la orice dogmatism. Înțeleasă ca a constata, evalua și aplica ceea ce socotești mai adecvat în satisfacerea nevoilor, intereselor, aspirațiilor tale, reflexivitatea presupune nu doar „subiectivitate” și „subiect”, ci și „conștiință de sine”. Prin aceasta se înțelege luarea la cunoștință a unui subiect de sine ca ființă cu identitate ireductibilă.

Reflexivitatea este azi condiție de viață. În fapt, în spațiul legăturii reflecție-acțiune-cunoaștere se joacă în măsură semnificativă viața noastră, de către noi înșine sau de alții. Fiind un continent relativ nou pentru explorări, acest spațiu l-am abordat încercând noi distincții.

Pe harta reflexivității, de exemplu, Kant a vorbit de „reflecție psihologică” și „reflecție transcendentă”, dar azi nu mai putem modela reflecția după cogitoul cartesian, căci viața umană nu este deloc monadă. Suntem confrunțați, de pildă, cu relativitatea sistemelor conceptuale din științe și cu caracterele vieții în instituții democratizate,

care ne cer să acceptăm și o „reflexivitate comunicativă”. Unde este subiect, individual sau social, poate fi reflexivitate.

Știm de la Hegel că pentru o reproducere a vieții care să fie și culturală și umană este nevoie de „muncă”, „interacțiune”, „limbă”. Știm de la Max Weber că este nevoie de „acțiune rațională în raport cu un scop” și de „acțiune rațională în raport cu o valoare”. Știm de la Habermas că este nevoie de „acțiune instrumentală”, „acțiune strategică”, „acțiune comunicativă”, „acțiune dramaturgică” și reflexivitate. Știm multe de la alți autori. Sunt de părere că mai trebuie delimitate acțiuni. Într-o listă actualizată, eu includ „acțiunea instrumentală”, „acțiunea strategică”, „acțiunea comunicativă”, „acțiunea dramaturgică”, „acțiunea etică”, „acțiunea reflexivă” sau „acțiunea emancipatoare” și „acțiunea de raportare la absolut”.

Nu avem cum explica prestația științelor fără a admite că ele au printre condițiile de posibilitate acțiuni specifice. De aceea, distincția între „științe experimental-analitice”, „științe analitic-strategice”, „științe logico-matematice”, „științe ale comunicării”, „științe hermeneutice”, „științe dramaturgice”, „științe ale reflecției” se impune. Fiecare dintre aceste grupuri de științe oferă cunoștințe care satisfac anume condiții de sens. Acestea sunt identificabile la nivelul unor acțiuni specifice. Fiecare are metodologie proprie, ce urcă de la stabilirea faptelor până la forma explicației și a interpretării.

Ca urmare a acestor distincții, despre „realitate”, „spirit”, „cunoaștere”, „gândire”, ca să rămân la termeni de bază ai culturii clasice, se poate și trebuie vorbit azi în mod relevant, dar abia după

Ștefan Pelmuș

Iconostas, 151x100 cm

însușirea de distincții noi. Raportarea noastră la realitate și, prin acest intermediar, lumea trăită, devin astfel mai precise.

De aceea, în scrieri am dus cât mai departe cu puțință consolidarea și aplicarea acestor distincții. Preocuparea majoră a fost respingerea sau, după caz, evitarea violentării sensului iminent și aplicarea cu sens propriu.

Cu preocuparea de a articula filosofia timpului trăit, în vremurile recente Heidegger a lăsat o operă de peste o sută de volume, dar ceea ce contează sunt teoremele și anticipările lui. Dintre cei pe care i-am cunoscut nemijlocit, Habermas a scris continuu, dar contează creația teoretică și lămuririle asupra lumii, Rorty, Riedel, Putnam, Frank au scris mult, cu inovații majore. Printre cei noi, Sloterdijk, Trawny, Brandom, Gabriel, Precht au făcut pași mari spre filosofia timpului nostru.

În joc este și o chestiune de etică. Intervenția cu analize elaborate ale lumii trăite în viața publică o consider suprema datorie a celui care exercită profesiuni precum cea de cercetător și profesor și testul major al acestuia. Nu creditez „intelectualul” care se lasă pulverizat de împrejurări și rămâne promisiune, nici pe cel hedonic, care profită de oferte și se fletează că s-a strecurat. Nu mă atrage „intelectualul” conformist, care, obsedat să nu piardă șanse de bani sau de carieră, nu vede ceea ce se trăiește și devine de fapt funcționar. Iar „intelectualul” propagandist mi-a stârnit de fiecare dată revolta. Un sagace italian a și observat recent că se dau „liberalii” și „proeuropeni” unii care reiau în fapt metehne și clișee ale unor regimuri ale anilor treizeci. Începând cu deviza „cine nu acceptă spusele șefilor, este cu dușmanul” și încheind cu „să nu cumva să schimbăm ceva, căci va fi mai rău!”.

Prin perorații de acest fel, evident că analiza realităților ce se trăiesc se suspendă, iar clișeele se impun. Numai că, înțelese bine, nici liberalismul, nici proeuropenismul nu au nevoie de mimetism, ci de oameni care gândesc realități noi, pe care, de altminteri, libertățile și drepturile societății moderne i-au făcut posibili. Și există cât timp cât sunt oameni care gândesc pe cont propriu.

Pe lume sunt valori ale vieții ca oameni, ce-i asigură sensul – libertatea personală și drepturile persoanei, pluralismul, democrația, statul de drept democratic. A le apăra este datorie primordială a cetățeanului care suntem fiecare. Nu poți să nu faci analize efective a ceea ce este. Adică, să observi unde sunt efectiv aceste valori și unde rămân fațadă. Să refuzi convertirea valorilor în altceva și să fii capabil să contribui cu ceva la promovarea lor. Să-ți dai seama că, logic, pretenția deținerii singurei înțelegeri veritabile nu poate fi democratică.

Nu se pot satisface acestea, etic vorbind, fără integritate. Unde sunt cei integri? Un editor al ziarului conservator „Frankfurter Allgemeine Zeitung” a fost întrebat la un moment dat de revista „Der Spiegel”: „nu resimțiți ca jignire să fiți considerat de stânga?”. La care, regretatul Frank Schirrmacher, de care este vorba, a răspuns: „Jignit? În nici un caz. Nici nu simt că m-aș fi schimbat. Eu sunt ca toți ceilalți doar martorul unui fel de a cugeta ce duce implacabil la privatizarea câștigurilor și socializarea obligațiilor”. Câți gândesc astfel?

Am avut șansa de a lucra la instituționalizarea valorilor libertății și democrației și a corelațiilor lor după coticura istorică din 1989. Am și dat scrieri pentru a le lămuri și a le implementa (*Philosophy in the Eastern Transition*, 1994; *Reconstrucția pragmatică a filosofiei. Prăfilul*

Ștefan Pelmuș

Insectar, 60x60 cm

Americii clasice, 1998; *Filosofia unificării europene*, 2005; *The Destiny of Europe*, 2011; *România în Europa actuală*, 2019; *Soarta democrației*, 2022 etc.). Or, nimic nu este mai stringent astăzi, în ordinea cunoașterii, decât analiza factuală eliberată de prejudecăți.

Deja Heidegger cerea, înainte de orice, „privirea în ceea ce este” și avea dreptate! Suntem, de altfel, într-o lume schimbată, ce sfidează teorii consacrate, modifică organizări și contexte de viață și se cere recunoscută și cunoscută ca atare. A recapta în concepte și teorii și în plus, în cazul celor preocupați de filosofie, a da sistematizări filosofice plecând de la lumea din fața ochilor este, în concepția mea, misiunea intelectualului demn de nume.

Spre a lămuri până la capăt lucrurile, fac trei precizări.

Prima este că profesorul căruia îi datorez mult în formare, Jürgen Habermas, a părăsit la un moment dat pentru zece ani universitatea spre a-și elabora opera. Simțea că nu se poate fără adâncirea până la capăt în cercetare. Oricum, în final a putut da viziunea de referință universală ce se cunoaște. La noi, David Prodan a părăsit universitatea clujeană spre a se consacra explorării fără rest a arhivelor, căci numai epuizând arhivele se scrie istorie la propriu, și a dat scrierile unice ce se cunosc. Acum zece ani am decis să renunț la orice alt angajament, în afara cercetării, scrisului și exprimării. Deunăzi am încheiat această decadă, pentru mine fascinantă.

A doua precizare este că mi-am asumat că viața noastră ca oameni are loc în împrejurări date ale istoriei, că o trăim inevitabil sub imperiul a ceea ce este, că deturnarea atenției nu escamotează

dificultățile, că este datoria fiecăruia, mai cu seamă a celor care se ocupă de cunoaștere și reflecție, să lămurească lucrurile. Așa văd eu.

A treia precizare este că înțeleg opiniile, evaluările, abordările din jur și mi le explic prin condițiile date. Mai socotesc însă că fragmentarismul, descurcarea printre repere și implicatele lor nu legitimează pretenția de a aparține filosofiei. Pentru legitimare trebuie mult mai mult – sistematizarea ce permite cunoașterea lumii trăite.

Desigur, ideea de sistem filosofic este deja în muzeu – din nefericire azi se învață tot mai puțin din sistemele trecutului. Dar obligația de a sistematiza vederile asupra lumii nu este anacronică, ci rămâne obligație vie a celui care se consacră filosofiei.

După încă zece ani, cred că am ajuns la articularea unei filosofii, pe care am numit-o, în taxonomia uzuală, „pragmatism reflexiv”. Ea îmi permite să rămân la fapte, să discut fără restricții, să sesizez ceea ce este decisiv, să văd mai departe și să acced la gândire propriu-zisă. Gândirea nu poate fi azi decât la distanță netă de fragmentarism și ideologii, căci acestea au inundat mințile mai mult ca altădată.

Știu că în raport cu opinii răzlețe, această vedere este mai puțin contextuală, cu un conținut conceptual și normativ mai ridicat – ceea ce poate crea neînțelegeri. Numai că nu putem, ca oameni, să ajungem la fapte fără asumții, adică fără a asuma ceva ce este mai mult decât faptul. Îmi asum și acest etaj al gândirii noastre.

În orice situație de viață se pune chestiunea accesului la realitate – ca să fiu mai exact

Ștefan Pelmuș

Totem (2), 120x35 cm

la ființare. Nu putem să nu acceptăm că accesul la ființare stă sub prealabilul înțelegerii ființării proprii. Heidegger propunea să luăm finitudinea implacabilă a vieții umane ca punct de plecare. Dar astfel nu rezolvăm destule dificultăți. Trăim efectiv nu sub terifianta conștiință că, odată cu fiecare clipă, clipele vieții fiecăruia se împuținează, ci și sub imperative de supraviețuire și viețuire. De aceea, mai aproape de noi, Rorty a propus să plecăm de la ceea ce exprimăm comunicativ. Numai că astfel riscăm să rămânem filosofic la a examina exprimări. Dieter Henrich a luat ca punct de plecare conștiința de sine. Doar că sunt realități, și ele implacabile ale vieții, ce nu se lasă reduse la această conștiință. Habermas a propus luarea reproducerii culturale a vieții ca teren de acces la realitate și a dat o descriere a ceea ce este în termeni de acțiuni. Brandom vrea să derive acțiunile noastre ca oameni din practicile vorbirii raționale. Eu sunt de părere că reproducerea culturală și umană a vieții rămâne reperul cuprinzător al raportării noastre la realitate, că acțiunile mijlocesc viața propriu-zis umană, că ele stau sub tutela reflexivității, dar și că tabloul acțiunilor mai trebuie întregit și ansamblul gândit mai departe.

Încotro? Putem răspunde cu o listare a ceea ce urmărim în viață. Este vorba de: hrană și adăpost; evitarea durerii, tămăduirea și rezistența la boli; evitarea muncii ca trudă; răsplata echitabilă; relație cu altul și dreptate; ajutorarea în caz de nevoie; participarea la decizia ce-ți afectează viața; libertatea personală; absența dominației și asupririi; acces la învățătură; iubire; obținerea frumosului; șansa de a schimba, la rigoare, ceea ce este. Acestea presupun acțiuni, diferite ca structură. Unul din pașii pe care i-am făcut a fost să lămuresc diferențele și să le aplic.

Suștin că acest tablou – nu doar pe fragmente, ci și cuprinzător – este de asumat filosofic astăzi. El compune azi “viața bună” căutată de tradiția europeană. Asumarea este, de altfel, parte a necesarului *aggiornamento* al filosofiei de azi.

Luând-o ca orizont al filosofării, trei recomandări ale lui Hegel capătă actualitate: întoarcerea privirii în urmă, spre istorie; interacțiunea cu celălalt, cu care împărtășesc condițiile vieții; abordarea lui așa cum mă abordez pe mine. Și aceste recomandări îl readuc azi pe autorul *Fenomenologiei spiritului* printre noi, încât “întoarcerea la Hegel” este deviza mai profundă.

„Pragmatismul reflexiv” unește filosofic analizele mele din diferite domenii. Cât mai scurt

și mai explicit spus, este vorba de: o viziune asupra realității considerată prin prisma sensului; o interpretare a cunoașterii plecând de la întrebare, ce culminează cu lămurirea „prealabililor” cunoașterii; o teorie a acțiunilor presupuse de reproducerea propriu-zis umană a vieții; o logică ce privește formalismul ca „tehnică” indispensabilă întemeierii comunicative, în care noul tablou al propozițiilor din comunicarea curentă și delimitarea celor două forme ale întemeierii, demonstrația și argumentarea, sunt hotărâtoare; o metodologie ce lărgeste sfera metodelor dinspre stabilirea faptelor și identificarea regularităților cauzale spre funcționalitate și captarea raționalizată a trăirilor; o istorie cuprinzătoare a filosofiei contemporane ca șir de inițiative de a conceptualiza sensul, însoțită de monografieri de filosofi și teologi care participă la a da *forma mentis* azi; o teorie a societății axată pe acțiuni în mediile reproducerii vieții – economia, administrația, politica, cultura – și reperarea „cotiturii culturale” a societății moderne târzii; o teorie a modernității ca vârf atins al istoriei, ce-și asumă derapajele modernității; o filosofie a dreptului ce-l așează pe relații de putere, de cooperare și comunicare și-l plasează în orizontul statului de drept care devine stat drept odată cu statul de drept democratic; o filosofie politică care abordează statul

din perspectiva „tregerii de la justificări, la legitimarea deciziilor” și a „democrației deliberative” și aduce o clasificare a regimurilor în funcție de calibrul decidenților; o filosofie a educației axată pe formarea de „competențe, abilități de bază și educație pentru valori” și pe recuplarea universității cu misiunea iluminator-critică pe care i-o încredințase Humboldt; o filosofie a religiei ce-și asumă emergența „societății postseculare”, trage consecințe din cercetarea istorică a prapurilor religioase – formarea iudaismului și apariția creștinismului – și promovează o nouă relație între știință, filosofie, religie; o filosofie a artei ce reafirmă sensul immanent al operei de artă și găsește rațiuni, dincolo de înțelegeri restrictive, precum „arta realității”, „a condiției umane”, pentru „arta condițiilor vieții”; o etică concentrată pe valorile demnitate, integritate și onoare; studii strategice axate pe schimbarea lumii, ce apară concluzia: așa cum în interiorul unei țări nu este legitimare decât prin voința exprimată democratic a cetățenilor (James Madison), tot astfel, în relațiile internaționale, nu vor fi pace durabilă și ordine viabilă decât prin suveranitate națională adusă la zi. Este vorba de suveranitate națională ce include securitatea vecinului și se extinde asupra teritoriilor răpitate prin încălcarea ei la un moment dat.

Pariul meu este corespunzător acestei sistematici. În termenii moșteniți din filosofia clasică, cu care cititorii sunt mai familiarizați, „pragmatismul reflexiv” înseamnă, în esență, trei opțiuni: privirea realității prin prisma acțiunilor de schimbare; interpretarea ansamblului cognitiv, instituțional și reflexiv prin prisma proiectului „vieții bune” din moștenirea culturii clasice; și examinarea cunoștințelor prin prisma consecințelor practice. Spre deosebire de pragmatismul fondat de incomparabilul creator care a fost Charles Peirce, care s-a concentrat asupra semnificației conceptelor și teoriilor, pe care a dezlegat-o în termeni de consecințe în viața oamenilor, „pragmatismul reflexiv” face doi pași înainte: extinde lista acțiunilor presupuse de reproducerea umană a vieții, dincolo de exclusivismul devenit tradiție al „acțiunilor instrumentale” sau „strategice” sau „reflexive”; și preia reflexivitatea în însăși criteriile de semnificare a cunoștințelor prin acțiuni.

Ștefan Pelmuș

Pomul vieții (2), 80x90 cm

Iulian Cătălui

Sensul tragic al istoriei în opera lui Emil Cioran (I)

În întreaga operă a lui Emil Cioran au fost observate și analizate profund și cu acribie mai multe idei și teme filosofice, istorice și chiar literare mari, de ieri, de azi și dintotdeauna: conținutul ființării sau existenței umane, Păcatul original, *sensul tragic al istoriei*, declinul și sfârșitul civilizației și al lumii, amenințarea Răului, punerea la îndoială a credinței religioase, obsesia absolutului, exilul transcendent al omului etc. De altfel, scriitorul american postmodern William H. Gass a caracterizat opera lui Cioran drept: „o filosofie romantică a temelor moderne ale alienării, absurdului, plictiseli, inutilității, decadenței, *tiraniei istoriei*, vulgarității schimbării, conștiinței ca agonie, rațiunii ca boală”¹.

Însă, pe noi ne interesează latura sa de iubitor al istoriei, sau mai degrabă de gânditor și eseist al istoriei, și parcurgerea a trei etape din viața și opera sa privind istoria, de la ideea de „acțiune în istorie”, sau imboldul de a acționa, din complexa și fragil-democratica Românie interbelică la cel de „situație în afara istoriei”, ajungând la viziunea de sfârșit al istoriei, autorul cărților *Schimbarea la față a României*, *Istorie și utopie* și *Sfârșecare* fiind un cugetător sau gânditor pasionat de istorie, pe care o cunoștea bine din imensele sale lecturi. El credea că: „Tot ceea ce e grandios și durabil în istorie s-a făcut sub imperiul unei necesități, care n-are nimic comun cu nevoia de fiecare zi a omului. Poate că toată istoria nu este decât o tragedie gratuită...”².

De-a lungul vremurilor au existat mai multe metode sau modalități de a privi și judeca istoria: istoria ca mit în stilul lui Herodot, istoria ca investigație la Tucidide, metoda *sine ira et studio* a lui Tacitus, istoria făurită de marile personalități sau de masele populare, istoria în lumina logicii faptelor a lui Mommsen, istoria analizată pragmatic în manieră anglo-saxonă și americană, Școala Analelor (Bloch, Febvre, Braudel) din Franța focalizată pe

mentalități ș.a.m.d. De asemenea, ne așteptăm de la istorie la o anumită obiectivitate, cea care i se potrivește; felul în care se naște și renaște istoria ne-o atestă; ea procedează întotdeauna prin „rectificarea de către societățile tradiționale a aranjării oficiale și pragmatice a trecutului lor”, susține filozoful francez Paul Ricoeur³, al cărui model de fenomenologie al religiei, de pildă, a fost urmat de Mircea Eliade. Această rectificare este în același timp spirit ca și rectificarea pe care o reprezintă știința fizicii în raport cu „primul fel de aranjare a aparențelor în cadrul percepției și în cosmologiile care îi sunt acesteia tributare”⁴. De altfel, termenul *istorie* îmbină în limbajul nostru atât latura obiectivă, cât și pe cea subiectivă, consideră filozoful idealist german G.F.W. Hegel, desemnând tot pe atât *historiam rerum gestarum*, cât și însăși *res gestas*; ea însemnând în aceeași măsură fapte întâmplare ca și relatarea lor istorică⁵. Același Hegel, despre care Cioran spunea că este „un Heraclit care l-a citit pe Kant”, a dezvoltat o teorie a istoriei universale privită filosofic, ceea ce înseamnă istoria universală în sine, pentru el, în total, existând trei modalități de a vedea istoria⁶: 1) *Istoria nemijlocită* (descrierea faptelor, întâmplărilor și situațiilor pe care istorici ca Herodot, Tucidide și alții le-au avut în fața ochilor); 2) *Istoria reflectată* (care este de patru feluri: generală, pragmatică, critică și având o natură parțială, pe scurt conceptuală); 3) *Istoria filosofică* (cuprinderea istoriei în perspectiva gândirii ei, în ideea că rațiunea stăpânește lumea și că istoria universală are o desfășurare rațională și se desfășoară pe tărâmul spiritului). De asemenea, Hegel îl previzionează pe Spengler, inclusiv în ideea de declin sau decadență, afirmând că: „*Istoria specială a unui popor ce aparține istoriei lumii, conține, pe de o parte dezvoltarea principiului său, de la starea neevoluată a copilăriei până la înflorirea sa, când, ajuns la libera conștiință de sine etică, el intervine în cursul istoriei universale,*

Ștefan Pelmuș

Roata vieții (2), 100x100 cm

– pe de altă parte, totodată, perioada decăderii și a degradării sale; – căci în felul acesta se desemnează într-însul nașterea unui principiu superior, ca fiind doar negativul principiului propriu al său”⁷.

De altfel, de la Hegel, pe care îl consideră „cel mai mare mistic al Germaniei, față de care Kant e simplu profesor, iar Boehme și Eckhart maeștri în presentimente”⁸, Emil Cioran (care-l analizează și chiar ironizează, de exemplu, în *Schimbarea la față a României*, desi nu cred că l-a înțeles) a învățat un adevăr devenit platitudine în gândire, că sensul mai adânc al vieții istorice este realizarea conștiinței, că progresul în istorie este un progres în conștiință⁹. Cioran nu a reușit să creeze un sistem în domeniul istoriei (și nici în cadrul filosofiei), dar a încercat să teoretizeze știința istoriei sau pur și simplu, istoria, considerând că aceasta nu se desfășoară în mod „automat” și nici datorită unui „impuls original”, existând o necesitate internă, care activează continuu sub toate formele de viață și cultură¹⁰. Autorul român mai spune că: „Omul nu poate crea decât crezându-se centrul istoriei”¹¹, și că o viziune macroscopică a istoriei „te face contemporan tuturor momentelor esențiale ale devenirii umane, precum îți înstrăinează detaliul omenesc, accidente evoluției. La drept vorbind, nu există viziune microscopică, fiindcă fenomenele de mână a doua n-au o valoare în sine, ele fiind fie pregătiri, fie urmări ale fenomenelor centrale”¹². Pentru Cioran, istoria mare înseamnă – pentru a cita numai câteva țări: Egiptul, Grecia, Roma, Franța, Germania, Rusia și Japonia, culturi care s-au individualizat pe toate planurile, – legându-le printr-o convergență și o corespondență intimă, dar sesizabilă¹³. Și totuși,

Ștefan Pelmuș

Cfrunda, 120x35 cm

potrivit unor autori recenți, istoria este incapabilă să definească științific și, neîndoios, raporturile de cauzalitate, de exemplu, pentru simplul motiv că „nu este o știință experimentală”, în istorie, neînșirându-se, așa simplu, cauze și efecte, ci existând tot felul de interacțiuni, nenumărate, orice ce se întâmplă fiind de regulă, simultan, cauză și efect, într-un „ocean de cauze și efecte”¹⁴. Totodată, istoria nu e autonomă, căci toate evenimentele sale se referă la Dumnezeu care are „întreaga putere în cer și pe pământ”, chiar și Cezarul nefiind Cezar decât în raport cu Dumnezeu¹⁵. În plus, în opinia mea, istoria nu se subordonează nici explicațiilor științifice și rationale, desi ar trebui, nici ideilor ce țin de ciclicitate și nici teoriilor conspiraționiste, ca să nu mai vorbim de viziunile contrafactice, fiind de cele mai multe ori imprevizibilă, irațională, surprinzătoare și tragică.

După cum spuneam, Emil Cioran a fost un gânditor pasionat și obsedat de *istorie* și mai ales de autorii și memorialiștii perioadelor de decadență, de unde și reflecțiile apăsate „gnostice și antimoderniste”, oarecum în linia filozofului idealist german Oswald Spengler, reprezentant al anti-intelectualismului, autorul celebrului op *Declinul Occidentului*, o „răsturnare coperniciană” care implică respingerea viziunii eurocentriste a *istoriei*, în special împărțirea acesteia într-o rubrică liniară „antic-medieval-modern”¹⁶. Ideea esențială a cărții *Declinul Occidentului* este aceea că toate culturile urmează un ciclu de dezvoltare analog evoluției organice: „naștere, maturizare și moarte/ declin”. Și Nikolai Berdiaev credea că în istorie, toate culturile, toate societățile și toate popoarele trec în destinul lor prin diferite perioade – a nașterii, a copilăriei, a pubertății, a maturității depline și, în sfârșit, perioada bătrâneții, a decrepitudinii, a ofilirii și a morții, toate marile culturi naționale și toate societățile fiind supuse ineluctabil și ineluctabil acestui proces de îmbătrânire și dispariție, pe scurt, toate marile culturi au cunoscut o perioadă de decădere¹⁷.

Note

- 1 William H. Gass, „The Evil Demiurge”, in *The New York Review*, August 22, 1968, online.
- 2 Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 37.
- 3 Paul Ricœur, *Istorie și adevăr*, București, Editura Anastasia, 1996, p. 32.
- 4 Paul Ricœur, *op. cit.*, p. 32.
- 5 G.W.F. Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, București, Editura Academiei RSR, 1968, p. 61.
- 6 G.W.F. Hegel, *op. cit.*, p. 5.
- 7 G.W.F. Hegel, *Principiile filozofiei dreptului*, București, Editura IRI, 1996, p. 328.
- 8 Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, ediția a IV-a, București, Editura Humanitas, 2010, p. 10.
- 9 Emil Cioran, *op. cit.*, p. 7.
- 10 *Ibidem*, p. 148.
- 11 *Ibidem*, p. 93.
- 12 *Ibidem*, p. 7.
- 13 *Ibidem*, p. 9.
- 14 Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014, pp. 12-13.
- 15 Paul Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, București, Editura Anastasia, 2009, p. 109.
- 16 Oswald Spengler, *Decline of the West*, vol. I, New York, Alfred A. Knopf, 1926, Intro. \$6.
- 17 Nikolai Berdiaev, *Sensul istoriei*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 186.

Iulian Chivu

Irealul sub tensiunea ipotezelor

Bertrand Russell scria la un moment dat în lucrarea sa *Mysticism and logic* (1918) că „toate datele senzoriale sunt *sensibilia*. Este, în consecință, o problemă metafizică dacă toate *sensibilia* sunt date senzoriale și o problemă epistemologică, dacă există mijloace de a infera *sensibilia* care nu sunt date din cele care sunt”¹ Epistemologia contează pe relațiile senzoriale când ele constituie informațiile primare de care dispunem în legătură cu lumea exterioară și numai astfel ele devin *date*. Ca atare, Russell face câteva observații logice în legătură cu conceptele de *realitate* și *irealitate* și începe cu două obiecții la observațiile lui Friedrich August Wolf² despre *mintea*: întâi, că o activitate a minții, oricât de netransparență ar fi, nu stabilește o relație cu o non-entitate și, mai apoi, ceea ce privește credința că obiectele din vis nu pot fi date din cauza imposibilității de a distinge, în starea de veghe, între datul senzorial și lucrul corespunzător. „În vise, nu există niciun *lucru* corespunzător la cel pe care îl presupune cel ce visează”³, conchide Russell, opinie pe care, de altfel, o susținea⁴ și Sigmund Freud.

Și totuși, Russell admite că „există un obiect pentru care *datul meu senzorial actual* este o descriere”⁵. Teoria descrierilor, la care recurge autorul, este văzută ca îndepărtând cu totul *existența* din noțiunile fundamentale ale metafizicii. Și, prin urmare, „ceea ce s-a spus despre *existență* se aplică în egală măsură la *realitate*, care poate fi luată în fapt ca fiind sinonimă cu *existența*. În ceea ce privește obiectele imediate din iluzii, halucinații și vise, este lipsit de sens să întrebăm dacă *există* sau sunt *reale*. Ele sunt acolo, iar aceasta pune capăt problemei”⁶ – prezența lor în vis, de pildă, nu implică necesitatea împlinirii lor în viitor, iar lipsa lor de legătură cu trecutul sau cu viitorul, precum și incerta lor corelare cu alte lumi au condus la invalidarea lor, inclusiv sub rezerva stării creierului în timpul somnului. Cunoscutul logician și matematician britanic consideră suficient să noteze: „Întrucât corelările și conexiunile uzuale devin parte din așteptările noastre nereflexive și chiar par, mai puțin pentru psiholog, să facă parte din datele noastre, se ajunge să se creadă, în mod eronat, că în astfel de cazuri datele sunt nereale, în

Ștefan Pelmuș

Manuscris, 100x100 cm

timp ce ele sunt doar cauzele inferențelor invalide (cu precizarea lui Charles Sanders Peirce că validitatea ține de Realitate, nu de gândire⁷).

Faptul că apar corelări și conexiuni de genuri neobișnuite, ele se adugă la dificultatea de a infera lucruri din simțuri și de a exprima fizica în termeni de date senzoriale⁸, ceea ce nu este doar o obiecție filosofică, ci numai o dificultate. Cum Russell nu-și duce, însă, comentariul pe linia scurtă Adevăr – neadevăr; Realitate – irealitate, perspectiva aceasta a putut fi adâncită. Odată cu Paul Deussen⁹ și la numai un an după apariția cărții lui Russell, comentariile continuă pe linia analizei transcendente a realității empirice (observațiile despre *minte* ca obiect corporal), spre existența ideilor innăscute și spre teoria visului: „Nimic nu se întâmplă fără cauză. Nicio intuiție nu se produce fără afecțiune; așadar nici cea din vis. În vis, această afecțiune nu poate veni din afară, decât poate doar dacă izolarea a fost întreruptă, ceea ce este deja o trezire pe jumătate; urmează deci că afecțiunile care produc visarea iau ființă dinlăuntrul organismului nostru”¹⁰

Ernst Cassirer avansează ideea simbolului și, în temeiurile semiozei, el crede că aceasta transcende realitatea fizică și „în loc să aibă de a face cu lucrurile înseși, omul conversează, într-un sens, în mod constant cu sine însuși”¹¹ – după un cod al semnelor, deci – și am putea adăuga astfel formelor lingvistice, imaginilor artistice, simbolurilor mitice sau religioase și semiotica visului validată în credințe, în ezoterismul oniromanției atât timp cât omul nu se poate sustrage propriei împliniri apropiinduși-o astfel ca semn al unei realități potențiale sau chiar iminente. Fiindcă ia tradiția/credința ca experiență, visul trimite, deci, semne despre realitatea temută sau așteptată. Contând pe o astfel de premisă, teoriile lui Tylor asupra visului se bucură încă și acum de o anumită autoritate mai ales în legătură cu ideea de suflet, reductibilă la ideea de *dublu*, a cărei validitate se verifică și astăzi începând de la contribuția animismului, dar nu în temeiul acestuia; filosofia oricum a preluat teoria genezei sufletului din religie – Kant, e bine să ne amintim, în *Logica* lui, făcea disjungerea disciplinelor filosofice după cum vizau *ce se poate ști* (metafizica), *ce trebuie făcut* (morală), *ce se poate spera* (religia), *ce este omul* (antropologia).

Critica acestor teorii asupra visului, întreprinsă de Emile Durkheim¹², respinge ideea *dublului*, însă caută să vadă cauza din care omul a tatonat o explicație în vise la care, altfel, gândirea nu poate să răspundă satisfăcător. Într-un sens aproape paralel, merg teoriile lui Roger Caillois care, după studiul său *L'Homme et le Sacre* (1939), în *Aventure de rêve* (1963) și mai ales în *Le Champ des signes* (1978), începe cu determinarea de la bipartiția universului și a societății cu dichotomia pur/impur. De reținut că studiile lui Carl Gustav Jung¹³, psihiatru elvețian fondator al *psihologiei analitice*, rămân în continuare de referință pentru cercetarea psihologică modernă, acesta fiind acreditat în continuare ca o autoritate reductibilă în psihologia visului. Și el pornește tot de la religiozitate, de la sacru, de la temerile omului rațional¹⁴ și spaimele conștiinței sub semnul unor arhetipuri care fac să se teamă până și cel mai convins raționalist; o teamă de forma inferioară a convingerii (de superstiție) care se impune în lipsa argumentelor și îl fac să-și pună la îndoială poziția, atitudinea.

Orice raționalist, însă, recunoaște în vise conținuturi ale inconștientului colectiv adesea exprimat sub o formă grotescă, iar în fața acestor conținuturi nu este invulnerabilă nici conștiința rațională pentru că se constată atrasă frecvent în adâncurile fenomenologiei istorico-religioase. O capcană în formalizarea visului este adesea personificarea fiindcă aceasta este activitate autonomă a inconștientului (*ființa în conștiință*, la Husserl) și, când apar figuri personale, înseamnă

Ștefan Pelmuș

Eva Totem, 70x70 cm

că inconștientul intră în acțiune spre un sens anticipativ, consideră Jung¹⁵ – o cale pe care alchimiștii (ex. Zosimos din Panopolis, sec. III d.Hr.) au avansat ideea că în materie se petrec procese care corespund ipotezelor filosofice (până la identități între materie și procesele noastre spirituale¹⁶), dar pe care, ca formă de inconștientă, oamenii nu le pot interpreta. Și Jung apreciază că, fără psihicul care discerne, nimic n-ar putea fi recunoscut, chiar și când se află sub semnul iluziei, deoarece conștiința nu percepe decât o parte a propriei naturi; până și cunoașterea științifică admite că aceasta se întemeiază pe premise ale inconștientului.

Primitivul lui Otto Rank¹⁷, sub presiunea credințelor (prioritar a celor din cultul morților), trăia o paradoxală frică de a trăi (*Lebensangst*) și o terifiantă frică de moarte (*Todensangst*) și, sub această compulsiune a realității care nu corespundea unui vis, o corectă în acord cu însemnătatea spirituală a acestuia. Opiniile lui Rank stau evident sub influența lui Freud, la care face, de altfel, dese referiri. „Omul primitiv consideră visul ca fiind absolut adevărat, ceea ce nu însemna că îl confunda cu realitatea, ci îl vedea ca pe o realitate mai înaltă”¹⁸, notează el. Și, ca în psihanaliza lui Freud, conținutul visului căpăta importanță doar în conflictul lui de adevăr cu realitatea, nu atât în legătură cu credințele despre strămoși și monștri, cât în legătură cu propriul *dublu* care pendula între lumile de sus și cele de jos. Ca și la Sigmund Freud, și la Otto Rank se subliniază semnificația dorințelor spiritual, care nu puteau fi satisfăcute, mai mult decât a celor realizabile, de unde rezulta independența sufletului de trup, iar visul reușea să evidențieze aceasta. Și tot în spirit freudian, el apreciază funcția terapeutică a interpretării viselor nu în sensul îmbunătățirii realității, ci al validării schimbărilor, al denaturării și chiar a negării realității. În consecință, visul a venit cu suficiente argumente dintr-o lume ireală, potențială, în perspectiva unui adevăr corelativ, ipotetic, care se definește ca *adevăr al unei credințe* în acord cu un ansamblu de convingeri și judecăți, alături de *adevărul material*, de cel *formal* și de cel *metafizic*, într-o tipologie uzuală.

În *Cursul de istorie a logicii*, Nae Ionescu socotea că „mintea noastră nu poate, în genere, să cunoască realitatea decât creând înlăuntrul ei anumite ritmuri, anumite repetiții”¹⁹, problema Adevărului depășind logica fiindcă este o problemă de valoare (matematica este astfel Realitatea văzută cantitativ; ea creează cadre ale Realității, dar nu creează realități), în timp ce problema certitudinii rămâne sub logică. Nominalismul eșuase, printre altele, fiindcă excludea problema Realității și problema Adevărului din speculațiile filosofice și pleda, în schimb, elementul formal, iar sofistii ar fi clamat prezumțios un silogism: minciuna este o realitate (fiindcă ea există ca atare), dar minciuna nu este un adevăr (ar fi absurd), și de aici ar continua discuțiile pe seama raportului Adevăr/ Realitate. Irealul

face antinomie cu Realul, iar nu cu Adevărul. Și dacă se satisface astfel condiția antilogiei, se poate spune că, asemenea opoziției Creat/ Noncreat, doar unul dintre termeni este ordonat sub rațiune, pe când Noncreatul este nedeterminat, haotic și nongradual, deci dincolo de rațiune, Irealul pare, în teoriile amintite, mai apropiat cunoașterii (se presimte ca un codomeniu prin surjectivitate), dar rămâne frecvent în contradicție cu ea. Gradualitatea ar fi, astfel, un prim pas mai degrabă în Ireal, iar pe cale de consecință nu și în Noncreat. Kant²⁰ previne, însă, că orice teză, spre a fi perfectă, este, după cantitate, *generală*; după calitate, este *distinctă*; după relație, este *adevărată*; după modalitate, este *certă*. Pe de altă parte, știm că Orientul hindus se entuziasma și el de timpuriu în chestiunea Adevărului și a Realității statornicind că: *Brahman* era Realitatea supremă și fundamentală a Universului; *Satyasya satyan* este totuna cu Adevărul sau cu „Realitatea reală”; *Sad-asad-vilakșana* este altceva decât Realul și Irealul; iar *Tuccha* este Irealul în cel mai înalt grad.

Am ținut să amintesc acest ultim lucru din filozofia uitată ale Orientului în ideea că ele admiteau gradualitatea Irealului, socotind-o ca intensitate sau tensiune, așa cum o sugera și Bertrand Russell în ceea ce reprezintă *sensibilia* (datul senzorial diferit) și în inferarea ei. Apoi, avem în vedere temerile omului rațional și spaimele conștiinței lui sub semnul unor arhetipuri care îl tulbură până și pe cel mai convins raționalist – după cum socotea Jung; precum și tensiunea ipotezei, diferită de la un om la altul în raport cu Irealul chiar și atunci când încearcă să-l scruteze de la reprezentare la înțelegere precum face și David R. Hawkins (*Adevăr versus falsitate* – 2009). Psihiatru american, dezvoltatorul cunoscutei *hărți a conștiinței*, valorifică ideea acelorași diferențe de tensiune a ipotezelor focusate pe ireal în seama cărora elvețianul Herman Rorschach (*Psihodiagnostic: Un test de diagnostic bazat pe percepție*, 1942) – freudian consecvent – pusese deja în evidență diferențele de perceptibilitate cu testul care îi poartă numele, rămas și azi în practicile specialiștilor cu aceleași relevanțe.

Note

- 1 Vezi trad. românească *Misticism și logică*, Ed. Herald, Buc., 2011, p.162.
- 2 *Die Erfahrungsgrundlagen unseres Wissens*.
- 3 Russell, op. cit., p.187.
- 4 Freud, Sigmund; *Despre vis*, Ed. Trei, Buc., 2011, p.98.
- 5 Op. cit., p.189
- 6 Ibidem.
- 7 *Convingeri și idei*, Ed. All, Buc., 2011, p.15.
- 8 Op.cit., p. 192.
- 9 *Die elemente der Metaphisik*, 1919, vezi trad. rom. Ed. Herald, Buc., 2008.
- 10 Op. cit. p. 60.
- 11 *Eseu despre om*, Ed. Humanitas, Buc., 1994, p. 43.
- 12 *Les formes élémentaires de la vie religieuse* - 1937, vezi trad. rom. Ed. Polirom, Iași, 1995.
- 13 *Psychologische und Religion* (1940); *Psychologie und Alchemie* (1944) etc.
- 14 Opere complete, vol. 12, *Psihologie și alchimie*, Ed. Teora, Buc., 1998, p.35.
- 15 Op. cit., p.54.
- 16 se exemplifică cu reprezentarea „pneumei” ca Fiu al lui Dumnezeu (care se scufundă în materie spre a salva sufletele oamenilor), conf. imaginii de pe *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676).
- 17 *Seelenglaube und Psychologie* – 1930, vezi trad. rom. Ed. Herald, Buc., 2010, p.113.
- 18 *Psihologia și sufletul*, Ed. Herald, Buc., 2010, p.115.
- 19 *Curs de istorie a logicii*, Ed. Humanitas, Buc., 1993, p.38.
- 20 *Logica generală*, Ed. Trei, Buc., 1996, p.94.

Iluminismul etic al lui Immanuel Kant (III)

Probleme deosebit de importante privind fundamentarea moralei se găsesc și în lucrarea *Religia în limitele simplei rațiuni* (1794), o scriere care prezintă sistematic și integral filosofia etico-religioasă a lui Kant. Cartea debutează cu demolarea a două mituri, al omului bun de la natură și al omului rău de la natură, deoarece se pot susține cu argumente, la fel de bine, ambele ipostaze. În fond, Kant originează natura umană în dimensiunea libertății, ceea ce numim noi „firea” omului, aceasta este dată de principiul subiectiv al utilizării libertății. Natura nici nu este vinovată și nici nu are vreun merit, ci caracterul omului este opera fiecăruia¹. Există, cu toate acestea, și o „încinare spre rău” în firea omenească, de vreme ce omul este alcătuit nu doar din rațiune, ci și din înclinații. Treptele alunecării spre rău sunt: (1) fragilitatea naturii omenești de a nu putea înfăptui binele în mod consecvent; (2) impuritatea aceleiași naturi, tendința de a amesteca motivele morale cu cele imorale; (3) răutatea efectivă a firii omenești, înclinarea de a primi maxime rele, înclinare care poate fi considerată de fapt ca un rău radical înrădăcinat în om. Cauza răului radical nu poate consta în sensibilitatea noastră, de a cărei existență de altfel noi nu suntem răspunzători, explicarea prin sensibilitate ar însemna *prea puțin*, deoarece ar face din om o simplă ființă animală și nimic mai mult. La fel, cauza răului radical nu poate consta în pervertirea rațiunii moral-legislative, deoarece aceasta ar presupune o rațiune complet eliberată de legea morală și o voință absolut rea, ceea ce ar însemna *prea mult* și ar face din om o ființă diabolică. Or, omul nu este în totalitate nici animal și nici diavol. Adevărata cauză a răului se află în coexistența perversității rațiunii morale cu o voință bună; aceasta provine din slăbiciunea firii omenești, care nu este suficient de puternică pentru a pune în practică principiile pe care le-a adoptat². Este un fel stângaci de a ne reprezenta răul ca venind prin moștenire de la primii oameni, de la Adam, deoarece acțiunea fiecărui om este liberă, iar vina și meritul ne vin din întrebuițarea originară a liberului arbitru. În stare originară însă, omul trebuie să se supună legii morale, care se impune sub forma unor interdicții (porunci divine), deoarece omul nu este o ființă pură, ci ispitită de înclinări.

Omul, rău din naștere, trebuie să se lupte spre a deveni mai bun. Binele constă în sfințenia maximelor, care îl fac să împlinescă datoria; virtutea este hotărârea puternică, devenită obicei, de a împlini datoria. Rațiunea, de obicei leneșă atunci când e vorba de perfecționare morală, invocă tot felul de idei religioase necurate. Potrivit lui Kant, toate religiile pot fi reduse la două: (1) religia care caută să obțină favori de la Dumnezeu prin simplul cult, și (2) cealaltă care este religia morală sau a buneii purtări. În cazul celei dintâi, oamenii își închipuie că Dumnezeu îi va face mai buni, fără ca ei să aibă altceva de făcut decât să-l roage (și, cum Dumnezeu vede și cunoaște tot, nici nu ar mai fi nevoie să-l rugăm, ci ar fi suficient să dorim un lucru sau altul). În cea de-a doua, în religia

morală, există un principiu fundamental potrivit căruia fiecare trebuie să facă tot ceea ce depinde de el spre a deveni mai bun. Principiul este: nu este esențial să știm ce face Dumnezeu pentru mântuirea noastră, ci ce facem noi pentru a merita ajutorul lui.

Ispitele ne pândesc la tot pasul și ne ademenesc primejdios. De altfel, noi nu am putea fi ispitiți de către spiritul rău, dacă nu ne-am afla într-o tainică înțelegere cu el³, arată Kant fără menajamente, deci trebuie să luptăm împotriva ispitelor prin virtute și sfințenie. Scopul creației nu poate fi decât omenirea, în toată perfecțiunea ei morală. *Minunile* pot fi admise drept evenimente produse în lume de către cauze ale căror legi de operare sunt și trebuie să ne rămână necunoscute. De asemenea, *Sfintele Taine* (misterele) sunt ceva ce nu este universal comunicabil, ceva ce privește modul de acțiune al lui Dumnezeu în sine. Dar pentru noi nu este deloc important să știm ce este Dumnezeu în sine, ci important cu adevărat este să știm ceea ce este El pentru noi ca ființe morale. *Rugăciunea*, concepută ca un cult formal, nu este decât o eroare superstițioasă, căci ea este o declarație a dorințelor noastre în fața unei ființe care oricum nu are nici o nevoie să i se explice sentimentele noastre intime. Dar rugăciunea poate fi concepută și altfel, anume să dorești să fii plăcut lui Dumnezeu prin intențiile și faptele tale, să ai adevăratul spirit al rugăciunii. *Frecventarea Bisericii*, concepută ca un fel solemn de a oferi lui Dumnezeu un cult exterior, este binevenită, căci constituie reprezentarea sensibilă a unirii credincioșilor și un prețios mijloc de edificare. *Botezul* (consacrarea) este o ceremonie care impune mari obligații neofitului, scopul botezului este sfânt, acela de a face din cel botezat un cetățean al statului divin. Dar, ca bun protestant pietist, Kant socotește că actele preoțești ar avea drept scop de a menține dominația asupra sufletelor, făcând să se creadă că preoții au posesiunea exclusivă a uneltelor pentru obținerea harului. Principalele atribute ale lui Dumnezeu sunt, după Kant, cele morale, trei la număr și anume: Sfințenia, Bunătatea și Dreptatea. Oamenii sunt însă tentați să le separe și să rețină numai atributul Bunătății, spre a scăpa astfel de obligația sfințeniei din perspectiva Judecării de Apoi. Oamenii se dedau la ceremonii impunătoare spre a arăta respectul pentru poruncile divine, fără să le mai practice, voind ca rugăciunile lor inerte (exclamațiile Doamne, Doamne!) să repare toate călcările de lege, în loc să se străduiască să fie virtuosi, „virtutea împreună cu devoțiunea alcătuind pietatea - sentimentul adevărat al religiei”⁴.

Așa stând lucrurile, nu este de mirare că teologii catolici de primă mărime ai secolului XX îl subsumează pe Kant unor veritabile curente religioase. Astfel, H. Jaeger scrie că: „Idealismul german, al cărui inițiator a fost Kant, este forma definitivă a protestantismului”⁵. Sau P. Archambault: „Kant a fost inițiatorul unei adevărate religii: religia datoriei... Afirmarea categorică și necondiționată a datoriei este o concepție religioasă a vieții, ideea unei perfecțiuni de sine subzistente. Îl putem oare defini pe Dumnezeu

Ștefan Pelmuș

Eva, 70x60 cm

într-o manieră mai puțin echivocă?»⁶. Curentul teologico-moral inițiat de către Kant îl are ca prim reprezentant pe F.D.E. Schleiermacher (1786-1834), contemporan și coleg cu Hegel la Universitatea din Berlin. Schleiermacher a fost pastor la o capelă, profesor la Facultatea de Teologie, dar și traducător al lui Platon în limba germană. Lucrarea sa principală, *Credința creștină* este de fapt cursul universitar ținut între 1821-1831. După Schleiermacher, Biblia nu poate fi considerată drept o istorisire a intervențiilor divine, ci doar o simplă consemnare a unei suite de experiențe religioase⁷, în consecință el s-a străduit să analizeze diverse experiențe religioase, spre a extrage de aici esența religiei. În acest fel Schleiermacher a putut reinterpretă credința creștină într-un mod acceptabil pentru omul modern. După el, elementul comun al tuturor manifestărilor evlaviei îl constituie conștiința de a fi absolut dependent, de a te afla în permanență în relație cu Dumnezeu. Iisus Christos a fost la fel ca toți ceilalți oameni, în virtutea identității sale cu natura umană, dar deosebit de ei prin forța constantă a conștiinței Sale de Dumnezeu, care a fost o veritabilă existență a lui Dumnezeu în El⁸.

Un kantian declarat a fost și Albrecht Ritschl (1822-1889), după unii cel mai important teolog sistematic din Germania celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea⁹. Ritschl, fost profesor de teologie la Göttingen, a procedat asemeni lui Kant, respingând metafizica și transformând etica în esență a religiei. El a creat termeni care au intrat ulterior în limbajul filosofic uzual, anume a distins între judecări de existență și judecări de valoare. După Ritschl, esența științei este aceea de a realiza experimente controlate, dar în religie noi nu putem să realizăm atare experimente controlate cu Dumnezeu, prin urmare afirmațiile religiei nu pot fi judecări de existență, ci judecări de valoare. După alți autori, Ritschl respinge teologia negativă, deoarece aceasta este de neconceput în contextul kantian al conștiinței transcendente¹⁰. Teologia negativă admite o legătură mistică cu ființa supremă, în timp ce teoria kantiană a cunoașterii nu admite decât legătura gândirii cu o sferă a unei experiențe posibile, limitată în spațiu și timp. Din perspectiva lui Ritschl, Dumnezeul teologiei negative nu reprezintă decât o ființă nedeterminată, ceea ce atrage după sine dispariția oricărui fundament determinant pentru obligațiile morale.

Tot un kantian este și Karl Barth (1886-1968), fost în perioada interbelică pastor și profesor la Göttingen și Basel. Barth prezintă problemele teologice în termeni filosofici, preluați mai cu seamă din Kant și Kierkegaard¹¹. El îl vede pe Dumnezeu în întregime transcendent, evident nu în sens fizic, ci Dumnezeu este un *Absolut-altul* în raport cu

omul și cu procesele naturale. Bunătatea acțiunilor omenești constă în conformitatea cu voința lui Dumnezeu, poruncile divine fiind echivalentul imperativului categoric kantian¹². Singura posibilitate, singura cale de cunoaștere a lui Dumnezeu este prin Iisus Christos, potrivit preceptului evanghelic: „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața; nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine». Este dar limpede că nu-l putem cunoaște pe Dumnezeu așa cum este el în sine, ca lucru-în-sine kantian. Pentru cunoașterea lui Dumnezeu nu pot exista dovezi în sensul unei evidențe exterioare, vechile dovezi privitoare la existența lui Dumnezeu nu ne conduc la Dumnezeul cel viu, care rămâne un mister. Întâlnirea mistică cu Dumnezeu poartă în sine propria sa dovadă; argumentul poate părea circular, dar în plan mistic acest lucru nu ar trebui să conteze. Dumnezeu care se revelează nu este un obiect în spațiu și timp. Biblia, prin care se revelează Dumnezeu, utilizează, e adevărat, limbajul spațio-temporal, dar pentru a vorbi despre un Dumnezeu care se află dincolo de timp și spațiu, prin urmare limbajul Bibliei trebuie privit ca având un caracter metaforic și analogic¹³. Există unii, continuă Barth, care consideră Biblia drept revelație atunci când se află la amvon, și drept o colecție de povestiri antice, care pot fi adevărate sau nu, atunci când se află la catedră sau în bibliotecă, dar este evident vorba de o gândire duplicitară.

O altă problemă importantă și actuală ridicată de către Barth este aceea dacă se poate apela la revelație spre a lămurii unele probleme filosofice. Apelul la revelație înseamnă oare, necondiționat, doar iraționalism? Spre a răspunde la întrebare, trebuie văzut mai întâi ce se înțelege prin „iraționalism». În măsura în care admitem că există probleme care se situează dincolo de înțelegerea rațională și verificarea experimentală, probleme pe care și le pun nu doar teologii ci și filosofii și oamenii de știință, în această măsură dimensiunea iraționalului este inevitabilă. Sau, în măsura în care admitem că demersul științific înseamnă a trage concluzii din anumite experiențe, atunci și teologia face același lucru, trăgând concluzii din experimentarea revelației lui Dumnezeu. Prin urmare, și problematica științifică poate pune în evidență limite iraționale, după cum teologia poate prezenta o dimensiune rațională. Experiența teologică fundamentală, revelația, poate să fie relevantă pentru omul modern și filosofia sa. Barth susține că toți putem avea propria noastră filosofie preconcepută, naivă sau elaborată, că nici o filosofie nu poate fi exhaustivă și că între aceste filosofii teismul creștin este o viziune cu sens, dacă nu chiar singura de acest fel¹⁴.

Note

- 1 Imm. Kant, *Religia în limitele rațiunii*, Ed. Agora, Iași, 1992, p. 83.
- 2 Ibidem, p. 89.
- 3 Ibidem, p. 99.
- 4 Ibidem, p. 131.
- 5 H. Jaeger, *La mystique et les mystiques*, Bruges, 1965, p. 324.
- 6 Paul Archanbault, *Apologetique*, ed. cit., p. 160.
- 7 Colin Brown, *Filosofia și credința creștină*, Oradea, 2000, p. 114.
- 8 Idem, p. 116.
- 9 Ibidem, p. 158 și urm.
- 10 H. Jaeger, *La mystique et les mystiques*, Bruges, 1965, p. 344.
- 11 Colin Brown, op. cit., p. 256.
- 12 Karl Barth, *Dogmatique*, vol. I, Geneve, 1953, p. 288 și urm.
- 13 C. Brown, op. cit., 260.
- 14 Karl Barth, *Dogmatique*, vol. II, Geneve, 1953, p. 720.

Isabela Vasiliu-Scraba

Demnitatea metafizică a narațiunii: Mircea Eliade, *La Țigănci*

Motto: „Din nou criză cumplită. Dezastrul de pe frontul rusesc s-ar putea transforma într-o catastrofă [...]. Nu mă pot apăra decât gândindu-mă tot mai des la moarte” (Mircea Eliade, *Jurnal portughez*, 1943).

S crisesse Eliade la Cascaes în 1945 un articol amintind de beatitudinea de ordin metafizic după suferințele și primejdiile călătoriilor inițiatice ale eroilor antichității (Ghilgameș, Hercule, Teseu etc.). Atingerea țintei călătoriei îl face pe orice inițiat (care în fapt imită scenariul parcurs de un erou legendar) să treacă din zona profană (ireală) în cea sacră (reală). Teme de structură inițiatice ar avea toate operele mari ale literaturii universale: tema aventurilor, rătăcirilor, greutăților învinse, a luptei cu păcatul sau cu ignoranța, a luptei cu destinul.

Ca și la Platon, realitatea nu aparține imediatului, lipsit de substanță, trecător, „profan”: „Sensul oricărei existențe umane - scria atașatul cultural înainte de a părăsi Legația Română din Portugalia - este să iasă din irealitate și să dobândească realitatea” (*Teme inițiatice și teme literare*, în vol.: *Împotriva deznădejdii*, București, 1992, p. 117).

Despre povestirea *La țigănci*, Mircea Eliade notase în jurnal că cititorii fermecați de ea trebuie să încerce a interpreta mesajul pe care-l ascunde noua specie de realitate prezentată în nuvelă, noul univers [i.e. existența de dincolo de zona profană] cu legile lui proprii care i

se dezvăluie „citind aventura lui Gavrilescu” (*Jurnal*, vol. I, p. 586).

Orice destin uman este istoric [adică se petrece în zona profană]. Dacă omului i se întâmplă ceva, acel ceva este de natură ireversibilă și are totdeauna consecințe, îi spunea academicianul Mircea Eliade lui Petre Cârdu în 1984. „Proza descoperă ce este caracteristic ființei umane care vrea să știe ce s-a întâmplat [și ce consecințe a avut întâmplarea] și să audă cum s-a întâmplat [cum s-au înlănțuit evenimentele din zona profană și din zona sacră]” (ibid.).

Într-o după-amiază toridă, personajul Gavrilescu, silit a-și întrerupe călătoria spre casă pentru că a uitat servieta cu note la o elevă de-a sa, dă semne că ar fi suferit un atac cerebral: „arșița aceea teribilă... l-a lovit în creștet... ca o sabie, amuțindu-l”. Muribundul are un vis întretăiat cu amintiri, cu alte visuri suprapuse și chiar cu un coșmar în care se percepe în bordelul țigăncilor gol, înfășurat și totodată sufocat într-o draperie ca într-un giulgiu. Reîmbrăcat de ființele de-acolo, părăsește locul (pe care-l putem imagina ca tărâmul tinereții fără de bătrânețe), o lume paralelă tărâmului profan în care profesorul de pian ar fi zăbovit 12 ani cu impresia pregnantă că n-au trecut decât câteva ore de rătăcirii în necunoscutele labirinturi ale deocheatului stabiliment. Reveriile descinderii în acea lume paralelă au în comun jinduita umbră. Cu toate acestea, intrarea în labirintul grădinii țigăncilor nu-l depărtează prea mult de zona profană. Întrepătrunderea celor două zone este semnalată fie prin insuportabila căldură a amiezii ajungând pe alocuri în labirint, fie prin reprizele de somn, de amețală cu eclipsarea lucidității, fie prin ratarea asociațiilor de idei care l-ar fi dus la ghicirea corectă. Trupul gol „încryptează” frumusețea și goliciunea statuilor grecești, voalul evreice prin care se întrezărea tot, existând totuși un voal, trimite la Vechiul Testament, fusta lungă și vișinie o „deconspiră” pe țigancă. În iureșul horei în care-l învărtesc cele trei tinere, se împletesc și amintiri din tinerețea petrecută în Germania. Ele par decupate din filmul vieții de care povestesc cei întorși din moarte. Într-o secvență pianistul se vede de-a dreptul ieșit de la țigănci în arșița străzii, reurcat în tramvai cu monede scoase din uz și coborât spre a ajunge la locul ultimei lecții de pian, la propria casă care nu mai este a lui și la cârciumarul care nu-l mai recunoaște. Întoarcerea pe tărâmul tinereții fără de bătrânețe îl răsplătește cu bucuria nesperată a împlinirii unicei sale mari iubiri. Căci în grădina paradisiac răcoroasă

Ștefan Pelmuș

Routa vieții (3), 120x100 cm

a bordelului se reîntâlnește cu Hildegard, marea sa iubire rămasă la fel de tânără și de frumoasă ca în urmă cu vreo treizeci de ani.

Într-una dintre înregistrările d-lui Manuel Almendro (poate aceea începută cu un citat din volumul *Șamanismul* de Eliade), psihologul și literatul pasionat de șamanism spusese că n-a întâlnit în multele lui călătorii decât trei șamani foarte buni. Unul dintre ei îi marturisise că nu știe când se află pe tărâmul acesta (în spațiul profan) sau pe celălalt tărâm. Numai un sfânt, scrisese Eliade în *Noaptea de Sânziene* cu referire la Sfântul Arsenie Boca (/personajul Anisie, vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Două personaje ale romanului Noaptea de Sânziene: Călugărul Anisie/Arsenie Boca și filozoful Petre Biriș/Mircea Vulcănescu*) poate „trăi în timp și în afara timpului, în eternitate... o existență pleneră”.

Toți oamenii ar avea nostalgia unei asemenea existențe rotunde, fără rupturi. Spaniolul Almendro mai remarcase asemănarea dintre drumul inițiat parcurs de Sfântul Ioan al Crucii¹ sau de orice alt mistic creștin și inițierea șamanilor autentici.

Exact în deschiderea tratatului despre șamanism, Mircea Eliade accentuase părerea sa proprie după care ascensiunea celestă ar fi un „fenomen originar”. Zborul dincolo de spațiul profan nu este exclusiv șamanic, ci „aparține omului ca atare, în integralitatea sa, nu doar ca faptură istorică: mărturie ne stau visele de urcare la Cer, halucinațiile și imaginile ascensionale pe care le întâlnim peste tot în lume, în afara oricărei condiționări, fie ea de ordin istoric sau de altă natură” (vezi prefața din 1951 a lui M. Eliade la vol.: *Șamanismul...*).

Spre a ajunge la semnificația „viselor, miturilor și nostalgiilor având ca temă centrală ascensiunea sau zborul” explicația psihologică ar fi insuficientă întrucât „rămâne întotdeauna un nucleu ireductibil și acest *nu-știu-ce* ireductibil ne dezvăluie, probabil, adevărata situație a omului în Cosmos, situație care, o vom repeta mereu, nu este doar istorică” (Mircea Eliade, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, Paris, Payot, 1951, 1968, 1974, 1978, 1983, trad. românească 1997, p. 10). Ideea că experiența extatică poate fi privită ca „fenomen originar” [în accepțiunea lui Blaga] l-a entuziasmat și pe teologul catolic Henri de Lubac la citirea tratatului eliadesc (vezi *Cahiers de L'Herne: Mircea Eliade*, Paris, 1978, p. 282).

Încă de la primele romane publicate de Mircea Eliade în Regatul României s-a scris despre el că „în domeniul epicii românești este piatră de hotar” (dec. 1937). Recenzând *Secretul Doctorului Honigberger*, Octav Șuluțiu observase că „expunerea experiențelor oculte amestecate în realitatea obișnuită... ne mută în fantastic” (iulie-august 1940).

La o masă rotundă moderată de Monica Lovinescu despre perioada „Criterionului”, un invitat observase că „înainte de Sartre, Mircea Eliade a lansat *trăirismul*” (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, „*Chintesența*” *trăirismului*, <https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionscu/isabelavs-nae-chintesenta-trairismului/>). Prezent la discuție, savantul Mircea Eliade (primul român ales membru al Academiei Britanice, la acea dată, în 1972, devenit deja *doctor honoris causa* a opt sau nouă universități occidentale) a nuanțat informația (difuzată „pe unde scurte”) amintindu-și de *Itinerariul spiritual* publicat în „Cuvântul” din 1927.

„Itinerariul...” eliadesc (în douăsprezece numere) cuprindea și texte despre autenticitatea

și intensitatea cu care și-a trăit viața filozoful Kierkegaard², „părintele” existențialismului modern (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu, sau credința creatoare de cultură*, <https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionscu/isabelavs-nae-credinta-creatoare-de-cultura/>).

Cu prilejul mesei rotunde pe tema Asociației „Criterion” s-a văzut (din păcate) că „Europa Liberă” nu era din cale afară de liberă. Pentru că numele întemeietorului Școlii trăiriste (unica noastră școală de filozofie) a fost complet cenzurat, deși la simpoziunile organizate de criterioniști, filozoful trăirist Nae Ionescu era „al mai interesant” (cf. Petre Țuțea, vezi Isabela Vasiliu-Scraba, „*Orice mare inteligență basculează între filozofie și religie*” sau *Nae Ionescu și Petre Țuțea*, <https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionscu/isabelavs-tuteanae/>; a se vedea și Isabela Vasiliu-Scraba, *Concepte cheie la Nae Ionescu*, <https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionscu/concepte-cheie-la-nae-ionscu/>).

Înainte de a părăsi țara cu destinația Londra, ultimul articol al lui Eliade a fost despre *Nae Ionescu*, profesor care în 1937 spusese studenților că „pătrunderea vieții de dincolo în viața de aici, prezența ei în fiecare moment al istoriei, constituie înțelegerea mistică a existenței”³.

La o săptămână după moartea Profesorului, fostul lui asistent scrisese că acesta a „restaurat tradiția imperială a învățaturii filozofice” (M.E.). Metafizicianul Nae Ionescu ar fi considerat moartea o trecere a omului într-o altă condiție cosmică și o „desăvârșire, căci însemna o apropiere a omului de Dumnezeu” (vezi vol.: Mircea Eliade, *File despre Nae Ionescu*, creștomăție de Gabriel Stănescu, Criterion Publishing, 2008, pp. 34-35).

Peste ani va consemna în volumul al doilea al *Autobiografiei* (îngrijită de Mac Ricketts și apărută în 1988, după răposarea savantului Mircea Eliade) că a fost „elevul cel mai bun și preferatul lui Nae Ionescu”. Profesorul însă nu i-a putut face o mai mare favoare decât aceea de a-l compromite, ruinându-i viitorul în mediul universitar: „nu am devenit profesor universitar în România, dar nici nu am ajuns în închisoare, *n-am împărtășit destinul tuturor intelectualilor români*” (Mircea Eliade, 1984; a se vedea și Isabela Vasiliu-Scraba, „*Pelerină*” lui Mircea Eliade, fragmentar în rev. „Acolada”, Satu Mare, anul XIV, iunie 2020, nr. 6 (151), p. 12 și p.18, <https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabela-vasiliu-scraba-pelerina-lui-mircea-eliade/>).

Unui prieten suedez, Mircea Eliade i-a scris pe 14 mai 1958 de răpirea istoricului Aurel Decei (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Eliade, Vintilă Horia și un istoric răpit prin Berlinul de est*: <https://isabelavs2.wordpress.com/isabelavs-auredecei/>) de către agenți comuniști [la comanda Securității anti-românești condusă de generalul N.K.V.D. Boris Grumberg, alias Nicolschi, alias Alexandru Nicolau din preajma lui Drăghici, ministru fugit la Budapesta în 1990]: „Este o adevărată tragedie pentru emigrația românească. Pierdem deopotrivă un excelent orientalist și unul dintre cei mai activi combatanți” (*Întotdeauna orientul*, Iași, 2005, p.176).

La moartea filozofului Lucian Blaga, profesorul „american” Mircea Eliade consemnase într-un articol din „Cuvântul în exil” (scos după Cortina de fier de Gh. Racoveanu) că „ocupația sovietică l-a ținut [pe Lucian Blaga] prizonier în țară, interzicându-i se cărțile, neîngăduindu-i-se nici să tipărească altele noi, nici să-și traducă o parte din cele vechi și să le publice în

Ștefan Pelmuș

Înălțare, 100x80 cm

străinătate. Alături de atâtea alte creații românești moderne, opera lui Blaga a rămas îngropată sub o lespede de mormânt” (vezi vol.: M. Eliade, *Împotriva deznădejzii*, București, 1992, p. 196).

Demn de remarcat ar fi că și astăzi, multe volume (de după 1990!) cuprinzând gândirea filozofică a lui Nae Ionescu⁴ sunt ca să zicem așa „îngropate” de cei care au confiscat redactarea unor fișe de personalități marcante ale culturii românești din wikipedia românească, franceză, englezească etc (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Eliade și brațul lung al Inchiziției comuniste*; <https://isabelavs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabelavs-eliadewikipedii5/>).

În cazul unicului filozof român care a făcut școală „provocând un interes general pentru propriul univers spiritual” (cf. Mircea Eliade, *Împotriva deznădejzii*, 1992, p. 100), „păzitorii” sunt mereu în alertă să nu apară în enciclopedia online mai nimic din cele scrise de mine despre gândirea lui Nae Ionescu publicat în volume elegante de Editura Crater a dlui Ion Papuc.

După „cataclismul” arestării filozofului trăirist Constantin Noica, inclus într-un lot de 25 de persoane⁵ printre care și cei ce citiseră *Noaptea de Sânziene* (apărută în franceză în 1955), „cataclism” în care a fost re-internat politic și Petre Țuțea sub pretextul „vinovăției” de a fi citit scrieri interzise (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Radu Gyr despre falsificarea istoriei literare la „acrobatul” George Călinescu*; <https://isabelavs2.wordpress.com/articole/isabelavs-crainicgandirea/>), Mircea Eliade a imaginat povestirea *La țigănici* (Paris, iunie 1959) axată pe simbolismul morții a cărui descifrare „îngăduie fie o extincție, fie o regenerare, un adevărat *incipit vita nova*” (cf. M. Eliade), adică o trecere la un nou mod de a fi. Povestirea a fost întâi publicată de George Uscătescu în Caietul Nr. 12 al Revistei de cultură românească „Destin” (Madrid, 1962, pp. 13-49) apoi inclusă în volumul *Nuvele* (Madrid, 1963). Divizată de Mircea Eliade în opt părți, împărțirea este de necesitate în ediția comunistă din 1981, fiind schematizată mult prea simplist de Sorin Alexandrescu. Erorile interpretării sale din 1969 au fost preluate de critici și duse mai departe de fiecare nou „doctor” în Eliade (vezi Lucian Strochi, *Introducere în fantastic - Mircea Eliade*, Iași, 2004, pp. 155-158).

Prima și a cincea parte a nuvelei *La țigănici* ar avea drept cadru călătoria cu tramvaiul (cf.

Sorin Alexandrescu), doar în cazul în care se refuză a se vedea că începutul părții a cincea continuă în decorul părții a IV-a cu ațipirea la bordel și discuția dintre muzician și babă, acel personaj marcând granița dintre Bucureștiul profan și utopica grădină a țigăncilor. Babei îi povestește coșmarul cu perdeaua sufocându-l. Părțile a doua, a treia și a patra se desfășoară la țigănci. În partea a șasea Gavrilescu își revede casa, într-o șaptea se întoarce în întunericul fără de lună al nopții condus pe lângă biserică, pe o scurtătură, la grădina țigăncilor, iar într-o opta o reîntâlnește pe Hildegard, începând împreună o nouă viață în feericul decor al unei plimbări agale cu trăsura prin pădure.

Dacă n-ar fi auzit-o vorbind cu birjarul, Gavrilescu ar fi crezut că visează. Replica iubitei resigilează povestirea: „Toți visăm, spuse Hildegard. Așa începe. Ca într-un vis...” (1981, p. 50).

Resigilarea este pentru unii atât de deplină, încât i-au putut asocia nuvela *Șarpele*, crezând în mod greșit că „istoria narată în *La țigănci...* sugerează două realități în existența obișnuită” (vezi Eugen Simion, *Mircea Eliade: Nodurile și semnele prozei*, Iași, 2006, p. 195). Or, obișnuita existență profană, încetează cu totul când începe „neobișnuitul” de după moartea trupeză. Chiar dacă debutează „ca într-un vis”.

„Într-o zi, aceste povestiri vor fi traduse în franceză și mă veți judeca aspru că am sacrificat literatura pentru o disciplină aproximativă și agonizantă: istoria religiilor”, îi scria pe 7 ian. 1964 Eliade suedezului Wikander, după apariția volumului de *Nuvela* în românește la Madrid.

Tradusă în franceză de Alain Gulliermou,

povestirea *La țigănci* a fost cuprinsă în *Cahiers de L'Herne: Mircea Eliade* (Paris, 1978, pp. 293-312), care a constituit al doilea volum de omagiere a celui ales membru al Academiei Americane de Arte și Științe în 1963, al Academiei Austriece de Științe (Philosophisch-historische Klasse, 1973), al Academiei Regale Belgiene (1975), primind în 1976 și titlul de Doctor Honoris Causa al Universității Paris-Sorbonne, iar 1978, Légion d'Honneur.

În convorbirea academicianului Mircea Eliade cu Virgil Ierunca inclusă în primul volum omagial (J.K. Kitagawa și Ch. Long, editors, *Myth and Symbol. Studies in Honour of Mircea Eliade*, University of Chicago Press, 1969), criticul literar spusese că „înainte de a cădea în moarte, cădem în primul prag al morții” care ar fi iubirea. Remarca i-a oferit lui Eliade prilejul să precizeze că doar sfinților le este hărăzit darul adevăratei iubiri. Ierunca mai fusese de părere că timpul ar fi personajul principal al scrierilor literare eliadești. Aceasta l-a făcut pe savantul sărbătorit să vorbească de revolta sa împotriva „exclusivității dominației și presiunii a timpului istoric”. El a subliniat ideea că omul a trăit dintotdeauna în mai multe timpuri, diferențiate prin conținutul lor: timpul pe care-l trăiesc matematicienii când rezolvă probleme de domeniul lor (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Dayan, sau Transparența matematică a realității sacralizată de pașii lui Iisus*, fragmentar în „Acolada”, Satu Mare, anul XIV, nr. 7-8 (152-153), iulie-august 2020, p. 12 și nr. 9 (154), septembrie 2020, p. 13, <https://isabela-vs2.wordpress.com/mircea-eliade/isabela-vasiliu-scraba-dayan-transparenta-matematika-a-realitatii/>), timpul lui Gavrilescu ascultând

muzică clasică, timpul omului ce gândește metafizic, timpul oniric, timpul imaginației etc.

Ca să facă o departajare între literatura publicată înainte ca România să devină o „gubernie penitenciară” (apud. Virgil Ierunca) și beletristica scrisă dincolo de *Cortina de fier*, unii critici au mers pe ideea (școlărească) a unei presupuse discontinuități: înainte ar fi predominat o literatură inspirată de practici religioase orientale și teme folclorice, apoi un amestec de adevăr și ficțiune, tehnică atingând, vezi Doamne, apogeul în capodopera *La țigănci*. Alții au crezut că descoperă în romanele de tinerețe o contradicție între metoda psihologică și realistă de scriere și viziunea metafizică a autorului. Or, romanțierul Mircea Eliade clarificase pe deplin problema „metodei” sale când îi vorbise Monicăi Lovinescu despre „libertatea infinită de a găsi mijloace de a povesti ceva”.

Trei ani după căderea Cortinei de fier, povestirea *La țigănci* - considerată arbitrar drept una dintre cele mai reușite nuvele eliadești, de unii critici chiar cea mai desăvârșită - a fost introdusă în manualul de clasa a XII-a. Memorabilul eveniment care a marcat anul 1993 i-a inspirat unui universitar bucureștean stupida comparație între obligativitatea liceenilor de a afla de opera literară a renumitului istoric al religiilor și introducerea în programa școlară a poeziei *Lazăr de la Rusca*, o contrafacere scrisă din oportunism de Dan Deștiu, deputat în Marea Adunare Națională între 1952 și 1957 (vezi Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, vol. 4, Galați, 1997, p. 587; reeditare în 2009).

Din titlul unui articol preluând un gând răzleț din *Jurnalul inedit* (17 septembrie 1945-20 octombrie 1971) al lui Mircea Eliade⁶ reieșea că savantul de renume mondial ar fi considerat că a ratat „o operă extraordinară”. Și nu putea avea decât dreptate. Căci după Nicolae Iorga⁷, adevărata primejdie care pândeste orice scriitor nu este alta decât aceea de a ajunge a se simți mulțumit de sine însuși.

Note și considerații marginale:

- 1 Poetul Horia Stamatu îi scria lui Paul Miron că l-a tradus aproape integral pe Sfântul Ioan al Crucii. La șaptezeci de ani Hans Urs von Balthasar precizase că îl interesează cu adevărat „doar Sfinții, începând cu Irineu, trecând prin Augustin, Anselm la Bonaventura, sau figuri care iradiază sfințenia precum un Dante, sau un Newman [canonizat în sec. XXI], putând fi menționați și Kierkegaard sau Soloviov” (vezi Hans Urs von Balthasar, *Despre opera sa*, Târgu Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2005, trad. Wilhelm Tauwinkl, p. 103).
- 2 Hans Urs von Balthasar și-a amintit la un interviu de seminarul lui Romano Guardini de la Berlin în care „se citea Kierkegaard”. Era cam la vremea în care Mircea Eliade publica în „Cuvântul” despre Kierkegaard. Prin 1964 Horia Stamatu scria că în interbelic „tematica existențială era incitată de ambientul creat direct sau indirect de gânditori ca Kierkegaard, Unamuno, Șestov, Berdiaev, Max Scheller, Heidegger și alții” (vezi vol. *Horia Stamatu în corespondență cu Paul Miron*, București, 2007, p. 46).
- 3 vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *O încercare soteriologică : soluția metafizică a lui Nae Ionescu*; fragmentar în „Acolada”, Satu Mare, anul XIII, ianuarie 2019, nr. 1 (134), p. 16, <https://isabela-vs2.wordpress.com/nae-ionescu/nae-ionescu-exkurs-existenta/>.

Ștefan Pelmuș

Dulapa, 100x100 cm

- 4 vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Nae Ionescu, sau Credința creatoare de cultură*, fragmentar în „Acolada”, Satu Mare, anul XIV, ianuarie 2020, nr. 1 (147), p. 12, <https://isabelavs2.wordpress.com/nae-ionescu/isabelavs-nae-credinta-creatoare-de-cultura/>.
- 5 Constantin Noica a fost arestat după ce turnătorul Zigu Ornea/ Orenstein (vezi vol. prof. univ. Tudor Păcuraru, *Jurnalul unui terorist. Non-ficțiune cu factografii*, București, Ed. Curtea veche, 2018) a dat Securității manuscrisul noician despre Hegel, care, în opinia stalinistului Pavel Apostol, ar fi „atacat” regimul de democrație populară. O informație din *Cartea albă a Securității* (Ed. Presa Românească, 1996, p. 280) despre prietenia lui Ornea cu Ion Ianoși completează „traiada” celor care i-au deschis lui Noica porțile temniței. Manuscrisul cărții despre Hegel, predat de filozoful Noica în 1957 unicei edituri de atunci (Editura de stat pentru literatură și artă), a fost semnalat de turnătorul Zigu Ornea altei „surse” a Securității, numită „Șerban” (Pavel Apustol), care l-a ștampilat drept «unul din cele mai periculoase materiale ideologice din țară» (la Procesul din 20 februarie 1960, un capăt de acuzare a fost și „răspândirea de manuscrise cu caracter dușmănos”, apud. Simina Mezincescu: a se vedea și *Noica în vizorul Securității*, documente din Arhiva C.N.S.A.S. publicate de „Obsevor Cultural” nr. 20 (277) din 14-20 iulie 2005; Luciana Pop, *Constantin Noica și criticii săi din Securitate*, în „Ziua” din 31 martie 2007, precum și I. Spănu, *Cine l-a turnat pe Noica la Securitate?*, în „Ziua” din 7 aprilie 2007). La arestarea lui Noica din 11 decembrie 1958 a fost implicat și șeful cenzurii (Ion Ianoși) care a primit în 1980 de la fostul deținut politic Noica următoarea dedicație pe volumul *Povestiri despre om, după o carte a lui Hegel*: „Profesorului Ion Ianoși [/Steinberger până în anul întemnițării lui Noica], această carte despre om, **care i-a vorbit mai de mult** și care bate din nou la porțile d’sale, ca la una din instanțele ultime ale culturii noastre de astăzi” (vezi *Estetică și Moralitate. Omagiu profesorului I. Ianoși la 70 de ani*, Ed. Crater, București, 1998, p. 594). Cum vedem, filozoful Noica scrie că „revine” cu aceeași carte „care i-a vorbit” lui Ion Ianoși/Steinberger și care „bate din nou” la poarta „instanței supreme” (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Pelerinaj la Păltinișul lui Noica*; <https://isabelavs2.wordpress.com/constantin-noica/pelerinaj-noica/>). Volumul noician apărut la Cartea românească în 1980 reprezintă doar un fragment restituit lui Noica prin anii șaptezeci de Securitate, parte publicată cenzurat, lipsindu-i toate referirile la om ca «ființă căutătoare de Dumnezeu» (p. 106 din mss.) sau la religie ca «împlinire a spiritului» (ibid.). Așadar o lucrare ciuntită de tot ce semnalase Pavel Apostol (sursa „Șerban”) că ar fi fost «anticomunist și mistic» în manuscrisul obținut de la turnătorul Zigu Orenstein/Ornea. În urma bătăilor bestiale la care a fost supus filozoful Noica, Securitatea a confecționat „lotul Noica-Pillat” din 25 de persoane (două omorâte după gratii). Despre ceea ce Securitatea a botezat „lotul Noica-Pillat”, fosta deținută politic Simina Mezincescu spunea că „**între cele două grupuri nu era legătură, dar au fost conectate fiindcă în jurul lui Dinu Pillat erau și câțiva foști legionari și au vrut să dea aparența unui complot legionar**. Era [pe de-o parte] *grupul moșierilor cu domiciliul obligatoriu la Câmpulung* și [mai era] *grupul lui Pillat care erau exilați din Moldova, la Piatra Neamț*. Eu [Simina Caracaș-Mezincescu] încercasem printr-o relație să fac să ajungă în Franța manuscrisul *Povestiri despre Hegel* al lui Dinu Noica. M-am trezit într-un lot

Ștefan Pelmuș

Jiltul, 120x100 cm

imens din care nu cunoșteam multă lume... [25 de persoane: Nicolae Răileanu, Beatrice Strelisker, Remus Niculescu, Dinu Ranetti, Vlad Aurelian, Theodor Enescu, Florian Gheorghe, Emanoil Vidrașcu, Nicolae Radian, Sandu Lăzărescu, Ion Mitucă, Iacob Noica, Constantin Noica, Anca Ionescu, Mihai Rădulescu, decedat în anchetă, N. Steinhardt, Barbu Slătineanu, prof. univ. decedat în ancheta dinainte de procesul ce a durat 3 zile, din 20 febr. 1960, Simina Mezincescu, Alexandru Paleologu, Dinu Pillat, Marietta Sadova, Sergiu Al-George, Arșavir Acterian, Vladimir Streinu și Păstorel Teodoreanu]. Ca să mă oblighe să semnez ceva grav, anchetatorul [Marin Anghel „care pe hârtiile de anchetă semna altfel”, apud. Simina Mezincescu] m-a dat cu capul de pereți până a căzut tencuiala de s-a văzut cărămida” (în „Jurnalul național” din 2011, accesat pe 19 mai 2017). „Marin Anghel”, care semna altfel pe declarațiile de anchetă, ar putea fi generalul N.K.V.D. Alexandru Nicolschi/Nicolau care a folosit aceeași tortură cu o altă deținută politic. Adriana Georgescu-Cosmovici povestește cum a fost dată cu capul de perete până a fost umplută de sânge de anchetatorul Alexandru Nicolschi (vezi *In the Beginning Was the End*, 1951, translated from Romanian by Dr. Dan Golopenția; în românește a apărut după jumătate de secol: A. Georgescu, *La început a fost sfârșitul*, cu o prefață de Monica Lovinescu, București, 2003). În încercarea de a ascunde (/falsifica) adevărata istorie „recentă”, numele agentului sovietic Boris Grumberg, alias Nicolschi/Nicolau, aflat doisprezece ani în structurile de vârf ale Securității înființate de Ana Pauker în 1948, nu a fost inclus în *Dicționarul de istorie a României*, coordonat de Stan Stoica (Ed. Meronia, București, 2007). La câteva luni de la arestarea lui Constantin Noica, turnătorul Pavel Apostol întocmește o notă în care scrie despre cartea de „conținut dușmănos” în care filozoful Noica ar „ataca regimul de democrație populară” (vol. 2 al Dosarului nr. 207 de la C.N.S.A.S., publicată de „Observator Cultural” nr. 20 /277). După ce l-a „încondeiat” pe Lucian Blaga, fără a reuși să-l bage în pușcărie pe profesorul clujean căruia îi fusese plasat ca asistent, Pavel Apostol (/Paul Erdoes, cf. Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*) l-a încondeiat și pe Noica. În Wikipedia confiscată de o mafie cu interese anti-românești, Zigu Ornea, „criticul lui Noica din Securitate” (apud. Ion Spănu), este prezentat excesiv de laudativ, îndepărtându-se toate informațiile apărute în presă despre rolul

criticului Ornea în arestarea lui Noica. *Anii treizeci*, imaginați de turnătorul Zigu Ornea au fost reeditați de Polirom în 2015 cu prefața scrisă de o fostă profesoară de socialism (Marta Petreu/prof. univ. Rodica Marta Vartic, cu doctoratul la Ion Ianoși), autoare (în 1993, Ed. Albatros) de poeme nerușinate (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Mircea Vulcănescu într-un dicționar de Humanitas*, în „Tribuna”, Cluj-Napoca, anul XV, nr. 322/2016, pp.25-27).

- 6 Extrem de multe pagini de jurnal eliadesc au rămas inedite, academicianul Mircea Eliade având și niște caiete de jurnal paralel cu nume de contemporani și păreri personale care probabil ar fi deranjat, caiete nicidecum publicate.
- 7 O înregistrare de cca. 3 minute despre Nicolae Iorga (realizată în 2015 de Radio România Regional) preluase în titlu această cugetare a marelui istoric: „E o mare primejdie să ajungi a fi mulțumit de tine însuși”. La vizionarea înregistrării postate pe 8 septembrie 2020 de Părintele René Luc despre *Giulgiul din Torino* am putut sesiza felul cum s-au „auto-deconspirat” asasinii lui Iorga, ascunși după Traian Boieru. Acesta (stabilit în Germania Federală) a fost - în mod curios - ajutat de regimul polițienesc comunist să-și aducă rude din țară. Încă și mai curios, de câte ori ideologii comuniști aduceau vorba despre cei care l-au asasinat pe Iorga, și prilejul se ivea extrem de des, Barbu Theodorescu (1905-1979), fost asistent al profesorului Iorga (vezi Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, București, 1968), se oferea să le dea adresa lui Traian Boieru din Germania, ucigaș nederanjat nicidecum de comuniști. Descriind supliciile suportate de Iisus Cristos „mărturisite” de Sfântul *Giulgiu din Torino*, Părintele René Luc menționează și smulgerea bărbii fi cu fir, tortură care ar fi fost o pedeapsă evreiască pentru blasfematori. Se știe că în 1940 Regatul României a pierdut o treime din teritoriu prin cotoșirea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către armatele staliniste și prin șantajul care a determinat cedarea jumătății de Ardeal, urmată de inimaginabile crime de genocid, printre care și aceea cu steagul românesc bătut pe spinării de români în cuie (vezi vol. colectiv: *Teroarea Horthysto-Fascistă în Nord-Vestul României, septembrie 1940-octombrie 1944*, București, 1985). Din cauza cenzurii instituite odată cu alianțele militare forțate de împrejurări, nu s-a putut în 1940-1941 scrie decât despre crimele minoritarilor comuniști (vezi vol.: *Săptămâna Roșie, 28 iunie-3 iulie 1940*, carte post-decembriștă îndepărtată instantaneu de pe piața cărții de la Chișinău de cei interesați să nu se afle adevărul, cf. Petru Ursache, *Omul din calidor*), crime care au prevestit ororile de mai târziu făcute în Basarabia și Bucovina de Nord de comunismul sovietic și consemnate de Mircea Eliade în *Jurnalul portughez* (București, Ed. Humanitas, 2006), cenzurat la a doua ediție din 2010. Aflând de la magistrați și de la ofițeri refugiați de uciderile mișelești ale unor oameni fără apărare, istoricul Nicolae Iorga a publicat atunci în „Universul” articolul intitulat: *De ce atâta ură?*. După ce am văzut înregistrarea Părintelui René Luc mi-am dat seama că smulgerea bărbii academicianului Nicolae Iorga odată cu asasinarea a indicat fără putință de dubiu originea etnică a celor din echipa de ucigași, origine bine știută de localnicii din Vălenii de Munte la vremea oribilului asasinat din 27 noiembrie 1940.

Radu Bagdasar

Din subteranele creației (XI)

Inconștientul creator: conținuturi, mecanisme, ritmuri de lucru

Încercând să avansăm în această direcție, într-un prim timp este necesară o distincție între conținuturile, mecanismele și ritmul de lucru al inconștientului creator.

Conținuturile inconștientului există în toate genurile dar sunt mai pregnante în sectoare clar definite ale literaturii: în special în poezie, în scrierile fantastice și onirice. „Cu cât un poem este mai incomprehensibil inteligenței cu atât este mai bun” asertează Goethe, stabilind astfel sursa inconștientă a mării calități în poezie și a relevanței ei. Teatrul lui Ionesco este, cu o excepție sau două, în întregime de sorginte onirică. Există autori care, prin natura lor, resimt un fel de magnetism pentru fantastic sau oniric: Mary Shelley, Hoffmann, Swinburne, Maupassant (*Le Horla*, *La Main décorché*), Mérimée (*Venus d'Ille*), Stevenson (*Dr. Jekyll și Mr. Hyde*), Poe, autori de tipul Bram Stoker, Rilke, Ionesco, Caragiale¹ (în scrierile lui fantastice). Este o predispoziție – cu excepția lui Poe care se atașează romantismului – dincolo de clivajele create de curentele estetice.

Tentația universului fantastic sau a lumilor onirice discutate, stranii, rămâne o chestiune specifică, de structură psihică și de gusturi personale.

Marea majoritate a literatorilor sunt însă mai puțin tentați de conținuturile inconștientului, preferându-i imensul potențial funcțional pentru a parveni la o calitate excepțională a scrisului, pentru a depăși rezistențele problematice ale cutărui sau cutărui proiect și a-și presa inspirația când aceasta se încăpățânează să nu vină ca în cazul lui Stendhal sau Flaubert.

În ce privește ritmul intervențiilor spontane ale inconștientului el este de o imprevizibilitate absolută. Claudel surprinde capriciile facultății creatoare: impresia pe care o degajă este că artistul împrumută condiția unui marinar care, pe puntea unui vas, încearcă șovăielnic să-și urmeze drumul în plină furtună: „Aparatul nostru de gândit în stare de încărcare nu debitează o linie neîntreruptă, el furnizează prin fulgere, zgâlțâieli, o masă disjunctă de idei, imagini, suvenire, noțiuni, concepte, apoi se destinde înainte ca spiritul să treacă la starea de conștiință într-un nou act.” (Claudel 1963, 8).

Caracterul lor fragmentar și aleatoriu în timp este relevant: „[...] este imposibil de dat o imagine

exactă a normelor gândirii dacă nu se ține cont de spațiul alb și de intermitență.” (Ibidem). Care spațiu alb și intermitență sunt faptul inconștientului.

Chiar autorii de tip realist, care teoretic ar trebui să aibă cel mai puțin de-a face cu conținuturile ancorate în inconștient, se servesc de mecanismele inconștientului pentru depășirea problemelor suscitade de geneză pentru că, în fond, ce scriu ei nu sunt cronici ale unei realități, ci imaginarea unei realități posibile pe baza și în spiritul realității existente. Realismul implică topirea semnelor realității într-un conținut care să semene unui real dens, esențializat, puternic semnificativ, cum el nu există în realitate. Pentru a-l obține, mecanismele inconștiente sunt de o inestimabilă utilitate. Chiar Mark Twain care face în *Tom Sawyer* un fel de proces-verbal nostalgic al propriei copilării, amestecă în pasta narațiunii trăsnăile altor băieți de vârsta lui, iar în ce privește dialogurile putem vorbi nu atât de reconstituire, imposibilă după atâtea decenii, ci de o imagine plauzibilă. Günther Grass se regăsește și el în această situație când, sub presiunea dorinței de a scrie, în jurul anilor 1955, își scrucează inconștientul: „[...] se rămânea pentru moment la indicații, băjbăieli, și la o premoniție inconștientă care nu se explică. Cel mult se poate presupune că se acumulare și se blocase o masă prea puternică de material care își dădea aer în semnale scurte și trăda ceva încă inform, ceva ce nu voia, nu încă, să iasă la lumină.” (Grass 2007, 390).

Maturizarea interioară nu se produsese încă.

Care sunt *modalitățile de gestiune* ale acestei redutabile forțe interioare descoperite și practicate de scriitori, cum poate fi ea domesticită și utilizată în sensul obiectivelor artistului?

Prima problemă cu care un autor se confruntă când dorește să-și convoace ego-ul său profund este cum se poate accede la el. În acest prim moment intră în joc structura psihică individuală a autorului. Pentru o parte dintre ei, firi visătoare, introvertite precum Coleridge sau Novalis, este o chestiune de predispoziție naturală. Ce se întâmplă însă cu ceilalți, marea majoritate.

Prima soluție este de a *debarasa* intelectul de orice preocupare alogenă parazită. Toate preocupările laterale susceptibile să-l deturneze mental în alte direcții – familie, lectura presei, vizite de complezență ... - trebuie suprimate. Goethe, care era abonat la câteva ziare pe care le primea acasă, nu le mai citește timp de luni de zile în perioadele de creație intensă. Felul în care erau tratate în presă „adevărul și sentimentele persoanelor defăimate în public” îl fac să le considere „prădătoare ale timpului și opiniei” (Bode 2016, 165) și sursă de iritare inutilă². Preferă, ca și Flaubert pe când redacta *Irodiada*, seninătatea deconectării complete de lume și concentrarea maximală asupra obiectivului momentului. Starea obsesională conduce la instalarea totală în proiect și declanșarea stărilor intermediare între conștient și inconștient de felul visului în stare de trezie, spleenului, stărilor de tip hipnotic care permit abolirea, fie și parțială, a raționalității comune. Pentru această categorie de autori, ca și pentru majoritatea celorlalți, scopul este concentrarea tuturor resurselor psihice asupra subiectului.

Avem impresia că anumite doctrine estetice au fost create în decursul istoriei intelectuale a umanității, deliberat sau nedeliberat, în scopul de a elibera forțele inconștiente din corsetul unei raționalități banalizante. Romanticii, suprarealiștii, oniricii din toate timpurile, fantasticii, autorii

Ștefan Pelmuș

Heruvim IV, 60x60 cm

psihologizanți, introvertiți în general se situează dincolo de frontierele a ceea ce „bunul simț”, raționalitatea comună au balizat ca teritoriu al ficțiunii. Dante, Cervantes, Hoffmann, Mary Shelley sunt magnifice exemple de autori transraționali. În momentul în care un autor aderă la una dintre aceste „formule”, aceasta înseamnă că ea corespunde înclinațiilor lui profunde. Dar mulți alți autori, neînregistrați în vreun curent, au încercat să străpungă liniile banalității fie ea superioară. Introducând ideea de „écrivain voyant”, un fel de mag, șaman, Rimbaud, îi depășește pe romantici transformând artistul într-un fel de medium, o antenă hipersensibilă a universului. A existat deci în istorie o aspirație și o presiune de a depăși cadrul strâmt al raționalității de fiecare zi.

O a treia soluție consistă în a juca pe *specificitățile diverselor genuri literare* pentru a maximiza utilizarea stărilor subconștiente. Ionesco, care înțelesese foarte bine funcționarea diadei conștient/inconștient, își rezervă dozajele între cele două componente în funcție de genul literar pe care îl practică. Ionesco începuse prin a face poezie și critică. Or, ultima necesită o capacitate de analiză marcată, dă „legăturile logice, o coerență clară discursului. Dar, atunci când este vorba de poezie, teatru, gândirea discursivă trebuie împiedicată să intervină.” (Ionesco 1996, 74). E.T.A. Hoffmann este în aceeași situație când alege genul povestii, al basmului în care fabulosul, fantasticul este predominant în raport cu realul. Chiar autorii simbolico-mitici în genul lui Barrès (*Colina inspirată*), Bernanos (cele trei romane fantastice) evadează către orizonturi ieșite din inconștient, dincolo de o realitate prozaică, lipsită de savoare.

Modalitățile de gestiune a inconștientului sunt însă mai numeroase. Le reamintim: încălzirea euristica, tehnicile arhaice de intrare în starea secundă (liniștea, poziția semiculcat, fixarea cu privirea a flăcărilor din șemineu, îngurgitarea de droguri halucinogene, tehnicile incantatorii, invocația extatică), imbibitia alcoolică, respectarea ritmului organic de lucru al propriei cerebralități, cultivarea stărilor de reverie ca la romantici, punția inconștientului, căutarea solitudinii pentru a-și asigura o repliere totală în interior, sensibilizarea la maturizarea interioară.

În funcție de sensibilitatea lor, de particularitățile propriei naturi psihice, de ceea ce resimte nevoia și este mai eficient pentru el scriitorii aleg una sau mai multe dintre aceste modalități pentru a se cufunda în lumea lor interioară de unde revin „[...]cu mâinile încărcate de cochiaje cu forme minunate.” (Henri Ey). Fiecare dintre ele constituie un levier de a-și influența propriul inconștient.

Am precizat anterior că teoria noastră se situează în descendența doctrinei jungiene, a inconștientului normal, și nu a patologismului freudian. Poziție sprijinită pe un soclu de introspecții ale scriitorilor – Henry James, D. H. Lawrence, Virginia Woolf, Ionesco, Ernesto Sabato,... – și pe cele ale lui Jung însuși în a sa *Carte roșie*. Ernesto Sabato (1995, 20) proclamă că „[...] Inconștientul este factorul cel mai puternic, atât în vise cât și în creația literară care ar putea fi definită ca un vis metareal. Inconștientul este însă torsionat, el nu se supune nici unui fel de logici”. Jung, în *Cartea Roșie*, povestește că timp de șaisprezece ani „[...] ascultam imaginile interioare [...]”. Toată activitatea mea ulterioară consista în a lucra ceea ce țâșnise din inconștient de-a lungul acestor ani și care mai întâi m-a inundat”. Bântuit de teama de a nu-și pierde controlul pradă stihilor inconștientului, Jung se decide a face pasul decisiv pentru a se elibera de

ele. Pe 12 decembrie 1913, se așază la masa de lucru și începe transcrierea voiajului său interior cu acuitatea unui aventurier al spiritului. Ceea ce a rezultat a fost un monument poate unic în literatura mondială: cel al psihogenezei ego-ului jungian. Bogat ilustrată de imaginile născute din creaturile psihicului profund, cartea, imprimată pe pergament precum faimoasele „grimoires” din Evul mediu, se vinde actualmente cu 200€ exemplarul.

De ce ne-am fixat la inconștient și nu am căutat ca toți cercetătorii anteriori ai creativității reguli de respectat când se abordează o problemă sau un proiect dificil – cantitatea soluțiilor privilegiată în detrimentul calității, interzicerea criticii, considerarea unei mari diversități de idei din mediul său... – în cazul brainstormingului, exagerarea sau moderarea unui aspect, divizarea problemei în mai multe părți în cazul gândirii laterale, a privilegia emoția în locul mentalului, iraționalul în locul raționalului, jocul metaforelor pentru a converti familiarul în straniu și invers în cazul sinecticii. Ținând cont de faptul că nici una dintre aceste metode n-a reușit să se impună în deceniile care au urmat apariției lor ca o poziționare absolută în procesul de creație, am preferat să depășim generația lor inaugurând o nouă generație de instrumente ale creativității constând nu atât în fascicule de reguli *a fortiori* limitate cât în poziționări psihologice care, dincolo de reguli pot conduce la orice rezultat posibil și imaginabil. Știa oare Joyce ce căuta când, după ani de trudă în care rescrisese de două ori *Ulise* de la un capăt la altul, era tot nemulțumit? Într-o asemenea situație nici o regulă nu-l putea ajuta înainte de a fi găsit ce căuta: a treia versiune a romanului.

Reamintim și faptul, deja subliniat anterior, că investigația noastră se sprijină, între altele, pe mărturiile publicului legitim al creativității: creatorii înșiși. Iar dintre creatori, divizați ei înșiși în taciturni și flecari, am ales ultima categorie, flecarii dublați de narcisiști care sunt scriitorii, singurii de la care se poate obține o masă de observații și introspecții susceptibile de a constitui planșeul unei teorii. În lumea inginerescă, științifică, a arhitecților, politicienilor, economiștilor etc. – cu câteva rarissime excepții; H. Poincaré, Hadamard, Pasteur ... – găsim rareori vreo notă sau vreo observație privind felul în care au creat cutare sau cutare operă. Suntem deci obligați să ne repliem pe universul metascrierilor literaților.

Trebuie spus că inconștientul nu se supune în toate cazurile inonștionilor voluntare ale creatorului. L-am asimila unui armăsar sălbatic pe care autorul încearcă să se mențină într-un rodeo. Câteodată reușește, câteodată nu. Iar în asemenea cazuri Cocteau, cum o făcuse și Rilke la timpul său, ne sfătuiește să-i dăm timpul necesar: „Dacă inconștientul nostru refuză, nu insisti? Nu gândiți. Treceți la o muncă manuală.” (1953, 216). Cocteau vorbește despre ce noi am numit geneza polifonică, alternanța activităților. Iar alternanța unei activități intelectuale de înalt nivel cu o activitate care oferă un diferențial de natură maximal precum activitatea fizică oferă forma cea mai puternică de restabilire rapidă a prospețimii creatoare. Byron, era reputat ca înotător emerit, Mircea Eliade făcea alpinism și sporturi nautice, Voltaire, Tolstoi lucrau cu vigoare tarlalele pe care și le rezervau, Barrès, Wordsworth, Coleridge, Henry David Thoreau, drumeți pasionați, sunt exemple solide de intuiție a valorii acestor procedee în reconstituirea forței creatoare. Mijloacele de a administra inconștientul sunt însă mai numeroase.

Ștefan Pelmuș

Grădina Raiului, 105x83 cm

Referințe bibliografice

- Bode, Wilhelm (1922 (2016), [Goethes Kunstleben] *Goethe sau arta de a trăi*, București, Editura Seculum I.O.
- Claudel, Paul (1963), *Reflexions sur la poésie*, Paris: Gallimard.
- Cocteau, Jean (1953) *Journal d'un inconnu*, Paris: Editions Bernard Grasset.
- Ey, Henri (1964 (2005)) *Le Déchiffrement de l'inconscient. Travaux psychanalytiques*, Paris: éd. L'Harmattan.
- Grass, Günther (2007), *Pelures d'oignon*, Paris: Seuil.
- Ionesco, Eugène (1996), *Entre la Vie et le Rêve. Entretiens avec Claude Bonnefoy*, Paris: Gallimard.
- Sabato, Ernesto (1988), *Entre la letra y la sangre*, Buenos Aires (?): Seix Barral.

Note

- 1 Cel mai important dramaturg român (1852 – 1912) în descendența căruia se situează sub unele aspecte Ionesco.
- 2 Flaubert, cu toate că colaborase în viața lui la diverse jurnale literare, nu are, pe bună dreptate, o opinie favorabilă despre ele. Iritat de un articol care îl detracta pe Ernest Renan, figură eminentă de gânditor din epocă, sihastrul de la Croisset se întoarce împotriva acestor „foi de varză”: „Concluzie: a se ține la distanță de jurnale. Ura acestor buticuri este începutul dragostei de Frumos. Ele sunt, prin esență, ostile oricărei personalități puțin deasupra celorlalte. Originalitatea, sub orice formă se arată ea, le exasperează – M-am supărat cu *La Revue de Paris* și mă supăr cu *La R[é]publique des Lettres*. Ca să pot să-mi continui relațiile cu Lapierre nu citesc *Le Nouvelliste* – Niciodată în viață, nici un jurnal nu mi-a făcut cel mai mic serviciu. Nu s-au primit romanele pe care le recomandam, nici inserat cea mai mică dintre reclamele pe care le solicitam pentru prieteni; iar articolele care nu mi-eră favorabile au trecut în ciuda direcției ziselor foi. Între acești domni și mine este o antipatie de rasă profundă. [...] destul despre acești mizerabili.” (Flaubert>Maupassant, 10 août 1876). Din păcate, recomandăția lui Flaubert nu se va putea aplica la situația lui Maupassant, tânăr fără avere obligat să colaboreze la jurnale pentru a evada din „închisoarea administrativă” în care își câștiga pâinea. Flaubert îl va recomanda chiar în 1876 prietenului Raoul Duval, fost ministru, și fondator al periodicului bonapartist *La Nation*. (Maupasant era la epoca respectivă funcționar la Ministerul Marinei și al Coloniilor).

Adrian Lesenciuc

Inteligența emoțională salvatoare

Științele, inclusiv umanoarele, riguroase până curând, au fost puse în anii de dinainte de afirmarea plenară a postadevărului în fața unei provocări a relativității. Oamenii au aflat că au două minți: „una care gândește și una care simte”¹, readuși fiind în ani de tulburătoare disjunctie între minte și suflet, ori între minte și inimă, în anii dihotomiei tradiționale între rațiune și simțire (trimiterea la numele cunoscutului roman al lui Jane Austin e întâmplătoare), și că atunci când o formă consacrată de inteligență dă rateuri, există o alta care poate să suplinească. Singura schimbare față de anii acestei dihotomii este aceea că inima a urcat în creier și nu mintea a coborât în inimă, după cum în practica rugăciunii ortodoxe a inimii prin această coborâre mintea urcă spre Dumnezeu. Complicate sunt sensurile acestui parcurs în profunzimile ființei, dar parcă ele se complică și mai mult de când Daniel Goleman a descoperit inteligența emoțională, iar mulți dintre cei ale căror fapte au devenit mai degradabile prin emoții decât prin rațiune au găsit un apărător cu instrumentar aproape științific a ceea ce înseamnă formele de manifestare a inteligenței. De fapt Daniel Goleman n-a descoperit nimic senzațional, ci doar a îmbrăcat în senzațional o jumătate de adevăr – mai precis două treimi de adevăr – reprezentând borna de referință a unei noi cvasiștiințe de ramură, infiltrată în multiple ramuri ale științelor sociale, pe care și-a dezvoltat extensiile parazitare până aproape de sugrumare. Nu există ramură a științelor sociale în care să nu se fi dezvoltat o perspectivă a inteligenței emoționale care să schimbe radical tot ceea ce știam despre rațiune și legile ei.

Să plecăm de la câteva fundamente. Psihoterapeutul Paul D. MacLean propunea în 1968 conceptul de „creier trium” după ani de studiu în direcția pe care o deschisese savantul francez Paul Broca și după ce definise în 1952 „sistemul limbic”. Acest termen este ceea ce se află la baza lucrării lui Daniel Goleman. Conceptul din 1968 a fost dezvoltat în timp, iar cartea din 1990, *The Triun Brain in Evolution: Role of Paleocerebral Functions*² a devenit una dintre lucrările foarte populare. Perspectiva savantului american poate fi rezumată astfel: creierul uman este constituit din trei părți interconectate, diferențiate în funcție de evoluția creierului în regnul animal și de achiziția treptată a structurilor și funcțiilor proprii. MacLean distinge între creierul reptilian sau primitiv, cea mai veche dintre componentele creierului, care corespunde trunchiului cerebral și care a apărut cu sute de milioane de ani în urmă, guvernând comportamentul peștilor, reptilelor, amfibienilor și păsărilor, sistemul limbic sau creierul mamifer, incluzând hipotalamusul, amigdala, hipocampusul, cortexul cingulat anterior și cortexul prefrontal, mai cunoscut prin sintagma „creierul emoțional”, și neocortexul sau creierul rațional, cea mai nouă parte a creierului, dezvoltată în intercondiționare cu apariția limbajului articulat. MacLean consideră că cele trei părți ale creierului sunt în relație complexă, raționamentele fiind influențate deopotrivă de sistemul limbic

și de creierul reptilian. De aceea modelul pe care îl propune nu este acela al unui creier alcătuit din trei părți, ci al unui sistem care funcționează integrat, de unde îi vine și numele: *triune* în engleză, adică tri-unitar. Perspectiva lui MacLean nu a fost unanim acceptată, existând numeroase critici aduse în timp. Una dintre cele mai consistente poziții critice în raport cu creierul trium este cea a psihologilor americani Joseph Cesario, David J. Johnson și Heather L. Eisthen³, care combate de fapt un mod de înțelegere a perspectivei triune ca adaos al noilor structuri la vechile structuri deja existente pe scala viului (*scala naturae*), ca straturi noi adăugate precedentelor. Ținând cont de faptul că evoluția speciilor nu este liniară, că neuroștiințele se delimitează tot mai mult de perspectiva lui MacLean, că în România a existat o luare de poziție a unor recunoscuți specialiști în neuroștiințe și psihologie: Andrei Miu, Raul Mureșan și Dragoș Iliescu, care au trimis în 2021 o scrisoare deschisă adresată ministrului educației prin care amendau menținerea teoriei lui MacLean ca fundament al unui proiect educațional, ajungem la esența dezbaterii noastre. Conceptul de inteligență emoțională al lui Daniel

Goleman se bazează pe ipoteza creierului trium, mai precis pe sistemul limbic sau creierul emoțional, iar argumentul celor trei cercetători români este consistent și produce ruptura de însăși esența acestei perspective: „O altă idee eronată, pe care se bazează multe episoade din podcastul *Mind Architect* – și pe care le analizăm pentru că fac parte din programa proiectului *Neuroștiința la Clasă* – este că creierul ar fi format din două părți, sistemul limbic (denumit de autor «Elefantul») și neocortexul (denumit de autor «Călărețul») [s.n.], care au evoluat în etape filogenetice diferite și care ar avea funcții diferite. Ideea provine din teoria creierului triunitar, dezvoltată de medicul american Paul MacLean, începând din anii 1949-1952, teorie care a fost abandonată demult (a se vedea, de ex., Cesario, Johnson, & Eisthen, 2020) odată cu descoperirea omologiei dintre structurile nervoase de la diferite specii, care contrazice ipoteza unei evoluții în etape. De asemenea, separarea netă a proceselor emoționale și cognitive [s.n.], inclusiv la nivel neurofiziologic, nu mai e susținută de descoperirile recente din neuroștiințe și psihologie (de ex., Lindquist, Wager, Kober, Bliss-Moreau, & Feldman Barrett, 2012; Okon-Singer, Hendler, Pessoa, & Shackman, 2015)”.

Am deschis această dezbatere plecând de la distincția netă dintre cele două minți ale lui Goleman. Ceea ce este important de observat în dihotomia dintre procesele emoționale și cele cognitive, pentru a păstra termenii cercetătorilor români anterior amintiți, este că atât în proiectul amendat, cât și în lucrarea lui Goleman, creierul reptilian este abandonat. În cel mai fericit caz, dacă ne-am raporta la acea înțelegere superficială a celor trei componente ale creierului după modelul foilor de ceapă ca interpretare neadecvată și neștiințifică la perspectiva

Ștefan Pelmuș

Emblema 100x100 cm

lui MacLean, ar fi fost necesar ca Goleman să își fundamenteze raționamentul plecând de la cele trei minți pe care le-am avea după proiecția lui MacLean. Ar fi fost însă lipsit de logică (a pieței) să vorbească într-o carte de popularizare a științei despre inteligența instinctuală sau de supraviețuire alături de inteligența emoțională și de cea rațională, motiv pentru care, probabil, a emis ipoteza aceea a celor două minți care își dispută întâietatea în întunericul aceleiași cutii craniene. Căci dacă pe lângă cărțile de inteligență emoțională care au izvorât din mintea lui Goleman și a discipolilor săi am fi vorbit acum și despre inteligența instinctuală, cu siguranță mesajul pozitiv, dătător de încredere în mințile celor care simt un soi de deficit rațional nu ar fi sunat la fel de bine. Dacă nu ești suficient inteligent rațional, adică dacă nu ai răspuns adecvat la testele clasice de evaluare a capacității cognitive de procesare (dar și de stocare) a informației, poate mai ai o șansă, să fii inteligent emoțional, adică să suplonești IQ-ul cu EQ, un coeficient mai nobil, mai uman. Bine, aici e de gândit și altfel: dacă neocortexul lui MacLean e partea cea mai nouă a creierului, specific umană, iar inteligența rațională măsoară de fapt capacitatea acestei părți a creierului de procesare a informației – nu sunt evaluate prin testele IQ sistemul de avertizare ale creierului, amigdala, nici atât bulbul rahidian –, EQ nu ar trebui să măsoare, de fapt, inteligența sistemului limbic, adică a creierului mamifer? Ducând mai departe, prin exagerare, firește, acest raționament, oare nu cumva dacă suntem mai inteligenți emoțional suntem mai inteligenți ca mamifere sau, în același spirit, oare nu cumva mamiferul din noi prevalează în raport cu omul din noi?

Nu aș fi extins această dezbatere într-o zonă a interpretărilor marginale și exagerate (îngroșate) pentru a evidenția fisurile în raționamentul lui Goleman, dacă nu am fi găsit la ilustrul scriitor, psiholog și jurnalist de știință, ilustru mai ales ca specialist în marketingul ideilor vandabile, tocmai o asemenea exagerare așezată ca întrebare de căpătâi: „Ce factori sunt în joc, de exemplu, atunci când o persoană cu un IQ mare se zbate din greu, în vreme ce o alta, cu un IQ modest, se descurcă surprinzător de bine?”⁴ Sper că nu sunteți unul dintre cei care au răspuns: inteligența emoțională!

Note

- 1 Daniel Goleman. (2001). *Inteligența emoțională*. Traducere de Irina Margareta Nistor. București: Curtea Veche. 420p.
- 2 Paul D. MacLean. (1990). *The Triun Brain in Evolution. Role in Paleocerebral Brain*. New York & London: Plenum Press.
- 3 Joseph Cesario, David J. Johnson & Heather L. Esthen. (2020). Your Brain Is Not an Onion With a Tiny Reptile Inside. *Current Directions in Psychological Science*. Vol.29, no.3. 255-260.
- 4 Preluat din textul integral al scrisorii, reprodus în articolul Raluca Pantazi. (2021, 15 octombrie). „Erori fundamentale din podcastul Mind Arhitect și programul Neuroștiința la Clasă” ajuns la elevi, cu susținerea Ministerului Educației – avertizează într-o scrisoare deschisă cercetătorii Andrei Miu, Raul Mureșan și Dragoș Iliescu. *Edupedu* [online]. URL: <https://www.edupedu.ro/erori-stiintifice-fundamentale-din-podcastul-mind-architect-si-programul-neurostiinta-la-clasa-ajung-la-elevi-cu-sustinerea-ministerului-educației-avertizeaza-intr-o-scrisoare-deschisa-cercetat/> [consultat la 16 iunie 2023].
- 5 Daniel Goleman, op.cit., p.10.

Ioana Maria Mureșan

Despre regimurile matrimoniale

O dată cu încheierea căsătoriei soții sunt ținuti să aleagă și regimul matrimonial, regulile care vor governa relațiile patrimoniale dintre aceștia. Regulile stabilesc, în esență, care bunuri sunt comune și care sunt bunuri proprii, cu implicații în exercitarea dreptului de dispoziție referitor la acestea, precum care este regimul juridic al veniturilor obținute în realizarea profesiei și al datoriilor. În economia acestei reglementări un loc important este ocupat de regimul juridic al locuinței familiei.

Regulile privind raporturile patrimoniale dintre soți sunt grupate în trei categorii distincte, soții având libertatea de a alege între regimul comunității legale; regimul separației de bunuri și cel al comunității convenționale.

Anterior încheierii căsătoriei, viitorii soți au obligația de a face personal declarația de căsătorie, la sediul primăriei unde urmează a fi celebrată căsătoria. În cuprinsul acestei declarații, va fi menționat și regimul matrimonial ales.

În cazul în care soții optează pentru regimul comunității legale este suficientă simpla mențiune în cuprinsul declarației de căsătorie.

În schimb, dacă soții optează pentru regimul separației de bunuri sau pentru regimul comunității convenționale, aceștia sunt ținuti să încheie o convenție matrimonială, un act juridic solemn, care pentru încheierea valabilă impune autentificarea sa de notarul public.

Așa cum minorul care a împlinit vârsta de 16 ani poate încheia căsătoria, acesta are dreptul de a

Ștefan Pelmuș

Eva (2), 150x120 cm

alege și regimul matrimonial aplicabil, însă cum capacitatea deplină de exercițiu se dobândește după încheierea căsătoriei, încheierea convenției matrimoniale urmează regimul juridic al actelor de dispoziție încheiate de minor, fiind necesare încuviințarea ocrotitorului legal și autorizarea instanței de tutelă.

Deși formal alegerea regimului matrimonial se face anterior încheierii căsătoriei, efectele regimului ales se produc din ziua încheierii căsătoriei. Astfel, dacă soții au optat pentru regimul comunității legale și un soț dobândește un bun între momentul formulării declarației de căsătorie și încheierea căsătoriei, acest bun va avea regimul unui bun propriu, spre deosebire de cazul în care, bunul este dobândit după încheierea căsătoriei, când bunul va avea regimul juridic al unui bun comun.

Alegerea regimului matrimonial se rezumă, în esență, la a gestiona ce regim juridic au bunurile dobândite în timpul căsătoriei, ce se întâmplă cu veniturile realizate în exercitarea profesiei, precum și modul de gestionare al datoriilor contractate în timpul căsătoriei. Întrebările referitoare la aceste aspecte primesc un răspuns diferit în funcție de regimul matrimonial ales de părți.

În ceea ce privește bunurile soților, regimul comunității legale impune distincția între bunurile dobândite anterior încheierii căsătoriei și cele dobândite în timpul căsătoriei. Bunurile dobândite anterior încheierii căsătoriei sunt bunuri proprii, asupra cărora soțul proprietar are un drept de dispoziție deplină. Dacă acest bun a fost înstrăinat, suma de bani obținută în urma vânzării păstrează natura unui bun propriu. Dacă această sumă a fost folosită pentru achiziționarea unui alt bun, acesta din urmă va fi considerat bun propriu, chiar dacă a fost dobândit în timpul căsătoriei.

Bunurile dobândite în timpul căsătoriei sunt considerate bunuri comune. Însă, vor fi considerate bunuri proprii ale fiecărui soț, bunurile dobândite prin moștenire legală, prin donație sau prin testament; bunurile de uz personal; bunurile destinate exercitării profesiei fiecărui soț; bunurile dobândite cu titlu de premiu sau recompensă; drepturile patrimoniale de proprietate intelectuală asupra creațiilor; fructele produse de bunurile proprii.

Importanța practică a distincției dintre bunuri comune și bunuri proprii constă în regimul juridic aplicabil, al drepturilor pe care soții le au asupra acestora. Bunurile proprii pot fi folosite de soțul proprietar după bunul plac, soțul neproprietar având nevoie de acordul primului pentru a folosi bunul. În schimb, fiecare soț poate folosi bunul comun după bunul plac, fără a avea nevoie de acordul celuilalt soț. De asemenea, fiecare soț poate face singur, fără acordul celuilalt soț, acte de conservare, precum și acte de dobândire a bunurilor comune. În schimb, actele de înstrăinare sau de grevare se pot face doar cu acordul ambilor soți.

Astfel, sub regimul comunității convenționale, soții pot folosi bunul comun fără a avea nevoie de acordul celuilalt soț, de exemplu un soț poate utiliza autoturismul proprietate comună, poate efectua reparațiile necesare pentru buna funcționare a acestuia, dar pentru vânzarea autoturismului este necesar acordul ambilor soți.

În schimb, sub regimul separației de bunuri, bunurile dobândite sunt considerate a fi bunuri proprii, fiecare soț păstrând libertatea de a dispune de bun după bunul plac. Desigur, și acest regim matrimonial permite soților să aleagă ca anumite bunuri să le aparțină în proprietate comună. Astfel, spre deosebire de regimul comunității legale, în care orice bun dobândit în timpul căsătoriei devine bun comun al soților, sub regimul separației

Ștefan Pelmuș

Labirint, 90x60 cm

de bunuri, bunurile dobândite în timpul căsătoriei sunt bunuri proprii, cu excepția cazului în care acestea au fost dobândite împreună de soți. De asemenea, în regimul comunității legale, bunurile sunt bunuri comune în devălmășie ale soților, ceea ce implică că fiecare soț are un drept de proprietate asupra fiecărei părți care compune bunul și nu o cotă parte determinată individual. În schimb, în regimul separației de bunuri, proprietatea soților este pe cote-părți, fiecare soț având o cotă - parte determinată din bun.

Dacă un imobil este dobândit de soți sub regimul comunității legale, fiecare are un drept de proprietate supra fiecărei cărămizi care compune acest imobil, nefiind determinată cota-parte care revine soților. Această operațiune se va face odată cu lichidarea regimului matrimonial când vor fi stabile cotele - părți ale soților în funcție de aportul adus în comunitatea de bunuri. În schimb, dacă soții au optat pentru regimul separației de bunuri, imobilul dobândit împreună de soți, aparține acestora în proprietate comună pe cote - părți, fiind determinat partea care revine fiecărui soț din dreptul de proprietate.

Astfel, soții care au ales regimul comunității legale nu pot înstrăina imobilul decât împreună, neavând stabilită o cotă-parte ideală, asupra căruia să aibă un drept deplin de dispoziție. În schimb soții care au ales regimul separației de bunuri, având stabilită cota care revine fiecăreia pot dispune liber de această cotă, nu de întreg imobilul, urmând ca cel care cumpără cota-parte a soțului vânzător să aibă un drept de proprietate comună alături de celălalt soț.

Cum sub regimul separației de bunuri, fiecare soț este unic proprietar al bunurilor dobândite, celălalt soț poate folosi bunuri soțului proprietar, doar dacă acesta din urmă nu se împotrivesc. În schimb, bunurile dobândite în comun de soți, pot fi folosite de oricare din aceștia.

Veniturile realizate din muncă și cele asimilate acestora, pensii, drepturi de proprietate intelectuală, dobândite după încheierea căsătoriei sunt considerate bunuri comune, sub regimul comunității legale. În schimb vor fi considerate bunuri proprii în regimul separației de bunuri.

La fel ca în cazul bunurilor, regimul comunității legale impune distincția între datoriile comune ale soților și datorii proprii.

Pentru datoriile comune, cum sunt cele născute în legătură cu bunurile comune, cele contractate împreună de soți sau cele asumate de oricare dintre soți pentru acoperirea cheltuielilor obișnuite ale căsătoriei, soții răspund cu bunurile comune. Aceste bunuri pot fi urmărite și executate silit de creditorii pentru recuperarea creanței. Astfel, dacă soții au contractat împreună un împrumut, creditorul poate urmări autoturismul proprietate comună a acestora.

În schimb, bunurile comune nu pot fi urmărite pentru datoriile proprii ale unui dintre soți. Creditorii pot cere partajul bunurilor comune, iar bunurile care revin soțului în urma partajului au natura unor bunuri proprii și pot fi urmărite silit de creditorii.

Regimul separației de bunuri aduce o independență nu doar în ceea ce privește bunurile obținute de soți, ci și în ceea ce privește datoriile contractate de aceștia. Fiecare soț răspunde personal și cu bunurile proprii pentru datoriile contractate de acesta. Prin excepție, soții răspund solidar, împreună, iar creditorii pot urmări și bunurile proprii ale celuilalt soț, în cazul obligațiilor asumate pentru acoperirea cheltuielilor curente ale căsătoriei și ale celor legate de creșterea și educarea copiilor.

Regimul comunității convenționale reprezintă o modificare adusă de părți conținutului comunității legale. Astfel, soții pot decide să includă în comunitate și bunuri sau datorii anterioare încheierii căsătoriei sau pot restrânge comunitatea doar la anumite bunuri. De asemenea, în cadrul comunității convenționale, soții pot impune ca pentru încheierea valabilă a actelor de administrare să fie necesar acordul ambilor soți.

Pe întreaga durată a căsătoriei, raporturile patrimoniale dintre soți vor fi guvernate de un regim matrimonial, însă alegerea regimului nu are caracter definitiv, soții putând reveni asupra opțiunii. Modificarea regimului matrimonial se poate face pe cale convențională sau pe cale judiciară.

Soții pot modifica regimul matrimonial ales doar după trecerea unui an de la data încheierii căsătoriei. După împlinirea acestui termen, soții au libertatea de a înlocui regimul matrimonial sau de a modifica conținutul regimului ales. Modificarea regimului matrimonial se face printr-un act autenticat de notarul public.

Modificarea regimului matrimonial se poate face și pe cale judiciară, indiferent de intervalul de timp scurs de la data încheierii căsătoriei, în cazul în care soții au ales regimul comunității legale sau regimul comunității convenționale, iar unul dintre soți încheie acte juridice care pun în pericol interesele patrimoniale ale familiei. În acest sens, soțul poate formula o cerere adresată instanței de judecată, iar în cazul în care cererea este admisă, între soți va fi aplicabil regimul separației de bunuri.

Modificarea regimului matrimonial, atât cea judiciară cât și cea legală, produce efecte doar pentru viitor și nu se aplică intervalului de timp anterior modificării. Astfel, dacă la încheierea căsătoriei soții au optat pentru regimul comunității legale, iar după doi ani optează pentru regimul separației de bunuri, activele dobândite de la încheierea căsătoriei și până la modificarea regimului matrimonial vor fi considerate bunuri comune și doar bunurile dobândite ulterior modificării vor fi considerate bunuri proprii.

Regimul matrimonial încetează prin anularea, desfacerea sau încetarea căsătoriei.

Laura Poantă

Între amăgire și impostură

Sindromul impostorului este titulatura dată unui model anume de gânduri, alcătuite astfel încât persoana în cauză își pune la îndoială toate realizările. Este o situație psihologică în care cel în cauză se simte un intrus, un neadecvat într-o anumită situație din viața sa, în special în cea profesională. Poate să apară și atunci când persoana are succes și excelează în profesie, la locul de muncă sau într-o situație anume, dar este constant frământată de îndoieli, de convingerea că nu face bine ceea ce face sau că cei din jur îl apreciază în mod eronat. Este asociat cu neliniște, anxietate și depresie, precum și cu tendința de auto-denigrare. Este tipul de persoană care vorbește rău despre sine, își afirmă defectele în public și își pune la îndoială, în mod obișnuit, toate înfăptuirile. Termenul a fost folosit prima dată de psihologii Suzanna Imes și Pauline Rose Clance în anii 70 și se aplică mai ales celor cu o inteligență peste medie, cu numeroase realizări și care „suferă” de perfecționism, nefiind, însă, folosit ca diagnostic medical.

Sindromul se poate clasifica în funcție de tipul de personalitate afectată, și anume: Perfecționistul: credința fermă că niciodată nu ești perfect, indiferent cât de mult te străduiești și cât de bine te-ai descurcat; întotdeauna se poate mai bine, ceea ce înseamnă că întotdeauna vei fi nemulțumit. Senzația de impostor provine tocmai din credința că ceilalți te cred mai bun decât ești în realitate, te supraevaluează și tu, de fapt, mai ai multe de îmbunătățit. Expertul – se află într-o poziție privilegiată fiind considerat foarte bun, sau chiar cel mai bun, într-un domeniu, dar cu toate acestea consideră că mai are mulți pași de urmat până merită titlul de expert. Neștiind „totul” în acel domeniu se vede pe sine ca impostor, pentru că ocupă o poziție pe care nu o merită. Geniul – nu crede că este inteligent sau competent în mod natural, cum îl consideră cei din jur, iar la cea mai mică greșală sau la cel mai mic eșec această teorie i se reconfirmă – din nou și din nou. Deci, este un impostor într-o postură nemeritată. Solitarul – dacă ai nevoie de cei din jur ca să ajungi într-o anumită poziție profesională înseamnă că nu ești destul de bun. Deci nu ai ce căuta în acea postură. Superomul – un fel de Superman care trebuie să facă totul perfect, singur dacă se poate, indiferent de cât de mare e efortul. Ba mai mult, efortul depus trebuie să fie mereu mai mare decât al celor din jur, ca să dovedească faptul că merită să fie acolo. Cu alte cuvinte, să muncească mereu cât pentru zece.

Aceste tipuri au fost propuse de Valerie Young și evident nu sunt imbatabile sau literă de lege, mai ales că nu vorbim despre diagnostice medicale. Dar sunt discutate și analizate tocmai pentru că aceste preocupări și frământări aduc cu ele un nivel de stres care de multe ori afectează calitatea vieții. Semnele cele mai evidente sunt problemele constante în acceptarea complimentelor, pe care cel „suferind” le consideră nemeritate sau exagerate, discreditarea sistematică a propriilor succese, convingerea că cei din jur îl cred mai deștept, mai capabil decât este în realitate, sau ideea că orice lucru înfăptuit este marcat de probleme, de inexactități – toate acestea fiind gândite, dar

și exprimate, de multe ori, cu glas tare. Chiar dacă inițial se credea că este apanajul doar al femeilor de succes, de carieră, el poate afecta potențial pe oricine, indiferent de sex, rasă, profesie, statut social sau nivel al câștigurilor.

Un studiu din 2019 afirma că în medie peste 50% dintre oameni au suferit cel puțin o dată în viață de senzația de impostură, funcție de criteriile alese pentru definirea ei și includerea în analiză (*Bravata et al, 2019*). Nu este o boală psihică, neregăsindu-se în clasificarea internațională a bolilor, după cum spuneam, ci un set de gânduri apărute ca răspuns la stimulii exteriori (realizări, succese). Dacă aceste gânduri devin „cronice”, ele pot să ducă la anxietate și depresie, cu manifestările specifice și cu afectarea profundă a vieții de zi cu zi. Uneori cel care are astfel de gânduri nu le arată, ci apare ca un profesionist desăvârșit, calm, echilibrat, deși este constant măcinat de îndoieli. Rădăcinile problemei pare că sunt în copilărie. Clance și Imes au arătat că numeroase studii sugerează că cei care au avut frați sau surori „de succes” – buni la învățătură, sportivi etc., și cu care erau constant comparați, sau cei care trăiau în familia „de succes”, cu părinți realizați, solicitanți și critici, sau care nu știau să explice copilului cum să facă față atât eșecului, cât și reușitei sunt cei mai afectați în viața adultă de sentimentul că niciodată nu fac destul. Fenomenul este complex, dar, teoretic, ușor de demontat dacă cel afectat este pus în fața propriilor reușite și învățat să le accepte, să le analizeze și să își destructureze ideile preconcepționale. Pentru că sindromul derivă din teama de eșec, duce la muncă în exces, disproporționată, sau dimpotrivă la amânarea continuă a unei probleme sau a unui lucru ce trebuie rezolvat, pentru a nu-l face greșit. Sentimentul constant de inadecvare este epuizant, pentru că persistă zi de zi îndoiala asupra propriilor capacități, pe de o parte, iar pe de altă parte apare și teama de a fi „descoperit” de ceilalți care, la un moment dat, își vor da seama că respectivul este într-o poziție pe care nu o merită. El simte ca înșeală, că trișează, deși ceea ce face este real și corect. Nuning, psiholog la UGM, explică faptul că persoanele acestea trebuie deosebite de impostorii reali, cei care chiar încearcă să pară altceva sau altcineva și să profite de acea postură falsă, fără să aibă remușcări. Primele studii din anii 70 erau concentrate pe femeile de succes ale acelor ani și de aceea este cumva de înțeles că primele concluzii au fost că trăirile acestea sunt mai frecvente la femei, având în vedere faptul că timp de secole acestea nu au avut acces la profesii, la școli, la pregătire similară cu cea a bărbaților. Iar schimbarea a adus cu sine stresul. Dar ulterior s-a dovedit că situația, după cum arătam mai sus, este universală; totuși, cu o incidență ceva mai mare la femei, bărbații fiind mai des mulțumiți de ei înșiși, decât îndoiiți de ceea ce pot. Îndoiala este un sentiment normal, până la un punct, în special în rândul celor cu cariere academice, creatoare (vocaționale) și la perfecționiști în general. Există o percepție socială răspândită și întreținută conform căreia dacă o persoană are un eșec, în special profesional,

nu mai valorează nimic, și acel eșec îl definește și în viitor. Sintagma „om de succes” (sau „om realizat”), chiar dacă de multe ori este goală, poate crea stres și un sentiment constant de inadecvare.

Inadecvarea în general, profesională, sau în situații mărunte, sociale, de zi cu zi, este extrem de răspândită. La o petrecere devii brusc foarte conștient de tine însuși pentru că te uiți în jur și toți par mai siguri pe ei, mai bine îmbrăcați, mai relaxați, mai slabi. Dacă ai fi și tu la fel de frumos îmbrăcat, la fel de *cool* și *fit* și bogat și elegant, cu siguranță și viața ta ar fi mult mai bună. Ajungi la concluzia că toți cei care par să fie mai bine decât tine sunt, cu siguranță, mai buni, mai fericiți, mai realizați. Și brusc te simți nelalocul tău, nefericit și amărât. Sau, ești la coafor, locul clasic în care afli vrute și nevrute despre toți și toate din jur. Alături, o clientă perfectă, aranjată, se laudă cu o perucă nouă, naturală pe care a dat foarte mulți bani. Miroase frumos, are haine de firmă, este machiată perfect și a venit să își aranjeze peruca foarte scumpă. Te simți brusc un nimeni, urâtă, nearanjată și nefericită. Afli apoi, după ce ea a plecat, că face chimioterapie și acela era rostul perucii. Sau, ești Justin Bieber și ești necăjit că, deși ai milioane de urmăritori pe *youtube* (de fapt li se spune *follower-i* sau *followersi*), Lady Gaga are și mai mulți. Sau tot liceul te-ai simțit inadecvat, tocilar, te chinuiai să îți pasul, erai îmbrăcat prost și nu erai invitat pe nicăieri. După ani de zile, un fost coleg îți spune că te invidia pentru că erai calm, relaxat și *cool*. La fel, privind în jur la tovarășii de joacă, îți părea că toți, în cubulețele lor luminoase de acasă, erau mai fericiți, mai liniștiți, mai bine decât tine. Ca să afli peste ani că toți se chinuiau cu multe probleme, mai mici sau mai mari, dar nicidecum idilice. Cu alte cuvinte, ne amăgim foarte des atunci când ne analizăm pe noi, dar și pe cei din jur; în fond, toți suntem în aceeași barcă, a întâmplării și relativului care guvernează tot ce ni se întâmplă. (*Feenstra S et al, Contextualizing the Impostor Syndrome, 2020; Clance and Imes 1978; Bravata et al 2019*).

În literatură, nu puține sunt personajele care suferă de acest sindrom. Richard Papen din romanul *The Secret History* al Donnei Tartt, de exemplu, își ascunde originile modeste de cei cu sânge albastru din jurul său, teama lui de a fi acuzat de crimă fiind la fel de bine conturată ca și anxietatea zilnică de a nu fi descoperit ca fiind o „fraudă” din perspectiva elitelor, purtând cămăși demodate și mințind despre școlile absolvite. Aici problema e mai complexă, pentru că Richard este egal profesional cu colegii săi, dar „impostor” ca origine, iar problema ridicată este – *joc rolul acesta al sângelui albastru sau recunosc cine sunt, afirmându-mă doar prin calitățile mele intelectuale, cu nimic mai prejos?* Fără a se face confuzia cu impostorul real, care își asumă un rol pentru a câștiga ceva, ci subliniind faptul că și azi femeile, minoritățile și cei care nu au „origini sănătoase” se simt mult mai des în culpă atunci când au succes.

Caroline Castrillon, într-un articol în *Forbes*, afirmă că sentimentele de impostură și neadecvare pot fi benefice într-o oarecare măsură, pentru că nu îți lasă ego-ul să se hipertrofieze, nu ești prea mulțumit în pielea ta și mai păstrezi sentimentul că poți și mai bine. Aceste afirmații par mai degrabă destinate unor ședințe de *self esteem*, *coaching*, *career finding* sau *rising* sau altele asemenea. Viața oamenilor oscilează, până la urmă, între amăgire și impostură, resimțite cu grade diferite de luciditate, suportate ori puse anume la lucru. Lumea competitivă și adesea mimetică în care trăim oferă nenumărate ocazii pentru toate formele de iluzionare ori de țintită parvenire socială.

Oxana Gherman

Oxana Gherman, născută la 06.08.1987, Antonești, Ștefan Vodă, Republica Moldova. Urmează Facultatea de Filologie a UPS „Ion Creangă” din Chișinău (2010). Susține teza de doctor în filologie în cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei (2016). Lector la UPS „Ion Creangă” din Chișinău (2014-2021). Cercetător științific la Institutul de Filologie Română „B.P. Hasdeu” din Chișinău (din 2020). Colaborează la mai multe reviste literare basarabene. Debutează cu poezie în revista „Tribuna” (2020). Publică volumul de cronici și eseuri literare *Tentația identității* (Prut internațional, 2020), apreciat cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (2021), și placheta de poezie *Efect întârziat* (Tracus Arte, 2021), care a obținut Premiul Național pentru debut în poezie „Traian T. Coșovei” (2020).

cine are ochi de văzut

talpa floarea și distanța ruptă între ele
pasărea și parbrizul unite într-un indice de viteză
tunetul sticla vibrând în neonul nopții
și toată carnea pusă
în fața cârnii
să vadă
omul care joacă spectacole în oglindă
cum se închină sieși până-n pământ
și se aplaudă singur
omul plin de zgomot
cu glasul sucit ca un ștreang
pe care îl aruncă
morții în gât

e mai mult decât miopie

aș renunța la ceva
fără de care nimic n-ar mai fi la fel
împing ochelarii pe marginea mesei
cu o plăcere suicidară
în cădere totul se diluează
atâtea lucruri își refuză conturul
și rămân fără margini
mă învârt în careul camerei
tot felul de ascuțituri îmi gustă umerii
găoacea se strânge încet
genunchii îmi închid gura
coasta din care am fost făcută
taie în mine
să fie liniște
inima mea face un pic de zgomot
și nu-l aude nimeni

dimineața îmi îmblânzise privirile

marea flutura din valuri
și ofta ca o vietate
ajunsesem destul de departe și
am decis să mă întorc
mi-am dezgropat trupul și l-am pornit
pe drumuri nepotrivite la capătul cărora
crește fragedă și stufoasă un fel de uitare
pe care toți o caută ca pe iarba de leac
de fapt degeaba plângi
(mi-am zis în șoaptă și m-am mângâiat)
nimic nu ți se întâmplă cu forța
dar să nu spun prea multe
mai bine tac

căutam înțelepciunea inimii

știam precis unde se află
și ca s-o merit am mers desculță
până în locul ce nu putea fi
decât închis
am privit lung vitrinele ca pe niște vase pline

cu întuneric mi-am imaginat înțelepciunea
în depozitul prăfuit iar librării indecent de veseli
golind sticle și hohotind la periferii
voiam cu orice preț înțelepciunea inimii
mă vedeam cum pun mâna pe ea și o îndes
în poșeta cu interiorul roșu
cum o nasc invers

La Sagesse de la terre

lui C. Brâncuși

îmi pipăi sânii pe rând
și mă gândesc la muzica lor
închisă în piatră
prind cu nara stângă puii de vânt
smulg zborul din păsări cu pupila ochiului
drept apoi îmi strâng genunchii la gură
și întruchipez cuminența așteptând
să-mi crească deasupra arbori
tandru îmbrățișați
dar totul se mult prea complică
et je ne suis qu'une jeune fille
îmi întind coloana spre infinit
până mă voi deșira la picioarele tale
uitând de materie și de
alte filosofii

spargeți toate clepsidrele (aruncați nisipul în vânt)

atâta goană în câte și mai câte direcții
pe drumuri ce se intersectează și se despart
atâția oameni schimbă viteze în timp ce
scutură scrumul în timp ce aruncă priviri
atâtea mâini în care tremură ceaiul
înfruntă frigul pe la opriri atenție
zonă cu vizibilitate redusă
ninsoarea acoperă tomberoanele
pline cu jucării
încerc să ies din aglomerații
oricum din câte se întâmplă
nu-mi rămâne nimic
azi mi-am pierdut ceasul pe malul mării
degeaba m-am întors să-l caut
un val a trecut peste urme
mi-a șters și numele
nu-l știe nimeni nici eu nu-l cunosc
un secundar nervos ticăie doar pentru sine
îngropat în nisip

așteaptă o clipă

vreau să eliberez apa din acest pahar
cum aș porni o muzică ce va suna depărtându-se
până când urechile ciulite și paharul vor inventa o
minciună
ca să-și acopere insuportabilul gol și rușinea
pentru care n-au nicio vină
vreau s-o torn în văzduh (mă tem să spun cu

Oxana Gherman

voluptate)
scurgerea ei va tulbura adâncuri vii se va limpezi
în adâncuri moarte o las să curgă unde vrea
sau măcar unde poate

cântec de leagăn pentru mâinile mamei

mâinile mamei rup stebile de mentă
îmbălsămând aerul dimineții
când toate frunzele tinere încep a i se lipi de piept
ea ridică fața spre cer și privirea îi coboară
pe umărul meu ca o pasăre verzuie
ce a uitat cum se cântă
pe la amiază mâinile ei frământă un fel de aluat
care descrește iar la chindii le văd împreunate
la gura izvorului se fac cuiabar
inimii ostenite

abia seara târziu o rog să-mi spună ceva
din crăpăturile palmelor
ceva fără de care nu pot trăi

scaun electric

o femeie între două vârste se clatină
pe scaunul din stație și gesticulează
își frânge mâinile apoi le dezlănțuie
iar când încearcă să se ridice
aerul o împinge în piept
mă întreb ce-și spune mușcând cuvinte
ca într-un film mut ce spune când își face umbră
cu palmele când își mângâie fața de umărul
dezgolit și surâde
totul scârțâie în mine și se învârt
ca într-un carusel ruginit

după vecernie seara se umple de lilieci

un invalid șterge sticla icoanelor
într-o parte și-n alta dame în lanțuri
de aur aprind lumânări pălpăitoare
o voce bătrână umblă slobodă printre noi
aurul ei mi se lipește de frunte și se răsfră
ca mirosul unui bob de mir inserarea tulbură mințile
și-mi vine să rup cu dinții văzduhul să ochesc în lună
cu un papuc sau măcar ceva să iubesc
din câte n-am apucat să distrug

Constantin-Andrei Pătrăucean

Înainte ca noaptea să devină transparentă

Concursul Național de Literatură
„Ioan Slavici”, 2022
Premiul III, secțiunea Roman

C lipele acelea aveau să îl urmărească pe tot parcursul vieții. Ținea în mâini un tablou ce părea destul de vechi, cu rama arsă de flacăra focului, din care un colț lipsea cu desăvârșire, iar pânza din colțul acela începea să se deșire spre nemulțumirea acestuia. Îl întoarse brusc pe verso, observând câteva fire de iarbă ținându-se timide între rama tabloului și pânza ce se întindea dură în așteptarea ochilor care să o reînvie. În afară de câteva fire de iarbă și un păianjen ce căzuse în acel moment pe podea, nu găsisse nimic interesant, cu toate că se aștepta să găsească un nume, un mesaj sau orice altceva care să îl dumirească asupra provenienței. Nu știa dacă era pictat de un copil de șapte ani sau de un pictor renumit, însă îi provoca niște sentimente pe care nu era capabil să le clasifice. Oricum, nu i-au plăcut taxonomiile niciodată. Nu era priceput în arta

picturii, singurele sale întâlniri cu pictura fiind reprezentate de câteva vernisaje la care participase în anii de facultate.

Lăsă tabloul pe marginea patului și se uită în zare către plaja care începea să se aglomereze. Uitându-se către zona plină de turiști începu să vadă totul în culori șterse și merse la baie unde își dădu insistent cu apă pe ochi. Pereții îl strângeau între ecourile pașilor mărunți, iar amețea o pune pe seama somnului neliniștit care îl urmărea de ceva vreme. În zgomotul motoarelor de avioane de agrement, adormi sprijinit cu spatele de prosoapele de pe cuierul din baie, simțind somnul acela ca pe cea mai relaxantă și fericită clipă, asemenea momentelor din copilărie când adormea iarna în așternuturile calde după o zi întreagă de hoinărit prin viscol. Îl cuprinse frigul, căutând cu ochii închiși o plapumă pe care încerca să o găsească, purtându-și mâinile cu gesturi somnambule prin aer. Stând pe spate, paralel cu peretele pe care se găseau prosoapele albe, moi, în somnul nevinovat ce îl acaparase, alunecă ușor preț de câteva momente,

până ajunse culcat pe gresie, având dedesubt un prosop ce căzuse odată cu el, iar deasupra sa, ca un cadou pe care clipa i-l oferea, un alt prosop de pe cuier căzu peste el. Fără ca somnul să îi fie tulburat de căderea lentă, gestul de a căuta plapuma cu mâna nu mai părea somnambulic, fiind destul de natural, așezând așternutul bine peste el, în timp ce corpul îi rămăsese ghemuit. De mic îi plăcea să doarmă în orice mediu, cu trupul încovoiat, adăpostit sub căldura cât de mică a unui înveliș care, în inocența sa, îl apăra de orice pericol. Probabil așa stătuse și înainte de a se naște, de acolo i se trage autoconservarea excesivă. Tabloul lăsat pe marginea patului căzuse pe podea, poate din cauza curentului puternic ce se produse de la geamul deschis al camerei și ușa întredeschisă a băii, nimeni nu știe exact.

Stătea la o masă retrasă și privea pe fereastră la grupurile care străbăteau faleza, căutând cu privirea pe cineva anume. După gestul monoton de a amesteca zahărul în ceașca de cafea, părea că e deprins cu astfel de dispoziții, însă în seara aceea i se putea citi pe chip o ușoară neliniște, trădată prin tremurul ușor al mâinii încleștate pe ceașcă. Primise între timp un mesaj pe telefon, însă nu apucă să-l citească din cauza scandalului iscat în cafenea, drept pentru care părăsi scârbit localul, îndreptându-se cu pași nesiguri spre malul mării.

Printre altele, încerca să reconstituie fiecare pas pe care îl făcuse pe același mal cu ani în urmă, amintindu-și cu drag de tinerețea care îi dădea răgazul să cuprindă toată lumea într-o singură suflare, să creadă că are gloria la degetul mic, cu toate că abia dacă avea în buzunar una de o sută, punând, naiv, sub semnul conspirațiilor, toată mișcarea societății în care se simțea un vultur ale cărui aripi erau într-o bătaie continuă. Marea agitată părea că devine o ființă pe care dorea din nou să o cunoască, aflându-se în fața unui moment pe care îl rememora pas cu pas, simțind parcă mirosul algelor și al nopții furibunde ce urma să se instaleze cu plăceri, distracții și clipe îmbibate în aburii alcoolului de demult.

Câteva ore mai târziu se afla în gară. Privea în zare spre un punct fix, știut doar de el, ignorând vacarmul serii de iulie în care turiștii trăiau, cum s-ar zice, clipa. În fiecare concediu petrecut pe litoral observase două etape banale, cu încărcătură emoțională pe care oamenii le conservă fără intenție. La sosirea pe litoral văzuse turiști plini de bagaje, coborând din tren odată cu el, cu entuziasm și bunăvoință, în așteptarea petrecerii unui „concediu de vis”. Aceștia ignorau însă fețele posomorâte ale celor care își încheiaseră vacanța, așteptând trenul către domiciliu. Gândindu-se la aceste lucruri, scana tot ce găsea în jurul său: peronul gării plin de studenți melancolici și cu toate acestea energici, cu bagajele pregătite pentru drumul lung spre casă, câțiva oameni de vârstă a doua, retrași, discutând obosiți, iar de cealaltă parte a căii ferate muzica, bălciul și petrecerile care continuau în permanență până la sfârșitul sezonului. Două poluri opuse, la distanță de doar câțiva metri.

Urcă în trenul arhiaglomerat, își căută numărul de pe bilet și nimeri pe locul de la geam într-un compartiment unde doi bătrâni completau rebusuri. Își aminti de vremea în care această îndeletnicire îi umplea timpul liber, rugând-o mereu pe mama lui să îi cumpere „rebusuri pentru copii”, descoperind cu uimire taina modului de completare a acestora de la bunicul său. Așteptând să pornească trenul și să își ocupe fiecare locul, ieși cu greu pe coridor, dând din coate printre tinerii gălăgioși, pentru a ajunge la geamul care începea să reflecte peisaje deosebite sub lumina puternică

Ștefan Pelmuș

Rota vieții, 50x50 cm

a lunii de iulie. Trase ultimul fum din țigară și intră în compartiment cu gândul să intre în vorbă cu cei doi bătrâni, să îi povestească despre comunism și să îi ofere sfaturi. Cei doi adormiseră cu revistele de rebus în mână, scăpând capul pe tetieră, fapt care îi aduse aminte de somnul ce îl cuprinsese pe prosoapele din baie. După ce controlorul verifică bilete, trase draperiile de la ușa compartimentului, încercând să adoarmă. La capătul vagonului, probabil niște studenți amețiți de aburii alcoolului ascultau și cântau manele. O fetiță se tot plimba pe coridor, observându-i umbra proiectată pe perdea. Un sunet de sticlă spartă pe podeaua trenului ajunse la urechile sale, în timp ce scârțâitul roților anunța prima oprire. Dură foarte puțin și se puse din nou, greoi, în mișcare. Scoase tabloul din servietă și își dădu seama abia acum că se află în drum spre casă, neștiind ce îl determinase să se întoarcă atât de repede. Tabloul i se părea în acest moment de o urâtenie și o banalitate exagerată încât vru să îl rupă bucăți și să îl arunce pe geam. Îl sprijini de măsura compartimentului și se așeză cu coatele pe genunchi, masându-și ușor tâmpile.

Tresări când cineva bătu cu pumnii în ușa compartimentului, destul de insistent. Nu apucă să se îndrepte spre ușă pentru că individul beat trecuse deja mai departe, deranjându-i pe ceilalți călători. Era obișnuit cu astfel de situații, însă îl intrigă lipsa celor doi bătrâni și că nu apucase să intre în discuție cu ei. Noaptea de vară privită pe geamul trenului se confunda cu o pânză pictată foarte iscusit pe care i-a dăruit-o o colegă în ultimul an de liceu și pe care o păstra ca pe o amintire din vremurile în care viața îl proteja mai mult decât era necesar. Își dorea să călătorească la nesfârșit într-un mijloc de transport în care să nu fie deranjat de nimeni; oricum nu știa ce avea de făcut după ce se va întoarce acasă și nici de ce a lăsat litoralul în urmă atât de repede. Se mulțumi să privească în gol pe geamul murdar, căutând un punct în care își putea găsi un sprijin pentru nevoile cognitive imediate pe care le simțea. Citise cu mulți ani în urmă cărți filosofice pe diferite subiecte, însă niciuna nu-i satisfăcuse curiozitatea despre ceea ce se numește timp. Mișcarea circulară și uniformă a roților de tren în noaptea toridă de vară era ca un scâncet de copil lăsat pradă furiilor naturii despre care el nu cunoștea nimic. Se ghemuise, având parcă frisoane pe care încerca să și le explice; dădu totuși vina pe o răceală.

Pătrundea în noaptea din ce în ce mai întunecată cu gândul că își va petrece următoarele săptămâni căutând o metodă prin care să își construiască din economiile de până acum o cabană de dimensiuni medii în vârful unui munte unde și-a cumpărat în urmă cu mulți ani un teren ferit de ochii lumii. Visa ca în toamna care urma să termine construcția pentru a-și putea petrece iarna în mediul pe care și-l dorea de mult timp. Părerile celor din jur îl descurajaseră de cele mai multe ori, simțind că are de a face cu oameni mutanți cu capul mare ce cunosc mersul universului mai bine decât cel care l-a creat; de aceea a decis ca de fiecare dată când trebuie să întreprindă lucruri, să le realizeze ori pe cont propriu, ori cu ajutorul unor părți obiective. Nu știa ce să îl îngrijoreze mai tare: faptul că existau oameni care se băgau în treburile sale de zi cu zi cu o nerușinare crasă, ori că rămăsese atât de singur încât începuseră să îl mulțumească și reproșurile/ sfaturile de la oamenii cu cap mare și gol.

Trenul opri în stație cu o zguduitură puternică ce îi alungă somnul care îi dădea o puternică stare de moleșală; ar fi călătorit cu trenul o viață întreagă, lăsând grijile în seama mecanicului și a altor organe abilitate în acest sens. Timp de 15

minute cât trenul staționă în gară, coborî să își ia o sticlă rece de cola pe care o bău pe jumătate de la magazinul gării până a ajunge în fața trenului, uitându-se, în timp ce ducea sticla la gură, la luna care se ascundea în spatele norilor. Zeci de tineri și tinere pe peronul gării, cu boxe portabile din care răsunau cele mai recente hituri ale verii, se îmbulzeau, râdeau zgomotos și încercau să se bucure de tinerețe. Noaptea frumoasă de vară îi strângea în brațele care urmau să se topească în câteva ore în răsăritul care distrugea farmecul acela bizar și minunat al întunericii. Se simțeau aburii alcoolului ce se pierdeau în aerul răcoros al unei veri pe jumătate încheiată, alături de regrete sau sentimente pe care unii nu știau cum să le clasifice, iar alții le transformau în aventuri pasagere fără implicații care să îi îndemne să le transpună în cuvinte atât de greu de găsit și de modelat.

Pierdut cu privirea în paloarea gălbuie a lunii pline, se urcă pe scara trenului în ultimul moment, aruncând din mers în coșul de gunoi sticla goală pe care o băuse însetat. Curând se puse de-a binelea în mișcare și până să ajungă în compartimentul său, observă că liniștea se instala treptat în tot vagonul; se simțea regretul petrecerii unei vacanțe prea scurte, sentimentul revenirii la viața cu grijile cotidiene și dorința de a opri clipa pe loc. E drept că mulți călători coborâseră și lejeritatea existentă momentan în vagon îi plăcea extrem de mult. Se plimba în sus și în jos pe holul devenit un fel de lait motiv al nopților plictisitoare, însă intră nehotărât în compartiment, simțind cum îl apucă frisoanele în timp ce lăsa perdelele la ușa dinspre hol. Își lăsă capul pe tetiera inconfortabilă, încrucișându-și brațele ca într-un semn de protest. Hainele șifonate nu îl interesau, pantofii strângându-i picioarele ca într-o menhină, iar cămașa subțire, cenușie petrecându-i trupul din ce în ce mai slab, destul de largă și lipsită de un anumit croi. Pantaloni de în lucru destul de atent, dar șifonați, îi dădeau un aer de om de afaceri care se află în pragul falimentului, însă care are speranța că neprevăzutul îl poate salva. Tâmpile îi zvâcneau a oboseală, o oboseală pe care o dobândise din nimic, din prea mult stat degeaba, combinat cu frământarea minții în moduri din ce în ce mai complexe.

În graba nocturnă a trenului, cu capul reze-mat pe tetieră și cu privirea pierdută pe geamul murdar i se păru că vede și aude un copil alături de mama sa cum strigă din depărtare, ca într-un gest de disperare pentru a opri trenul. Se frecă repede la ochi și își dădu seama că imaginația îi joacă feste, la vederea unor stâlpi de iluminare a căror lumină palidă pâlpaia în bătaia nopții. Își aminti brusc de tablou.

Eu știam că romanul meu era compromis și nu îl va citi nimeni.

Mă numesc Toma, am 37 de ani și vreau să scriu un roman naiv. Bună parte a acestor ani am dedicat-o profesiei pe care am exercitat-o exemplar, până într-un moment al vieții pe care, din diverse motive, nu vi-l pot împărtăși. Era pe la sfârșitul lunii septembrie, pe fundalul unei toamne aparent liniștite, dar bogată în evenimente care aveau să mă răscolească. Pierdusem tot ce aveam la jocurile de noroc, urmând ca după ultimele ore petrecute în patul confortabil al hotelului Mandachi să iau la pas străzile orașului.

Cu un rucsac în spate, în care îmi depozi-tasem câteva umile rezerve să îmi ajungă pe 2-3 zile, în seara zilei de 14 septembrie păraseam la pas bulevardul Sofia Vicoveanca, îndreptându-mă pe 1 mai, trecând pe lângă universitate, spre zona cea mai populată a Sucevei. Cu toate că miroseam puternic a băutură, conștiința îmi era încă trează,

Ștefan Pelmuș

Icoana, 80x60 cm

atât cât să îmi dea putere să răzbat noaptea ce avea să vină, cunoscând orașul cum nu îl cunoscusem până atunci.

Ascunzându-mă de valurile de tineri care ieșeau de la licee în seara aceea minunată, mi-am dat seama că îmbătrâneam extraordinar de repede. Dacă cineva m-ar fi convins că timpul trece atât de repede, grăbindu-se parcă să fugă din calea unor dezastre, m-aș fi rugat să fiu, cum ar spune ocultistii, scos din timp și spațiu, să privesc totul de undeva de sus și să îmi notez într-o agendă tot ce se întâmplă pe pământ, ca peste sute de ani, cei care vor popula pământul să guste din paharul pe care, sfios, l-am băut sub presiunea anilor frumoși. Capitale din existență, supuse uneori unor sfârșituri tragice, au trecut fulgerător, încât acum mă întreb dacă nu cumva neîmplinirea îl face pe om stabil. Dispoziția proprie este un bun perisabil pe care, recunosc, îl pierd și îl regăsesc ca într-un joc continuu de-a baba oarba. Există momente unice care se pierd apoi în cursul firesc al destinului, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Niciodată nu am fost de acord cu oamenii care susțin că au o „dispoziție proastă” sau o „bună dispoziție”, punând acest lucru pe seama clipei. Ascunzându-se ca după un paravan, în spatele clipei, omul nu va recunoaște sau nu va conștientiza cât de mult contează dispoziția în minutul, ora, ziua sau viața pe care o trăiește. Mi-am promis uneori să devin un ins care are preocupări diverse și să uit astfel de dispoziții care ar încerca să mă distragă. Mi-am dat seama însă cât sunt de slab și am căzut pradă unor gânduri care m-au devorat puțin câte puțin, până am ajuns una cu energia unei simple idei. Nu există vină și vinovat, decât decizii luate în funcție de așa-numita dispoziție proprie.

Îmi amintesc când am ieșit din examen, simțind cum holul universității se îngusta, prinzându-mă între pereții lui reci. Ninge cu fulgi mari, încărcăți cu o supărare pe care nu o înțelegea decât un cerșetor de la un colț de stradă care își strângea banii de pâine. Am ieșit din universitate, pășind pe scări cu nesiguranța unui bătrân pe trecerea de pietoni, apoi am sunat niște persoane care mi-au accentuat starea teribil de proastă în care mă aflam. Cu ochii plini de ninsoare, priveam într-un unghi mort, unde două voci mă distrugau fiecare pe trotuarul ei. Nu am apucat să conștientizez pe moment ruptura produsă. Cu doar câteva minute înainte de examen, în așteptarea nesfârșită în fața unei uși înguste alături de colegele pe care abia le cunoșteam cu adevărat, un telefon important m-a

tulburat într-atât încât mi s-a întâmplat să pic examenul cu toate că știam la perfecție toate subiectele. La următorul curs, am intrat într-o stare de inconștiență imediată, când mi s-a părut că am auzit-o pe Ana lui Manole strigând dintr-un perete cu o voce care mă zgâria pe creier. Mă uitam la colege, însă erau atente la prelegere și nu dădeau semne a auzi ceva. Mi s-a pus o ceață pe ochi, iar în loc de mâini îmi părea că am două cărămizi pe care încercam să le sparg una de alta. Pe fereastră mare de la parter, în timp ce se discuta despre transcription phonétique și Paul Verlaine, vedeam fulgi de nea căzând în continuare, însă ca o străfulgerare, am văzut un bătrân ascunzându-se după o bancă, cu un miel în mână, care îmi făcea semn să merg spre el. În timp ce se petrecea acest lucru, continuam să aud cum cineva strigă din zid și râde sacadat. Se înnoptase deja și trebuia să plec spre casă, însă bătrânul îmi făcea semn în continuare. Mă chinuiam niște realități în care eram pierdut între secunde, așteptând momentul în care lucrurile vor reveni la normal. Nu vreau să spun ce s-a întâmplat în continuare.

Nu cunoșteam încă destul de bine străzile și de aceea îmi era greu să mă orientez și să caut direcțiile necesare. Într-o seara de iarnă mă întorceam de la universitate și ninge haotic. Trecuseră concediile de iarnă, dar instalațiile încă luminau orașul, potrivit în acest context cu zăpada viscolită. Zarvă în continuare pe trotuarele pe care oamenii grăbiți se înghesuiau, luând magazinele la rând pentru cumpărăturile de seară ce urmau să le împartă fiecare, în sânul familiei. Clădirile imense, pline de zăpadă pe care le cunoșteam sfios pentru prima dată, mă făceau să mă gândesc la vechile străzi ale Sucevei pe care astăzi mi-aș fi dorit să le cunosc și să le calc la pas, mai mult decât orice. Fiecare colț îmi striga de sub zăpada grea, cerând salvarea din ghearele timpului care îi ucisese scli-pirea vremurilor când omul cunoștea măsura.

Înconjurasem clădirile din centru și vedeam tineri fumând în lumina opacă a becului stradal, abordând subiecte care depășeau nivelul meu de deschidere. Ninoarea se întetea și parcă dintr-odată seara devenise destul de interesantă, intrând în circuitul așteptării sărbătorilor care deja trecuseră. Mi-am revenit imediat, realizând că starea de visare nu îmi poate anula sentimentul realității josnice în care mă aflam. Am ajuns în focarul în care secunda se destrăma încet și mi-am cheltuit ultimii bani pe o floare pe care mi-a aruncat-o între ceilalți elevi. Mi-au rămas doar bani de întoarcere în locul unde aveau să se schimbe multe, iar după ce am schimbat cinci cuvinte, m-am așezat din nou pe scaunul bătut de umbra timpului și am pornit spre locurile care îmi aduseseră sfârșitul secundeii.

Ce prostie fără margini. M-am pus în patul care îmi părea acum o pană, am adormit și m-am trezit pe tărâmurile cu drumuri pline de sicrie din lemn. Erau de la secunda aceea blestemată. Am zâmbit și le-am împodobit cu flori. Peste 12 ore m-am trezit cu dorința de a respira aer curat. Sunt cel mai neascultat om de pe planetă.

Eu știam că romanul meu era compromis și nu îl va citi nimeni.

Când aproape să ajung în centru, am făcut un ocol pe la autogară de unde am luat o votcă într-un pahar de unică folosință. M-am pornit apoi spre Mihai Viteazu unde era o parcare pe care o cunoșteam foarte bine. Am renunțat la filozofii de prost gust și m-am retras în locuri unde filozofia există doar în cărți greu de înțeles și unde unii oameni fac dezintoxicări de tot felul. Mi-am amintit apoi că erau zile în care bătea un vânt cald de primăvară și stăteam în mijlocul câmpului, uitându-mă cu ochii minții de jur-împrejur, în fiecare dintre cele

trei sute șaiszeci de grade. Se făcea că mă rătăcisem, cu toate că tot ce vedeam era un câmp gol pe care iarba crescuse timid, câțiva copaci rătăciți ai căror muguri se pregăteau să înflorească și, în fundal, câinele care plângea la capătul câmpului, pe cărarea care duce către sat. Stăteam cu picioarele în iarba moale, dar am făcut câțiva pași către o ridicătură de teren de pe care se observa toată valea satului, să pot vedea de acolo ce se întâmplă; nu știu de ce aveam impresia că timpul se oprise în loc. Mi-am căutat telefonul și ceasul, însă am observat că nu le mai am; erau sparte lângă picioarele mele. Abia acum mi-am dat seama că nu știam cum am ajuns pe câmp și de ce am în spate un rucsacul vechi, greu, iar câinele plânge pe cărare; cred că e prima dată în viață când văd un câine plângând, mi-am zis. Dar de ce nu se mișcă? Ridicând ochii deasupra satului, am simțit cum vântul primăverii începe să bată mai puternic, dar mi se părea acum destul de rece. Nu îmi puteam da seama în ce zi a săptămânii eram și am conștientizat că barba îmi era proaspăt rasă, iar părul îmi crescuse exagerat de mult, văzându-l cum îmi vine peste ochi în bătaia vântului. Am stat câteva minute contemplând imaginea panoramică a satului, dar mi se părea destul de ciudat că pe drumul principal nu se vedea nicio mașină trecând și toată suflarea lumii parcă se ascunsese în casele umbrite de norii ce se adunau dinspre apus. Rațiunea îmi îngenunchea în fața acestor întâmplări dacă nu bizare, măcar ciudate și lipsite de orice logică generală. Vrând să urmez cărarea spre ieșirea la civilizație, m-am împiedicat și am văzut cu coada ochiului umbra unui copac aplecat la pământ, din ale cărui crengi picura o sevă subțire care semăna cu lacrimile pe care le văzusem pe chipul câinelui. Am început să mă sperii și grăbind pasul, am ajuns la câinele care dădea să moară. Să vezi un câine care plânge în mijlocul unui câmp unde vântul bate a pustiu e destul de straniu. Nu am stat prea mult pe gânduri și mi-am continuat drumul în speranța că lucrurile sunt sau cel puțin așa vrea să fie normale.

Pe banca acoperită cu frunze proaspete am întâlnit un bătrân care citea o carte cu coperti vechi. M-am așezat cu îndrăzneală pe aceeași bancă, la o oarecare distanță de el, încercând să îmi ocup timpul stând cu ochii în telefon. Deodată își ridică privirea din carte și mă privește ca și cum eram vinovat că m-am așezat lângă el și i-am furat clipa de intimidare alături de cartea veche. Pentru un moment privirile noastre s-au intersectat, dar forța privirii lui m-a făcut să renunț repede la

această scurtă întrevvedere și să îmi văd în continuare de ecranul spart al telefonului. Începuse apoi să-mi povestească de o poveste de dragoste eșuată din tinerețea acestuia, pe care a purtat-o în inimă mereu, oferindu-i răgazul să își înecă gândurile în sute de cărți citite. Cu toate acestea, se observa pe chipul său împovărat de o barbă albă neîngrijită că gândul zilei de mâine îl supără într-adevăr și cititul cărții reprezintă doar un pretext în fața lumii care îl observa mereu. Și-a întins mâna către telefonul meu, în timp ce privirea mă scruta răutăcios să i-l ofer fără să pun prea multe întrebări. N-am putut să rezist prea mult acelei priviri și am pus ochii în pământ.

Se înnoptase deja de-a binelea și își opri gândurile rebele, în speranța că va găsi, în fine, o urmă de luciditate. În depărtări, orașele păreau că răsuflă ușurate după o altă zi toridă, așteptând sosirea dimineții și reînceperea vacarmului. Gândirea în perspectivă îl chinuia de ceva vreme, nu numai de-aia pentru ideea de a-și plănui din timp activitățile, ci mai degrabă pentru că știa că odată ajuns acasă nu avea niciun plan. Se gândise că ar putea să vândă tabloul la un târg de vechituri sau să îl depoziteze în casă, ca o banală amintire pe care o dobândise le litoral, într-o cameră de hotel. Mișcarea trenului îl fascina și îl ducea cu gândul la cunoscutele romane ale Agathe Christie, dorindu-și să călătorească la nesfârșit și să cunoască oameni și povești pe cât de diferite, pe atât de interesante și de tulburătoare.

La prima oră a dimineții, trenul ajunsese în gară și cobori după o călătorie de câteva ore bune, împreună cu puținul bagaj pe care îl avea, pe peronul pe care aerul dimineții era totuși destul de rece. Ieși din gara veche, căutând un mijloc de transport care să îl ducă mai întâi spre centrul orașului unde dorea să se întâlnească cu vechi prieteni. Urcând în microbuz într-o aglomerație infernală din cauza funcționarilor care se îndreptau către locurile de muncă, abia își putea ține ochii deschiși, chinându-se în permanență să nu adoarmă. I se păru totuși că delirează, simțind cum microbuzul se deplasează cu spatele, însă uitându-se la fețele călătorilor și văzând liniștea și nepăsarea acestora, își dădu seama că este doar imaginația sa bolnavă și obosită.

Se simțea inutil în vacarmul dimineții, când lumea se îndrepta grăbită pentru a-și îndeplini scopurile și obiectivele pe ziua respectivă, el dându-și seama că nu posedă așa ceva: bătrânii cu pași domoli îndreptându-se spre piețe, angajații cu fețe crispate spre locul de muncă, până și cerșetorii spre locul în care sperau să-și câștige banii de pâine.

Ajunse la ușa unui apartament sărăcăcios unde se simți bine pentru o clipă, la gândul că poate în sfârșit să renunțe la bagaj și să nu-i mai poarte de grijă. Ușa veche se deschise cu un scârțâit deranjant și în fața ei apăru soția prietenului său, într-un maiieu larg, cu părul deranjat și aproape somnoroasă. Pătrunse fără să stea prea mult pe gânduri și îl văzu pe vechiul său prieten în bucătărie, fumând o țigară și bându-și cafeaua liniștit. Părea a fi o întâlnire extrem de banală, la care s-au discutat doar amintiri din facultate și câteva aspecte clișeice din viața unui proaspăt cuplu de căsătoriți. Realizase însă că nimic nu mai era la fel ca înainte și nu își putu da seama dacă timpul este o entitate ostilă, sau din contra, acesta are rolul de a transforma totul în mai bine. Tot acum își dădu seama că este un lucru imposibil să păstrezi legătura cu fiecare om pe care l-ai cunoscut în viață: amic din copilărie, coleg de școală, profesor, coleg de muncă sau alte cunoștințe pe care le-a avut la suflet la un moment dat. [...]

Ștefan Pelmuș

Emblema (2), 120x100 cm

A.I. Brumaru

Spiritul și spada

Împlinindu-se (deocamdată), cu *Eșecul gândirii calculatoare și reafirmarea metafizicii* (Editura Tribuna, Cluj-Napoca 2022), acest enunț eorie deja tari ale gândirii („imaginativul poietic rațional metafizic”) – o înfrângere, un eșec, ca să deschidem paranteza, cum se știe, mai degrabă observate, care l-au îngrijorat și pe care le-a respins totodată gânditorul secolului 20, Martin Heidegger - filosoful eminent, aș spune unicul, astăzi, Mircea Arman – cu o operă de pe-acum rară și începătoare, îndrăznește să repună în „sarcina gândirii”, cu vorba aceluiași filosof german, nu doar filosofia, dar după milenii (cu deja grecii vechi) însăși lucrarea (o îndrăzneală, repet, excepțională astăzi) a *Metafizicii*. O deschidere românească spre metafizică, după ce aceasta a fost uitată, ignorată, căzută în destrămare sub greutatea „gândirii calculatoare” (după Lucian Blaga doar Constantin Noica și Alexandru Surdu i-au reînceput metafizicii, după opinia mea, lucrarea și, aș îndrăzni să spun, mărirea).

Astăzi, cu *Eseu asupra imaginativului uman* (2020), *Eșecul gândirii calculatoare și reafirmarea metafizicii* (2022), *Între spirit și spadă* (2022), filosoful Mircea Arman, repet, inspirat glorios și cu lecturi temeinice, unele rare și prețioase, repune în filosofie (chiar în gândirea de pretutindeni, vezi apariția de pe acum a traducerilor transfrontaliere), în ciuda „gândirii calculatoare”, lucrarea înaltă, singura, e convins filosoful român, *prea aplecată întregului și nu părții*. El scrie acum în *Eșecul gândirii calculatoare și reafirmarea metafizicii*, în capitolul care dă și titlul cărții: „Știința ca metodă a cercetării naturii este tributară cercetării în dauna întregului. De aceea, cercetarea științifică nici nu are o viziune a întregului și nici nu o va avea vreodată. Toate științele lucrează după metode ipotetice și își întemeiază cercetările pe capacitatea imaginativului poietic uman de a pro-iecta o lume (acesta fiind și miezul, nucleul, mi-aș îngădui să repet, al gândirii originale a filosofului clujean).

Inițiată, probabil, cu sofistii, cu Protagoras, afirmă Arman, apoi, în dimensiunea atotcuprinzătoare a inspiratei (mai mult, a inventivei, universalei) paradigme („imaginativul poietic rațional metafizic”), la europenii Aurelius Augustinus, Ioan Scotus Eriugena, Tomasso d'Aquino, Duns Scotus și William Ockham, această reafirmare (cu un imens aparat erudit, cunoscut deja de pe-acum în studiile excepționale ale lui Mircea Arman – aici, însă, cu precădere din opera Sfântului Augustin, și, curios, dar, o noutate absolută, cum cred, în domeniu, a lui Duns Scott, al cărui sens al metafizicii, afirmă tânărul nostru filosof, „a fost preluat și de Heidegger”: „...metafizica trebuie să porceadă la extragerea din ființare a unui concept atât de abstract și care să aibă ca obiect ființa, încât aceasta să fie aplicabilă întregii existențe”).

Între spirit și spadă, recenta carte a lui Mircea Arman, completează cu detalii esențiale, deopotrivă necesare, ceea ce va fi să fie sistemul întreg, coerent, logic, repet, original, încă în construcție al filosofului. Mai mult de jumătatea volumului (cu studii, între altele, precum *Mitul, arta, filosofia și capacitatea imaginativă apriorică; Nevoia de*

spațiu vital, lirismul și dramatismul ca forme ale imaginativului poietic grecesc arhaic; Filosofia ca practicare a morții – câteva note marginale; Neant și existență; Timpul ca în-zidire a Ființei etc.) este rezervat unor opere ale congenerilor români: Anton Dumitriu, un soi de mentor apostolic – ca *trimis* – al tânărului învățcel, la fel Constantin Noica, apreciat superlativ, cum se cuvine, dar și cu reticențe, la fel de cuviincioase; apoi, iată, prietenul comun, filosof și celebru logician, decedat de curând, prin agentul chinezesc de Wuhan, Alexandru Surdu, splendid portretizat într-o frază: „O viață dedicată construcției filosofiei românești”, în fine Andrei Marga, caracterizat ca cel mai important heideggerian român (cu glosele, aci, la *Caietele negre* ale gânditorului german, acum tranziția importantului comentator, cu derapajele lui politice cu tot, proputiniste, cunoscute, tâlcuitor în românește al lui Horkheimer etc., cu *Școala - de stânga, n.n. - de la Frankfurt etc.*, fiind - cel puțin după opinia mea - stranie etc.).

În această secțiune a volumului lui Mircea Arman (nu am cum să uit, mă prenumăram și eu cu un comentariu elogios - multe, sincere mulțumiri! - la cartea mea *Forma filosofică* – „Nu alta este viziunea lui A.I. Brumaru despre «forma filosofică», despre capacitatea dată omului și numai lui de a se situa în deschisul – spațiul - lumii și a afirma adevărul despre ea. Faptul că mulți vor considera «prea abstractă» și prea «speculativă» această carte a filosofiei spațiului românesc, aducând critici puerile metafizicii ca atare, nu arată altceva decât că într-o lume a ubicuității, a falșilor oameni de cultură, a semidoctilor cu ștaif și pretenții de operă, a celor care nu mai citesc ci doar scriu [sic!], mai există [oare pentru câtă vreme înainte?] oameni care pun filosofia în locul meritat și pentru care metafizica văzută ca filosofia însăși, nu este doar o soră vitregă a științei sau, în cazuri mai derizorii, a diverselor teorii geopolitice, una mai neîmplinită și aiuritoare decât alta”).

Ștefan Pelmuș

Manuscris Yantra, 150x116 cm

Originală, cu extrem de învățate aprecieri și trebuincioasele negații, reinventând, aș zice, fără laude și exclamații vanitoase, *Metafizica*, scrierea filosofică recentă a lui Mircea Arman este câteodată și polemică, uneori gânditorul trece lejer (fără însă a uita, sau a ignora conceptul, trecând astfel în publicistica așa-zicând comodă) la spadă. Acum, totuși, spadasinul (polemistul) nu se va substitui teoreticianului. Îl întărește. Este cazul, în volumul pe care-l recenzez, al capitolului *Despre minciună*. Dedicat lui Gabriel Liiceanu, filosoful care s-a uitat, aș spune, pre sine, după dispariția din orizont a gânditorului ce l-a instruit, Constantin Noica. Astăzi Liiceanu este, cum vedem și pe burtierele tv, „scriitor”: a coborât, de fapt, la gazetărie. Mai grav, însă, ne încredințază, un filosof autentic, ca Mircea Arman: „Cu siguranță, Dl. Liiceanu crede că în cultura sau subcultura noastră nu a mai rămas loc pentru niciun cunoscător într-ale antichității în afara sa și că, având în vedere prostia generalizată, își poate permite să arunce cu lături în ochii cui se nimerește. [...] Numai că spre ghinionul său, toată această minciună cu care înfierează omenirea în general și societatea românească în special, își întoarce tentaculele tocmai împotriva sa. Cu o ușurință demnă de un prestidigitator (în opinia noastră hoț intrucât a furat și din impozitele mele și ale părinților mei) care și-a trecut, în mod curios și fără a da explicații nimănui despre cum și de ce «cea mai importantă editură și tipografie a țării» e «în ograda proprie», mai pe șleau în proprietate, dl Gabriel Liiceanu își începe ciudatul discurs despre minciună cu o enormitate: anume jucând ping-pong cu anumite concepte-emblemă ale epocii homerice. Mai precis, transpune noțiuni care au un anumit sens în epoca homerică, în epoca platonice, când acestea capătă cu totul alt sens, ceea ce, *ab ovo*, este o tâmpenie, iar dacă autorul crede că toată lumea înghite așa ceva nu este permis, și, ca și în *scft*, este o operațiune ilegală. [...] În buna tradiție a autorului, *Despre minciună* (Ed. Humanitas, 2006), se potrivește perfect, ca și «renumitul» *Apel către lichele*, caracterului și atitudinii culturale a dlui Gabriel Liiceanu”.

Călătorind prin viață

Sub un titlu ispititor, *Alergătura hamsterului* (Editura Kafka, 2023), atacând dezinvolt o temă complicată (să rezumăm deocamdată: căutarea Sinelui), Silvan G. Escu se încumetă să dezvolte romanesc delicatul subiect, pornind de la pretextul unei întâlniri. Protagonistul, un ins nesigur, confuz, temător, „neterminat”, hoinărind fără țintă, mereu în căutare / așteptare, doritor să-și afle „adevăratul Eu”, îl va cunoaște – la o răscruce – pe Toma Credinciosu, un bărbat-arătare, hăituit, fără amintiri, fără „contabilitatea timpului”, fără gustul copilăriei. Toma, apărut de niciunde, apăsător de sentimentul inutilității, trecuse pe la Casa de copii și părea împacat cu destinul; nu se număra printre norocoșii sorții și, cu voința tocită, încerca să treacă neobservat, dispărând brusc. Dar întâlnirea cu Vlad s-a dovedit *hotărâtoare*. Acesta, preumblat prin lume, vanitos, va provoca un mic dialog, tratându-l pe celălalt *ca om*. Și după șocul acelei perplexante întâlniri, cei doi s-au tot căutat („vreo cincisprezece ani, dacă nu mai bine”) și găsit, având, se înțelege, „multe de povestit”.

Reîntâlnirea are loc, noul Toma, trezit la viață și rostuit, trecut printr-o „a doua naștere”, cu încredere în sine, bine dispus, întinerit parcă, își invită „prietenul” la *ranch*, dezvăluindu-i *noua situație*. Altădată, mereu în mișcare (un „ocol continuu”, de fapt), încercând a-și afla rostul; acum, „capitalist adevărat”, trecând gardul „dintre vis și realitate”, după ce „pleașca” (averea mătușii, Felicia Neacșu-Worth) căzuse pe capul lui. Toma, deseori, se întorcea în timp, oferindu-și *retrageri*, retrăind nefericitul trecut. Acea copilărie chinuită în orfelinat, printre alți oropsiți ai sorții, învățând din suferință. Când i s-a dat drumul în lume, scos din „sistem”, Toma, după acea primă discuție cu Vlad, își provoacă destinul; se petrece o schimbare radicală în viața sa după ce o cunoaște pe posibilă matusă, se retrage la țară (vreo șapte ani, aflăm), alături de aceasta (o altă Tamară) având rolul de „alungător de gânduri negre”, ulterior moștenind fabuloasa avere a acesteia. Devine un cititor împătimit, termină Psihologia, învață câteva limbi străine, privește totul „cu ochiul stăpânului”. Dar copilul, ascuns „între faldurile amintirilor”, își ițește, din când în când, capul, memorând întâmplările de altădată.

Început în forță, micul roman cade în diluție. După ce autorul reușise performanța onirică de a nara în pagini golite de epic, aglomerează, cu poftă oximoronică, jocuri lingvistice, vizând grotescul. Vlad, poftit la conac, devine administrator al ranch-ului; învățăcelul, bucurându-se de compania lui Mihai Gânditoru, este o glorie în devenire, risipind sfaturi în „logica organizatorică”. Iar strategul Mihai, inteligent dar plin de hachițe, o „comoară” mirosind noile oportunități are mână liberă, oferind, după lungi retrageri în sine, idei „fabuloase”, înmulțind, prin consultanță, prin viziune anticipativă, averea familiei Credinciosu. Vlad înțelege, sub acest rodnic mentorat, rolul autocunoașterii /

autocontrolului și, după dispariția „monstrului” (un accident cerebral), îi preia rolul, controlând afacerile lui Toma. Iremediabil nestatornic, fără obligații, Vlad are „gustul lenei” și iubește confortul „pufos”. Morbul păcătoșeniei îl împinge în brațele Narcisei (soția lui Toma) și, în pofida muștrărilor de conștiință, rușinat că „i-a luat tot”, va gira și falimentul prietenului. Cu o viață aventuroasă, acest răsfățat al sorții, hălăduind prin țară (ca arheolog), dezvăluindu-și „o infinitate de Euri” cultivă neimplicarea; colecția de trofee feminine, de la rezonanta Lucia la șantajista Ema, nu-i activează iubirea aproapelui. Rămâne „cel de dinainte de a fi”, aflând o scuză în „strânsorile existențiale”, sub cupola posibilului („ar fi putut să se întâmple”).

Tăifăsuind cu Toma, cei doi dau timpul îndărăt, rememorând șirul de întâmplări. Toma coboară în timp, redevine copil (la propriu), un țânc speriat, pitit în „scorbura copilăriei”. Apare, intempestiv, un BĂ, un biet întreținut, un șef al bețivilor din acel sat, alături de o faună ciudată (Stan Cotolan, Cora / Cocora, Grațela, cu țoiul de vodcă, Gion Fonfăilă, ca „unealtă vorbitoare”, Ionicuță etc.), prilejuind autorului alunecarea în grotesc. Introdus abrupt în scenă, neisprăvitul BĂ, ocupat cu „privitul și zisul” (cârciuma fiind agora sa), își lansează tiradele, pozând în „înțelept”, privit cu simpatie de ceilalți comenseni. Cu toții punând umărul la „opera pierderii timpului”. Dincolo de întâmplările funambulești (halucinațiile din cimitir, rucsacul cu oasele unui prieten, cohorta de gândaci, șarpele de casă) plonjând în plin absurd, romanul ne propune, în final, o succintă recapitulare evenimentială (v. *Spre aducere aminte...*). Copilul de altădată, având șansa unei infieri întâmplătoare,

Ștefan Pelmuș

Heruvim, 150x120 cm

Ștefan Pelmuș

Prapor (2), 80x100 cm

ca nepot pierdut, „ghidonat” apoi de binefăcătoarea mătușă coagulează o lume; adică „lumea acestor rânduri”, cum precizează autorul (posibil, Vlad). O lume încălțată, cu inserturi poematice („balaurul arșiței”, oameni-amfibii, de pildă) și adulți superficiali; o epică mustind de senzational, cu un Toma expediat la New York și eliberat de „toarta” Elvirei, datorită doctorului Billy („dințarul”), culminând cu un BĂ aducând mulțumiri autorului pentru „obiectivitate”. Să fie Vlad în spatele celor scrise? – se întreabă însuși Silvan G. Escu. Rapid, se perindă în fața noastră protagoniștii, în necurmată foială: femeile-furnicuțe, „primitoare”, cu „voluptatea robiei” în „omenirea bărbaților” (Nelucu Vărtosu și Viorel Haralambie), Mihai Gânditoru, o minte „limpede și strălucitoare”, cu ale sale „formule magice”, salvând omenirea în „pană de idel” sau Costică Nedea-Comisar. Și, desigur, galeria muierescă: Cora, Grațela, Vanița-barmanița, Lucia (cea iubită veșnic), mignona Ema și întreprinzătoarea Narcisa. Plus BĂ (adică Ion Ion), ca personaj negativ, „reprezentativ” pentru „sătenii comunarzi” și pentru orice localitate. Desigur, un epic desfășurat sub cupola dublei întâlniri Toma / Vlad Vornicu.

Culegând întâmplări pestrițe și detalii pitorești (grotești, nostime, deșucheate), cu o onomastică ciudată și sintagme nefericite („dimensiuni timpice”, ca să dăm un exemplu), *Alergătura hamsterului* se vrea un roman ambițios. Păcat că detenta problematică e subminată de jocurile lingvistice, delectabile (pe alocuri), căzând în abuz. Carnea realului (fictional) nu părăsește orizontala narativă, deși titlul (explicit la pag. 16) ar îndemna (și) spre neliniști metafizice. În fond, urzelile epice sunt, precizează undeva inventivul autor, sub semnul bănuiei. Un capitolaș final (*Spre uitare...dacă vremea...*) ne ajută să deslușim meandrele acestui roman ciudat. Autorul, temător, cu gândul plecat („în mai multe direcții”), părăsit de lume, se bucură de tovărășia șarpelui lui BĂ; Vlad, adică, „ieșit din timp”, ascultând tăcerea, ne face părtași la această călătorie, invocând cazul hamsterului, cel „închis în propria viață”, mărșăluind, fidel țelului său, căutând *ieșirea*. Într-o lume care aleargă spre dincolo...

Ștefan Manasia

Să (re)citim poezia la umbra chiparoșilor

De câte ori ajunge în fața mea atletul își încetinește alergarea și mă depășește la pas: torace bine lucrat, picioare varicoase – pentru că vârsta e mai totdeauna ironică. Două-trei mămici și kinderii lor evadați din landouri aproape că s-ar arunca în lac, acolo unde țestoasele controlează foile de lotus emerse și submerse. Eu stau pe o bancă din parc, sub chiparoși mexicani, pe primul cerc ce înconjoară apa. Recitesc Kiarostami, *La umbra copacilor* (Editura OMG, Alba-Iulia, 2023), antologia de poeme tradusă din engleză de Vlad Drăgoi. Recitesc și mă bucur de ea, fiindcă este un obiect estetic bine gândit & executat, de la traducerea grațioasă la copertele în tonuri roșu-cafenii, atât de... kiarostamice, reproducând o fotografie de Veronica Ștefăneț.

Acțiune/nonacțiune, mișcare/contemplare sau pîndă se distilează în „micro-narațiuni” „cinematografiable” (Andrei Gorzo). Sau, în cuvintele persanului: „o lăcustă care sare și apoi stă”. Ce imagine simplă și stranie aceasta, și-n primul rînd eficiență *poetică*, declanșându-ți – în ochii minții – un adevărat scurtmetraj! Pentru că „poeziile mele sînt filme pe care le fac fără nici un buget” (*Lessons with Kiarostami*, 2015) și pentru că ele salvează o stare, un eveniment, ceva ce nu ar putea fi mai bine de atît arătat într-un film. Ca la peisagiștii mai de soi ai generației noastre '80 (let's say, Ioan Moldovan și Viorel Mureșan), umanul se resoarbe aici în natural, în tablou sau în peisaj (da, știu, care sînt, în cele din urmă, o invenție a noastră). Poetul/privitorul înregistrează mărșăria pierdută unei naturi ce ne va supraviețui și în care umanul e doar o urmă: superficială, zgomotoasă, aproape comică, nenecesară.

De câte ori ajunge în fața mea atletul își încetinește alergarea și mă depășește la pas: torace bine lucrat, picioare varicoase – pentru că vârsta e mai totdeauna ironică. Puțin ironică, aproape deloc sarcastică, protestatară cu gura sufocată de nămol mi s-a părut dintotdeauna poezia orientală. Discurs controlat mai atent ca sfincterele, ceremonial și manie, petrecere (auto)supravegheată, flux/distribuție de poeme atinse de frumusețe, dar de un anumit tip de frumusețe, care nu ofensează (voit) și care nu discreditează, nici nu inovează formal sau o face cu maximă precauție (ca la bizantini). „Am petrecut luna/spre inima unui nor întunecat.//Am băut vin/și am adormit.” „Visez/că sînt îngropat/sub frunzele arămii. rупul meu înmugurește.” Sînt multe poezii de o frumusețe nealterată, atemporală, care prezintă riscul de a deveni populare. Dar pe mine mă atrag tocmai rictusul, cuta, geometria involuntară – ca, de pildă, urmele pașilor, pămîntul bătorit sub pașii țărănușilor și animalelor din *Unde este casa prietenului meu?*, numesc unul dintre filmele faimoase regizate de Abbas Kiarostami. Semne austere și elocvente, lesne de

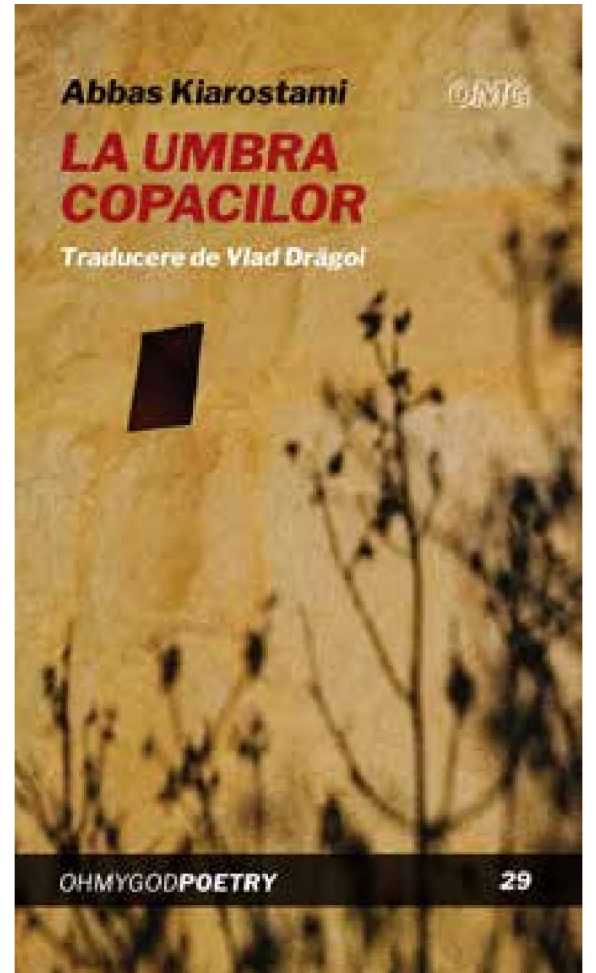
închipuit în șerpuitorul alfabet persan, îmi place să mă îmbăt cu poezia voastră tranzitivă: „Într-o zi cu ceață/un copil somnoros/se îndreaptă către școala/din satul Pilevar.”; „O femeie însărcinată/însoțește/către școală/cinci copii de vârste diferite/dintr-o parte în cealaltă a satului Koker.”; „Acasă,/frizerul de demult/nu m-a recunoscut/și, cu grijă,/mi-a ras tot părul” sau „M-am întors acasă/unde foștii elevi/sînt acum mari afaceriști,/iar profesorii,/clienții lor săraci.” „Poșta rapidă/mi-a livrat o scrisoare/plină de ură./ umultul dragostei/mă umple de boală.” În lumea poetică – controlată, filtrată – răul se insinuează (totuși), iar multe secvențe pot descrie o persoană, un eveniment real, au aproape forța și insolența unei pancarte.

Textele rele sînt camuflete între celelalte, unde frumusețea e putrescentă, baudelairian-vanitoasă: „Răsăritul luminează/leșul mînzului alb/în ochiul de aur al bătrînului vultur.”; „Cît de ușoară mi-a fost calea/odată ce am cunoscut nebunia.” Aici te îmbie cireșele, dulele, portocalele, ziua și noaptea, anotimpurile, adierile, rîurile, izvoarele (fie și turburi, fie și neatînte de gura nici unei vietăți). Iată-l pe Kiarostami într-o postură zen pînă face torticolis scandîndu-și mantra: „Suferința mea/se potolește/în zori./Avîntul meu,/la apus.” *Iau o hotărîre în picioare, mă întind în pat și o anulez*, a scris pe undeva Cioran. E (moralmente) meritoriu că poetul și regizorul iranian reușește să nu scrie nici un poem explicit pe o temă islamică, nepomenind nicăieri Coranul și pe Alah sau pe profetul său – ne putem închipui curajul unui asemenea gest (*programatic?*), dacă ne vom aminti violența viscerală a regimului teocratic de la Teheran, șicanele și umilînțele care i-au scurtat zilele acestui cel mai mare cineașt al zilelor noastre (cum l-a numit, pe bună dreptate, Godard).

Ștefan Pelmuș

Eva (3), 150 x 120 cm

De câte ori ajunge în fața mea atletul își încetinește alergarea și mă depășește la pas: torace bine lucrat, picioare varicoase – pentru că vârsta e mai totdeauna ironică. Iar cînd crezi că ai prins poezia asta într-o formulă, „O frunză de platan/cade ușor/și aterizează/ pe propria umbră/în mijlocul zilei de toamnă” – ca într-o animație de Miyazaki, ca într-un haiku. Și „Copilul întrebă: «De ce le place/peștilor/să înoate atît de mult?»” sau „Copilașul/în discuția sa/cu cel mai mare scriitor al orașului,/se exprima adeseori greșit.” Satisfacția ta, odată ce ai (sur)prins nervul ironic al acestei poezii orientale, ceremonioase, ricanînd uneori macabru-pedagogic: „În ultimele sale clipe/cel ce se îneacă/ofere balonașe de aer/lumii întregi” sau „Un bărbat/obosit/s-a întors din țări străine/cu desaga plină de speranță./ oată mărînimia lui/risipită/odată ce a ajuns la putere” și „În dicționar/comunism/vine după/cîrnat”.

Secvențele cu elevi tunși chilug mi-au amintit un poem vechi al lui Marius Daniel Popescu. Acolo ai un experimentalism tonifiant, aici metafora ocultă, amenințătoare: „Sînt un biet învățător/din Kalah Gun./Am/douăzeci și patru de elevi/cu capete rase/ochi luminoși/și gulere curate.” În expansiunea canonică a frumuseții (zonă de unde ne-am sfiit să cităm mai mult) sînt prinși meteoriții textuali care privilegiază figura unui Kiarostami bețiv, îndrăgostit, invidios, amărit, critic, disperat, îndrăcit, autodistructiv, senzual: „Dragostea/și beția vinului/mă copleșesc mereu./ Sînt atît de obișnuit cu mahmureala/încît nici n-o mai simt./Simt doar beția.”

După Pasolini (*imperator*) și Lukas Moodysson (*a hole in my heart*), îl adăugăm pe Abbas Kiarostami grupului select al cineaștilor-poeti la care ne întoarcem, ca sturionii și somonii de bibliotecă. Invidioși, poate, pentru că nu am definit noi artistul – captiv într-un regim al terorii teocratice – drept „cel ce se îneacă”: „În ultimele sale clipe/cel ce se îneacă/ofere balonașe de aer/lumii întregi”.

Mircea Moș

O gospodărie din Câmpia Dunării

Se dedică lui Alexandru Pavel Horga

Într-o carte publicată pe la sfârșitul anilor 90, Andrei Oișteanu prezenta un *model utopografic* al satului arhaic și tradițional, pornind de la ideea că pentru individ sau familie „un centru consacrat și stabilit într-un mod magico-ritual consacrat” (Andrei Oișteanu, *Mythos & Logos*, București, Editura Nemira, 1997, p. 156) este *vatra* în jurul căreia gravitează *casa*, *pridvorul*, *ograda*, *satul* și *șarina*.

Inceputul romanului *Moromeții* oferă o imagine sugestivă a gospodăriei țărănești: „Cât ajunsese acasă, Paraschiv, cel mai mare dintre copii, se dăduse jos din căruță, lăsase pe alții să deshame și să dea jos uneltele, iar el întinsese pe *prispă* o haină veche și se culcase peste ea gemând. La fel făcuse și al doilea fiu, Nilă; intrase în *casă* și după ce se aruncase într-un pat, începuse și el să geamă, dar mai tare ca fratele său, ca și când ar fi fost bolnav. Al treilea băiat, Achim, se furișase în *grajdul* cailor, se trântise în iesle să nu-l mai găsească nimeni, iar cele două fete, Tita și Ilinca, plecaseră repede la gărlă să se scalde. Rămas singur în mijlocul *bătăturii*, Moromete, tatăl, trăsese căruța sub umbra mare a celor doi salcâmi de lângă poarta grădinii și apoi ieșise și el la drum cu țigarea în gură (...). Moromete stătea pe *stănoaga podiștei* și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii însă aveau treabă prin *curți*, nu era timpul de ieșit în drum”.

O cunoscută secvență a romanului surprinde interiorul casei, *vatra*, *focul* și *masa* ocupând un loc important: „Cât ieșeau din iarnă și până aproape de sfântul Niculaie, Moromeții mâncau în tindă la o masă joasă și rotundă, așezați în jurul ei pe niște scăunele cât palma. Fără să se știe când, copiii se așezaseră cu vremea unul lângă altul, după fire și neam. Cei trei frați vitregi, Paraschiv, Nilă și Achim, stăteau spre partea dinafară a tindei, ca și când ar fi fost gata să se scoale de la masă și să plece afară. De cealaltă parte a mesei, lângă *vatră*, jumătate întoarsă spre străchinile și oalele cu mâncare de pe foc, stătea întotdeauna Catrina Moromete, mama vitregă a celor trei frați, iar lângă ea îi avea pe ai ei, pe Niculae, pe Ilinca și pe Tita, copii făcuți cu Moromete. (...). Moromete stătea parcă deasupra tuturor. Locul lui era pragul celei de-a doua odăi, de pe care el stăpânea cu privirea pe fiecare. Toți ceilalți stăteau umăr lângă umăr, înghesuți, masa fiind prea mică. Moromete n-o mai schimbă de pe vremea primei lui căsătorii, deși numărul copiilor crescuse. El ședea bine pe pragul lui, putea să se miște în voie și de altfel nimănui nu-i trecuse prin cap că ar fi bine să se schimbe masa aceea joasă și plină de arsurile de la tigare”.

Moromete domină interiorul propriei case, ea însăși un univers, o lume, așezat pe un *prag* cu

semnificațiile sale. Nu este pragul care desparte interiorul casei de afară, ci un prag interior, dintre o tindă comună și o odaie la care accesul este totuși limitat. Ivan Evseev reamarca faptul că „strâns legat de simbolismul porții (ușii), pragul (...) poate fi o trecere dintr-un spațiu profan în unul sacru” (Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vox, 2007, p. 338). Pragul îi conferă o autoritate lui Moromete, de care personajul este conștient: el îi stăpânește pe toți spiritual, cu privirea.

Evocându-l pe Horia Bernea, Gabriel Liiceanu amintește plăcerea cu care artistul vorbea despre *pridvorul* casei țărănești: „În curtea unui țaran mi-a vorbit minute în șir despre minunea care e *pridvorul* ca spațiu de mijlocire între «afară» și «înăuntru»”. În romanul *Moromeții* rolul acestui spațiu „de mijlocire” îl are *prispă*, locul unde dorm Nilă și Bircă și unde este așteptat Moromete de cei doi agenți fiscali: ei nu îndrăznesc, deocamdată, să intre în casă, dar stau pe *prispă* afișându-și autoritatea. Pe aceeași *prispă* sunt surprinși Niculaie și Ilie Moromete, într-o secvență semnificativă a romanului.

Dacă în *ogradă* nu se consumă evenimente deosebite, se cuvine menționată în schimb *grădina*. Intrarea în grădină pare să primească valoarea unei inițieri pentru Nilă, care își urmează tatăl trecând printr-o poartă ce metamorfozează. Pe de altă parte, în aceeași modestă grădină, tatăl și fiul sunt înfiorați de sentimentul morții: „Nilă intră sub șopron după secure. Moromete deschise poarta grădinii și-i făcu iarăși semn să vină după el. Deodată se opriră amândoi. Un glas lung începu să se jlească pe undeva pe aproape, urmat apoi de altele. - Ce făcuși, Ioane, cui mă lăsași, de ce muriși, Ioane? se auzea bocetul”. Mai mult însă, grădina este locul în care Moromete se definește pe sine prin tăierea salcâmului. Pentru ceilalți, salcâmul este o prezență aproape mitică, un reper, bine individualizat: „Toată lumea cunoștea acest salcâm. Copiii se urcau în el în fiice primăvară și-i mâncau florile, iar în timpul iernii jucau mija, alegându-l ca loc de întâlnire. Toamna viroaga se umplea cu apă, iar în timpul iernii îngheța. Când erau mici, Paraschiv, Nilă și Achim curățau șanțul de zăpadă și gloduri și netezeau cea mai lungă gheață de prin împrejurimi. Lunecuşul pornea de undeva din susul grădinii și se oprea la rădăcina copacului. În fiecare iarnă era aici o hărmălaie nemaipomenită. Ajungând la capătul ghețușului, vrând-nevrând, copiii îmbrățișau tulpina salcâmului, lipindu-și obrajii înfierbântați de scoarța lui neagră și zgrunțuroasă. Primăvara, coroana uriașă a salcâmului atrăgea roiuri sălbatice de albine și Achim se cățara ambițios în vârful lui să le prindă. Salcâmul era curățat de crăci în fiecare an și creștea la loc mai bogat”. Tăind salcâmul, Moromete se desparte de un mod de a gândi, devine într-adevăr cel din urmă țaran. De aceea, tăierea pomului este un

lucru firesc, de care se miră doar proștii, după cum îi răspunde el lui Nilă.

În *sat*, Moromete este prezent în poiana fierăriei lui Iocan, un centru simbolic, locul în care personajul se dezvăluie pe deplin, dar și un loc în care Din Vasilescu încredințează artei trăsăturile esențiale ale personajului, fără a neglija faptul că în această poiană se reține dorința lui Moromete de a fi în alt univers, al marelui centru care este Capitala.

În sfârșit, Moromete este surprins la *piatra de hotar*, loc cu atât mai semnificativ cu cât în „structurile duale sau în cele tripartite ale lumii, specifice culturilor arhaice și tradiționale, orice limită (graniță, frontieră, hotar) este un semn al discontinuității spațiului, fie pe orizontală, fie pe verticală. Hotarul desparte, dar și unește zone și nivele diferențiate valoric; marchează momentul de echilibru și de cumpănă, conține, concentrată în sine, energia ambelor spații polare, antagoniste sau complementare, de unde rezultă ambivalența sa, adică echivocul valoric al acestui simbol” (*Ibidem*, p. 188). Ivan Evseev menționează însă și altă semnificație a hotarului: „Orice trecere înseamnă schimbare, ce poate fi în bine sau în rău” (*Ibidem*, p. 188). Moromete nu este rupt de lume, dar vine la hotarul acesta deplasându-se dinspre un centru simbolic, al casei, al fierăriei lui Iocan, spre margine, de unde începând se întinde lumea, nu obligatoriu agresivă, dar cu siguranță altceva. Gânditorul de la Siliștea Gumești este surprins într-o anumită ipostază: „Stătea pe *piatra de hotar* cu capul în mâini și încerca să dea de curgerea până mai ieri a gândirii sale liniștite, îndârjit și hotărât să nu cruțe nimic pentru a o regăsi, simțind că înstrăinarea de ea ar aduce întunericul și că moartea n-ar fi mai rea decât atât. Nu se întâmplase nimic atât de cumplit încât să nu fie repus totul sub lumina vie a minții. Nu cumva timpul era undeva același? Nu cumva trecerea lui era egală și dacă o dată te ocrotea fărâmițând primejdia, când te credeai scăpat îți distrugea de asemenea speranțele clădite peste legea lui? Nu cumva copiii de aceea sunt copii, ca să nu-și înțeleagă părinții, fără ca mai întâi să se rătăcească, și de aceea părintele e părinte, ca să-i ierte și să sufere pentru ei? (...) Mi-au spus ei mie ceva să le dau și nu le-am dat? A cerut cineva ceva de la mine și eu am spus nu? Mi-a arătat mie cineva un drum mai bun pentru ei pe care eu să-l fi ocolit fiindcă așa am vrut eu? S-au luat după lume, nu s-au luat după mine! Și dacă lumea e așa cum zic ei și nu e așa cum zic eu, ce mai rămâne de făcut?! N-au decât să se scufunde! Întâi lumea și pe urmă și ei cu ea”.

Aș vrea să reamintesc un scurt fragment descriptiv, de după tăierea salcâmului: „Salcâmul tăiat străjuia însă prin înălțimea și coroana lui stufoasă toată partea aceea a satului; acum totul se făcuse mic. Grădina, caii, Moromete însuși, arătau bicisnici. Cerul deschis și câmpia năpădeau împrejurimile”. De data aceasta, seara cu sugestiile ei, câmpia, aceeași amenințătoare câmpie, și întunericul cu norii săi de ploaie proiectează asupra personajului o umbră amenințătoare. Personajul se întoarce acasă, la „centrul” său, unde, după cum știm deja, el nu se va regăsi pe sine: „Se apropia seara. Câmpia își lăsa în jos, nesimțit, pleoapa ei uriașă. La răsărit era întuneric, se vedeau urcând nori de ploaie. Când, într-un târziu, se uită în jurul său, își duse mâna la frunte, se clătină câteva clipe, apoi își reveni și porni încet să se întoarcă acasă”.

Cristina Struțeanu

Fetele Pădurii (III)

Si acea Cipriană, la care nu prea mai îndrăzneau să privească în față, ea de una singură, avusese putere mai mare decât ele, cele multe.

— Ei bine, acum coborâți și spuneți jandarului din vale, de la post, că eu v-am trimis, hmm, la rugămintea lui. Și l-ați deslușit pe cel ce-a ucis la stână, pe care-l căuta de mult. Eu nu-i cunosc pe toți de pe dealurile astea și... m-am folosit de voi, ca să-l recunoașteți și să-l numiți. Ați înțeles? Asta-i tot. Aa, mai e ceva. Sigur. Povestea mea. Ați plesnit de curiozitate, mă rog...

Da, sunt Cipriana, dar nu cea Mare, cea de care fusese băiatul acela îndrăgostit. Tare aș vrea s-o fac pe scurt. Relatarea asta. Ceaca - paca. Și să puneți de la voi cuvintele în plus. Cum v-o tăia capul. Esența o s-o prindeți pe urmă, treaba voastră, de veți fi în stare.

Ah, era să uit. Bineînțeles că aici da, iar da, se trece peste marginile firii obișnuite. Aia de-o pipăim, o vedem, o auzim, o putem gusta, ce mai...; e mult mai mult. De fapt, e mai cuprinzătoare întreaga fire, eheei. Chiar dincolo de închipuire. Aici se pot deschide porți și te strecuri, ajungi să cunoști. Ți se dau chei. Unii numesc asta magie sau vrajă. De parcă ar conta numele!

Iar alții spun, dimpotrivă, că există formule și rituri, alcătuite de demuuult, dar totul trebuie să aibă un anume ritm. Un puls interior, pe care-l simțim doar ciulind urechea la o știutoare, la o înaintașă. De obicei o bătrână-bătrână. Mai fără dinți, care stâlcește vorbele, când probozăluiește, de. Se fură. Nu se frunzăresc cărțile de folclor. Cu descântece „culese” de alții. Până nu simți cum ți se încrețește pielea, ți se zburlește părul, când ascuți pe furatelea, n-ai deprins nimic. Totul e de geaba, e de carton, nu-i viu. Și de aia nu v-a ieșit vouă. Și din cauza pe care v-am spus-o de la bun început. Aceea e baza de fapt. Motivul...

— Asta-i bună! Dar tu, tu cum de-ai reușit?! Vrei să spui că ești... virgină?! Cipriana, care-oi fi, Mică, Mare, ești fecioară?! Asta-i prea de tot! Îndrăznise Îndrăzneța. Nu se putuse abține. Sărise în sus pur și simplu.

— Ei bine, nu sunt nici Cipriana Mică, nici Mare, ci... Mijlocie. Un fel de miez al lor. Fiindcă au mai răsărit Cipriane prin păduri și după mine. Ciprienuțe micuțe. De parcă s-au clonat. Câteodată ai crede că sunt licurice. Fiindcă mici de tot, abia venite de Dincolo, izvoresc un fel de lumină. Sunt ființioare de lumină bebelușii. Acum, chiar s-a descoperit că au un soi de bioluminescență. Așa o numesc savanții. Știința află azi ce cunoșteau babele dintotdeauna. Dar n-o văd toți oamenii lucrul asta, doar unii care... E altă și altă poveste... Iarși.

Și dacă sunt sau nu fecioară, nu vouă am să vă dau socoteală! Chestiune închisă. Nu vi se pare că ați devenit chiar obraznice?!...

Iar pe Dragobete, Radu-Dragobete, eu l-am îndepărtat de aici. Am făcut-o pentru mine. Să pun un ocean între noi. Și două oceane, de se poate. Ca să-mi crească dorul. Să mă topească... Să-l

am drag mereu, să-l cred Prințul din poveste, nu flăcău obișnuit, om ca toți oamenii. Să nu-l pot uita, nici amesteca cu vreun altul. Nu numai că-mi ajunge, dar e mai mult decât orice. Decât orice dragoste lumească. Nu-mi mai trebuie nimeni. Asta-i.

Am făcut-o și pentru el. Că nu știu defel unde a ajuns și nici nu vreau să-l aflu ca voi... V-a sucit capetele tocmai fiindcă-i de neajuns, de neaflat, de neatins. Ce s-ar fi făcut, dacă dădeți năvală peste el? Și așa era ieșit din rândul lumii. L-am salvat, gonindu-l. Să-l păstrez pur. Abia astfel are valoare. N-aveți voi habar de așa ceva. Înc-o taină. Ce să vă fac? Clar-văzătoare fiind, cum mi s-a dat în dar, nu vreau să-i descopăr locul...

— Zău dacă se înțelege vreun pic! Zău! Nimic, nimic. Adică el o iubise pe Cipriana, sora ta cea mare, și nu fusese lăsat s-o ia de nevastă. Nu? Era un pic autist de felul lui, din naștere, se știe, avea și un ADHD ușor, iar se știe. Sunt termeni noi, dar, ce să vezi, i-am auzit toate în vremea din urmă. Ni s-a destupat mintea la de-al de astea. Ne și place să le aflăm. Ne dăm mari.

Îl pocnise, culmea, și-o amnezie, - bietul, că fain bărbat se mai făcuse, - atunci când plecase întâia oară. Când călătorise în străinătate, să-l caute pe fiul Ciprianei Mari... Că ea se căsătorise în lipsa lui, când el făcea armata. Și încet-încet, devenise foarte rea, rece și dominatoare, Cipriana aia. Cea dintâi. Îi distrugea pe cei apropiați.

Din grupul de fete întrebările începură să țâșnească încrucișat, precipitat. Se vârău toate în vorbă, măbind harababura. Și tensiunea. Locului nu părea să-i priiască defel și, din ce în ce, se porniră să cadă frunze cu ghiotura. Curgeau aproape ca o ploaie. Dar una bicisnică, nemernică, ce părea că va despuia fagii, paltinii sau arțarii. Va așterne pe jos covor din frunzișul lor răsucit. Sau roșcat și înțepător din acele pinilor și molizilor, tisei și cedrilor...

Ștefan Pelmuș

Cruce, 58x43 cm

— Cică s-a făcut, la oraș, foc de feministă Cipriana Mare. E adevărat? Mare ispravă!

— După ce ne comanda să purtăm mască, mai acum, când cu covidul ăla, și pe urmă să ne vaccinăm cu de-a sila...

— Când a aflat ce s-a petrecut, a dispărut. Nu mai dai de ea cu una cu două. Chiar așa, unde mai e?!

Și, după o pauză, niște tuset, s-au pornit iar. Le stăpânea înverșunarea. Patimă grea.

— Parcă tu n-ai făcut tot felul de cursuri, te-ai scolarit zdravăn. Numai că ai hotărât că nu-i de tine la oraș, te-ai întors aici și se pare că nu vrei să mai pleci, nu?

— Dar cândva trăiați împreună voi două. Cipriana Mare și cu tine, de-ți zici acum Cipriana Mijlocie, fostă cea Mică. Ei! Fie și așa. E clar de ce ție nu-ți putea face rău. Ai puteri nebănuite. Le-am văzut toate cu ochii, adineauri.

— Deci, nu voiești s-o părăsești pe Cipriana Mare. Îi creștea copilul. Așa-i? Așa umblă vorbele. Dar tu îl iubeai pe el, așa-i? Și l-ai adus înapoi, așa-i?

— Ajunsesse prin mijlocul Europei căutând băiețelul. Dar tu, văzătoare precum ești, ai dat de el...

— Așa curge povestea pe care o știm toate. Numai că nu fix la fel. Fiecare are varianta ei. Mare zăpăceală. De ce i se spunea Zgrumbirul, doar nu era nume?

— Bineînțeles. Era poreclă. I se trăgea de la o doamnă la care lucrase șindrila pe casă. Și vorba a rămas lipită de el, fiindcă ceilalți băieți au luat la purtare zgrumbireala, că le plăcuse cum suna. Era fistichiu cuvântul și-n fond i se potriveau lu' Radu al nostru. Hmm. De la doamna aia ne vine, cred, și interesul ce am început a-l stârni. Că scrisese o cărticică despre noi. „Fetele pădurii” îi zicea. O fi, n-o fi, nu mai știu.

— Dar de ce i-ai spus lui - Dragobete? Doar tu l-ai omenit cu numele ăsta de legendă. Ce iubire mai e și asta?! Cipriana Mijlocie, mierie, miezurie... Așa-ți place, așa-ți om zice. Precum poștești.

— Păi, chiar legendă e. Una făcută, nu născută. Scrisă și publicată. De domni cu folclorul și istoria-protoistoria. Nu-i defel coborâtor din Dochia. Nu-i fiul ei. E o invenție povestea celui Dragobete și a fiicei lui Decebal, îmbătrânită și numită Baba-Dochia. O legendă care vrea să se opună știți voi cui, lui Valentine's Day, cel comercial, răsărit de peste ocean.

E un flăcău de sat Dragobete, bineînțeles, unul lovit de soartă, cu leuca, om bun peste poate, dar un pic tântălău. Prostea viril rău, hăhăind și dragostindu-se pe dealuri și pe văi. Fără oprire. Ți-a răstăcit, n-a mai știut să se întoarcă și fetele, proaste și ele, îl tot caută și-l îmbie înapoi. Ca voi acum. Ca să se ia de mână, perechi-perechi, fete și băieți. Să culeagă floricele pe câmpii...

Și Radu îi călca nițel pe urme. Simplu și limpede de ce-ul meu. De ce l-am numit Dragobete. Am terminat cu voi de-acum. Ce-o mai fi, ce mai puteți afla, să întrebați Baba din străfund de codru. Nu știe nimeni mai mult și mai multe decât ea... Haaai, Cerbulean!

(Va urma)

Virgil Mihaiu

Festivalul studentesc ENSEMBLE, la Academia Națională de Muzică din Cluj

Printre nenumăratele evenimente demne de interes organizate, în flux continuu, de Academia Națională de Muzică G. Dima din Cluj-Napoca, acum un an fu inaugurat Festivalul ENSEMBLE, purtând subtitlul *Zilele muzicii camerale studentești*. Conf. univ. dr. Marta Cârlejan, inițiatorea și coordonatoarea manifestării, și-a argumentat cu naturalețe demersul: e necesar ca studenților cu aptitudini speciale pentru genul cameral să li se ofere șansa de a se prezenta publicului într-un ambient cât mai stimulativ. În cazul de față, vorbim de ospitaliera Sală Studio a ANMGD. Într-adevăr, cele trei gale ne-au oferit un florilegiu de formații camerale, impresionante atât prin abundență (în program figurau 20 de formule de agregare – de la duo la cvintet), cât și prin remarcabila calitate a prestațiilor scenice.

De la prima vedere, frapează sofisticarea, diversitatea și discernământul repertoriului, totalmente... imun la concesii. De exemplu, în gala inaugurală au fost interpretate *Sonata pentru vioară și clavicin în Fa minor* de J.S. Bach, *Cvartetul pentru două vioară, violă și violoncel, op. 18, nr. 1* de Beethoven, *Cvartetul pentru pian, vioară, violă și violoncel în Sol minor* de Brahms, *Dans macabre* pentru două pian de Camille Saint-Saens, *Cvartetul pentru două vioară, violă și violoncel nr. 5* de Antonin Dvorak și cel pentru componență instrumentală identică datorat lui Maurice Ravel. Seara s-a încheiat cu o plăcută surpriză: un cvartet de saxofoane (prezență inedită la ANMGD, girată de junele profesor Aurelian Băcan, el însuși un brian clarinetist și compozitor), ce a interpretat *Suita helenică* a spaniolului Pedro Iturralde (1929-2020). Vorbim despre un muzician consacrat de jazzologia europeană drept părintele așa-numitului *flamenco jazz*, un stil ce avea să-și demonstreze fertilitatea în ultima jumătate de secol.

Gala a doua a furnizat noi oferte apetisante: *Trio-ul op. 11* de Beethoven – interpretat de violonistul Sebastian Alexandru Erhan, violoncelista Sara Niculescu și pianista Estera Forogău, reprezentând clasa profesoarei de muzică de cameră Marta Cârlejan; *Trio elegiac* de Serghei Rahmaninov, cu Bianca Stănescu/pian, Elisabeta Lita/vioară, Dorothea Lita/violoncel, de la clasa conf. dr. Cipriana Gavrișiu; un cvartet alcătuit exclusiv din contrabasiști, de la clasa lect. univ. dr. Robert Gyorgy, grup în care l-am recunoscut pe diligentul student al cursurilor mele de *Estetica Jazzului*, Alexandru Țârc; incitantul cvartet de pecuție alcătuit din David Kaszta, Dan Flueraș, Zoltan Malnasi și recenta revelație a jazzului clujean, bateristul și vibrafonistul Marc Pocola – toți de la clasa lect. univ. dr. Emil Simion; *Trio cu pian, op. 8* de Dmitri Șostakovici, cu Maria Bușecan/vioară, Naomi Cusursuz/violoncel, Daria Macarie, de la clasa prof. univ. dr. Vera

Negreanu; *Suvenir*, suită de balet pentru pian la patru mâini de Samuel Barber, interpretată de Sânziana Țârc și Tim-Patrick Thieme; *Passacaglia pentru vioară și violă* de Johan Halvorsen, cu Antonie Malcoci și Călin Nistreanu, de la clasa excelentului violonist Francesco Ionașcu; în fine, un aranjament pentru cvintet de suflători, al Uverturii la opera *Forța destinului* de Verdi, reunindu-i pe studenții Iasmina Palage/flaut, Ioan Turc/oboi, Sergiu Rațiu/clarinet, Marian Forminte/corn și Fabian Dudaș/fagot, cu toții studenți ai aceluiași june maestru Aurelian Băcan.

A treia gală s-a deschis cu un mini-recital al cvartetului de ghitare coordonat de Tudor Gliga, de la clasa profesorului Constantin Andrei. Dintre cele trei piese, cea mai prizată fu ultima – *Oyun* de Carlo Domeniconi – probabil și datorită unei dinamici mai apropiate de cutumele postmoderne. Aduă o mențiune specială pentru, să-l numim așa, prim-ghitaristul Mihai Onceanu. Lucrarea *Rosamunde* de Franz Schubert a beneficiat de interpretarea cvartetului alcătuit din Ahmad Shikh-Sleman/vioară, Oana Nedelea/vioară, Timeea Hăpăianu/violă, Adrian Lup/violoncel, evidențiind atmosfera bucolică, evocările peisagistice și decorativismul romantic, specifice muzicii central-europene din perioada scurtei vieți a compozitorului austriac. Încă o marcantă reușită a clasei conduse de Aurelian Băcan a fost *Trio pentru clarinet, violă și pian* al scriitorului compozitor francez Jean Françaix (1912-1997), în interpretarea empatic-omogenă conferită de Cristian Ciolacu/clarinet, Laurenția Cocieru/violă și Ioan Mihăilescu/pian. O compoziție în care tonalitățile ludice, îmbibate de humor galic, parcurg subtile tranziții între stări de spirit contrastante, cu permanenta precauțiune de a nu-și ambeta publicul. Liniile mlădioase ale clarinetului se combină în delectabile unisoane timbrale cu viola și cu sprintărele intervenții contrapunctice ale pianului, într-o curgere firească, evitând elegant orice bruscări sau disonanțe inoportune. Binevenite fură apoi *Introducere și Allegro pentru două pian de Maurice Ravel*, abordate de Adrian Farcaș și Sofia

Cvartetul de coarde feminin, alcătuit din Rubin Szabo, Silvana Ghermet, Laurenția Cocieru, Maria Dumitru

Cristian Ciolacu/Clarinet, Laurenția Cocieru/Violă, Ioan Mihăilescu/Pian

Shikh-Sleman, mai ales că era vorba despre un compozitor pe care Jean Françaix și-l luase drept model încă din copilărie. Cei doi tineri pianști ai clasei profesoarei Cipriana Gavrișiu au redat cu sensibilitate vapoazele armonii ale atmosferei raveliene. Cătălin Sidorov, Oana Ardelean-Ineuan și Evelina Caterenciuc, studenți ai aceleiași clase Gavrișiu, ne-au condus în universul imprevizibil-idiosincras al compozitorului Bohuslav Martinu (1890-1959). Piesa acestuia, *Sonată pentru două vioară și pian*, are aparența unei fugi, quasi-continue, în căutarea unui țel de neatins, amintind de agitata viață a compozitorului pendulând între Cehia natală, Europa, Statele Unite și retur.

Un veritabil *grand finale* ne-au oferit componentele Cvartetului de coarde format din Rubin Szabo, Silvana Ghermet, Laurenția Cocieru, Maria Dumitru, reprezentând clasa lect. univ. dr. Traian Boală, el însuși un violist de elită. Cele patru tinere instrumentiste și-au demonstrat deplinul profesionalism prin interpretarea conferită tulburătorului *Cvartet pentru două vioară, violă și violoncel nr. 8* de Dmitri Șostakovici. Compozitorul, îndeobște considerat a fi cel mai important simfonist al secolului XX, și-a exercitat și în această lucrare genialitatea (justificând astfel posibile comparații axiologice cu cvartetele de coarde ale lui Beethoven, raportate și la creațiile simfonice ale ambilor creatori). O muzică a cărei splendoare melodico-armonică izvorăște din tenebrele unei acute suferințe. Ființa umană, condamnată ireversibil la moarte și la vicisitudinile care o preced, își află într-o asemenea capodoperă reflectarea condensată a tragismului existențial și a luptei sale eroice de a-și autodepăși condiția. Caracterul autobiografic e subliniat și de faptul că prima dintre cele cinci mișcări se deschide cu motivul DSCH – monograma muzicală a lui Șostakovici –, reluată și în mișcările subsecvente. Compozitorul recurge la citate, modificări bruște ale climatului afectiv, ritmuri frânte, exploatarea ambitusului dinamic – o multitudine de elemente ce creează un dramatism împins la extrem. Către final, peste un sumbru sunet-pedală se suprapun la intervale regulate rafale de sunete la unison, ca un fel de ineluctabilă amenințare cu violența. Dintr-o mărturie a marelui violoncelist Mstislav Rostropovici aflăm că, după conceperea lucrării (în iulie 1960, la Dresda), Șostakovici i-a dat să asculte o înregistrare a repetițiilor la aceasta, interpretată de *Cvartetul Beethoven*. Cu lacrimi în ochi, compozitorul i s-a confesat: „În fine, am scris o operă ce aș dori să fie cântată la înmormântarea mea.”

Nivelul excepțional al profesorilor și studenților Academiei Naționale de Muzică din Cluj-Napoca și-a aflat o nouă atestare prin acest original festival, al cărui avânt merită să fie susținut și perpetuat pe mai departe, în pofida inerentelor adversități din lumea (deloc armonioasă) a timpurilor noastre.

Symbolismul creștin în pictura lui Ștefan Pelmuș

Ștefan Pelmuș

Heruvim, 120x60 cm

compus din numeroase forme care creează o puzderie de scene, legate însă într-un discurs plastic care are nevoie de toată atenția și comprehensiunea

spectatorului. Fascinația constă așadar și în dezlegarea misterelor care învăluie fiecare lucrare în parte. Iar această înțelegere este facilitată de „dialogul” simbolurilor în care abundă pictura lui Ștefan Pelmuș. Pocalul, crucea, piroanele, peștele sunt indicii incontestabile pentru interpretarea lucrărilor în cheie spirituală, creștină. La care se adaugă titlurile alese de pictor: „Înălțare”; „Iconostas”; „Prapor”; „Heruvim”; „Pomul vieții”; „Grădina Raiului”; etc.

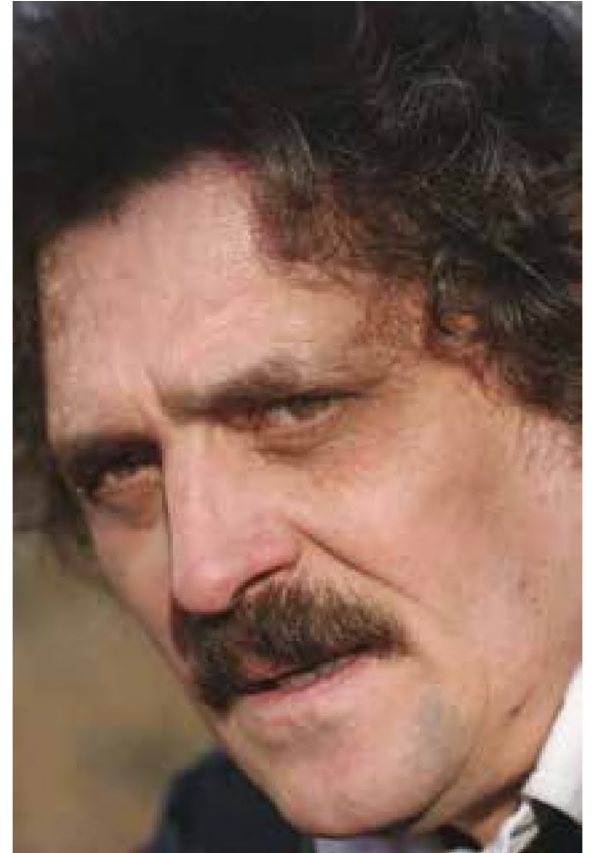
Chiar dacă doar una dintre lucrările care ilustrează acest număr al *Tribunei* poartă numele de „Iconostas”, toate tablourile fac trimitere la ideea de catapeteasmă. Este evident că artistul nu practică o pictură figurativă, însă nu trebuie uitat faptul că o icoană nu este legată de arta portretului, fiind, înainte de toate, o reprezentare a realității transcendente și suport al meditației, aflată la limita dintre lumea senzorială și cea spirituală.

Unul dintre simbolurile repetitive în lucrările lui Ștefan Pelmuș este pocalul, cupa mai mult de jumătate plină. În contextul mesajului promovat de artist, este cât se poate de clară referirea la cupa euharistică (a împărtășaniei), care conține „Trupul și Sângele lui Hristos” („Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică...”, *Ioan*, 6.54). Sau la „paharul” ca destin al omului hărăzit de Dumnezeu („Părintele Meu, de este cu puțință, trecă pe-alături de Mine paharul acesta!”, *Matei*, 26.39).

Imagina crucii este de asemenea frecventă. Artistul, în spiritul tradiției creștine, condensează în acest simbol patimile Mântuitorului și speranța omului religios la mântuire. Acolo unde este crucea este și Cel Răstignit, acolo unde tronează imaginea suferinței există și speranța.

Câteva lucrări poartă numele „Totem”, iar altele sunt intitulate „Heruvim”. Interpretarea poate fi aceeași, pentru ambele serii. Heruvimii, în ierarhia cerească, sunt așezați în imediata apropiere a lui Dumnezeu, ceea ce sugerează posibilitatea de a-L „cunoaște” pe Dumnezeu; iar una dintre semnificațiile cuvântului totem este aceea de inger păzitor sau de putere tutelară. În strânsă consonanță cu aceste lucrări vine un alt tablou, denumit „Bolta”. Realizat pe o bază pătrată, peste care, tăind colțurile pătratului inițial se suprapune altă formă pătrată, apoi o alta, în mijloc conținând o succesiune de cercuri, ca un drum labirintic, duce cu gândul la cupolele marilor catedrale, sugerând, prin cromatică, linii și simboluri, legătura cerului cu pământul.

„Omul din timpul Renașterii căuta în pictură valoarea ei figurativă, omul zilelor noastre cere

Ștefan Pelmuș

picturii expresivității morale” – spunea în epocă, într-unul dintre eseurile sale, cunoscutul colecționar și critic de artă K. H. Zambaccian. Cu siguranță însă, în oricare dintre perioadele istoriei sale, arta plastică, în speță pictura, s-a adresat direct, vizual consumatorului său, care s-a oprit și i-a apreciat pe acei creatori în opera cărora s-a regăsit cu propriul său mod de raportare la lume. În arta lui Ștefan Pelmuș se poate regăsi atât spectatorul care caută un univers pictural debordant de simboluri provocatoare pentru ochi și minte, generator de ambiguități neașteptate care promit descoperirea unor semnificații ascunse; cât și acela care, pentru a se bucura de senzații și emoții vizuale în fața unui tablou, are nevoie de o cromatică spectaculoasă. Pentru că pictorul este, în acest caz, un maestru al subtilităților inefabile care provoacă prin „manuscrisul” plastic original (lucrările chiar pot fi citite ca un pergament vechi cu simboluri) un fluid spiritual și o stare de beatitudine în lăuntru privitorului. O calitate rară care ar trebui să ne amintească faptul că, cel mai adesea, nu-i judecăm pe artiștii contemporani la justa lor valoare.

Ștefan Pelmuș

Cronos (2), 120x35 cm

semnal

Alexandru Sfarlea
„Tristetea aspră
ca o cămașă de forță” 2

editorial

Mircea Arman
Tribuna 500 3

filosofie

Viorel Igna
Elogiul Intellectului (II) 4
Vasile Zecheru
Temeiuri ale gândirii occidentale
după Anton Dumitriu (II) 6

diagnoze

Andrei Marga
Cunoașterea lumii trăite 8

eseu

Iulian Cătălui
Sensul tragic al istoriei în opera
lui Emil Cioran (I) 11
Iulian Chivu
Irealul sub tensiunea ipotezelor 12
Nicolae Iuga
Iluminismul etic al lui Immanuel Kant (III) 14
Isabela Vasiliu-Scraba
Demnitatea metafizică a narațiunii:
Mircea Eliade, La Țigănci 15

istoria literară

Radu Bagdasar
Din subteranele creației (XI) 19

social

Adrian Lesenciuc
Inteligența emoțională salvatoare 21

juridic

Ioana Maria Mureșan
Despre regimurile matrimoniale 22

opinii

Laura Poantă
Între amăgire și impostură 24

poezia

Oxana Gherman 25

proza

Constantin-Andrei Pătrăucean
Înainte ca noaptea
să devină transparentă 26

cărți în actualitate

A.I.Brumaru
Spiritul și spada 29
Adrian Dinu Rachieru
Călătorind prin viață 30

cartea străină

Ștefan Manasia
Să (re)citim poesia
la umbra chiparoșilor 31

însemnări din La Mancha

Mircea Moț
O gospodărie din Câmpia Dunării 32

crochiuri

Cristina Struțeanu
Fetele Pădurii (III) 33

muzica

Virgil Mihaiu
Festivalul studențesc ENSEMBLE,
la Academia Națională
de Muzică din Cluj 34

plastica

Ani Bradea
Symbolismul creștin în pictura
lui Ștefan Pelmuș 36

plastica

Ani Bradea

Symbolismul creștin în pictura lui Ștefan Pelmuș

În bogata și luxurianta lume a artiștilor plastici contemporani, numele lui Ștefan Pelmuș se evidențiază distinct, grație originalității universului său pictural, a unui limbaj plastic propriu găsit timpuriu (o șansă extraordinară de care puțini colegi de breaslă s-au putut bucura), păstrat cu succes până astăzi.

Absolvent al Academiei de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București (secția pictură, promoția 1972), Ștefan Pelmuș este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România încă din anul 1980. De-a lungul timpului a fost prezent în numeroase expoziții personale sau de grup, atât în România cât și în străinătate, în țări precum: Ungaria, Austria, Germania, Franța, Belgia, Anglia, Italia, Turcia, Canada, etc. A fost distins cu premii prestigioase, printre care Premiul Uniunii Artiștilor Plastici pentru Pictură, București, 1995;

Premiul Bienalei de Artă Fundația „Soleil de L’Est”, Tours, Franța, 2002 sau Premiul Muzeului de Artă Chișinău, „Saloanele Moldovei”, 2003. Lucrările sale se află în colecții particulare din România, Franța, Germania, Elveția, Israel, S.U.A., Canada, Austria, Chile, Brazilia, Regatul Unit, Belgia, etc.

Ajuns în fața unui tablou semnat de Ștefan Pelmuș, privitorul este fascinat, în primul rând, de o cromatică luminoasă, vie, care transmite o stare de bucurie exuberantă (după cum s-au exprimat și alți comentatori ai operei artistului). Suprafețele plane, de fond, ale lucrărilor, în forme pătrate, dreptunghiulare, sau chiar triunghiulare, sunt colorate în nuanțe de roșu, galben, albastru, verde, chiar alb (foarte rar negru, sau culori întunecate), peste care pictorul așază un univers miniatural,

Continuarea în pagina 35 →

Ștefan Pelmuș

Totem, 70x70 cm

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române, sau prin expedierea sumelor: 55,8 lei – trimestru, 111,6 lei – semestru, 223,2 lei – un an, prin mandat poștal pe adresa redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1). Pentru abonamente în străinătate, prețul unui abonament pe un cu o singură expediție pe lună este de 402 lei.